

Gençlere
Pırlanta
Ölçüler
2

Prizma'dan
S

Gençlere
Pırlanta
Ölçüler

- 2 -

Gençlere
Pırlanta
Ölçüler

2

Prizma'dan

Gençlere Purlanta Ölümler - 2

Copyright © Mustu Yayınları, 2011

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Bu kitap yayınevimiz tarafından muhterem M. Fethullahî Gülen Hocacıfendi'nin eserlerinden derlenmiştir.

Editor
Aslı KAPLAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ
Ali ÖZER

Kapak
Ali ÖZER

Sayfa Düzeni
Bekir YILDIZ

ISBN
978-605-5468-43-9

Yayın Numarası
520

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan A.Ş.
TS EN ISO 9001:2008
Ser No: 300-01

Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Ekim - 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Mustu Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
34696 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Fax: (0216) 522 11 78
www.mustu.com
facebook.com/kitapkaynagi

İçindekiler

Önsöz	1
Sahabe Şuuru	3
Rüya İle Amel	8
Ehl-i Kitap'la Diyalog	13
Günahlar ve Sedd-i Zerâi'	18
Sekîne	27
Efendimiz'in Şecaat ve Şefkat Ufku	36
Uzayda Canlılar Var mı?	48
Reenkarnasyon Düşüncesi ve Öte Hayat	53
Evrâd ü Ezkâr Okuma	62
Peygamberlerin Mucizeleri	67
Hidayet, Takva, İffet ve Gına	73

Kusurları Örtten İksir: Vefa.....	82
İki Emniyet ve İki Korku.....	91
Her Devrin Bir Vazifesi Vardır.....	95
Fedakârlıkta Ölçü.....	99
Kitap okuma üzerine.....	104
Kehf Sûresindeki Sırlı Kıssalar.....	110
Aşere-i Mübeşşere.....	134
Siyasete Bakış.....	146
Şahs-ı Mânevî.....	150
Uçan Daireler.....	156
Osmanlı Sarayındaki Cariyeler.....	161
Vesvese Hassas İnsanlarda Olur.....	166
Muvakkat Dünya Hayatı İçin Ebedî Cehennem Adalet mi?.....	176
Besmelesiz ve Hamdelesiz İşler Neticesizdir.....	182
Allah Resûlü'nü Rüyada Görmek.....	188
Dua Nedir? Rabbimiz'e Nasıl Dua Edilir?.....	193

ÖNSÖZ

Günümüzde bilgiye ulaşma yolları oldukça fazla ve yoğun. Ancak doğru bilgiye ulaşmak o kadar kolay değil. Özellikle, zamanın hızla akıp gittiği, gideni de geri getirmemizin mümkün olmadığı günümüzde, mevcut bilgilerin tamamını taramak suretiyle istenilen doğru bilgiye ulaşmak hepsinden daha zor. Bırakın her şeye ulaşmayı bazen bir yazarın bütün yazılarına ulaşma söz konusu olduğunda bile böyle bir zorluk söz konusu.

Bu zorlukları gören bazı okurlarımızın talebini de nazara alan yayınevimiz, muhterem müellifimizin de tensipleriyle siz değerli okurlarımızın istifadesini kolaylaştırmak için Fethullah Gülen Hocaefendi'nin eserlerini hassasiyetle taradı ve tespit edilen başlıkları belli başlı okurlarımızla paylaşıp onların da düşüncelerini aldı. Sonuçta, okur seviyesi, konuların ağırlık derecesi ve gençlerin öncelikleri de nazara alınarak kademeli bir tasnif yapıldı. Böylelikle toplam on kitaplık bir seri doğmuş oldu: Gençlere Pırlanta Ölçüler.

Genç okurlarımızın ve kıymetli müellifimizin eserleriyle ilk defa tanışanların istifade edeceğini umarak bu vesileyle emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Muştu Yayınları

Sahabe Şuuru

Soru: Sahabe şuurunu nasıl kazanır ve nasıl koruyabiliriz?

Sahabe şuuru, şuurda ufuk demektir. Daha sözün başında, Cenâb-ı Hak'tan dua ve niyazımız; bizi bu şuurla şuurlanmış olarak hakikate uyarsın.. ve İslâm'a hizmet şuurunu, ızdırabımızın hiçbir zaman bitmeyen kaynağı hâline getirsin! Evet, şuurla sinelerimize öyle ızdırap tohumları saçsın ki, başkaları huzura kavuşacağı ana kadar bize, kendi huzurumuzu, sıcak yuvamızı ve çoluk çocuğumuzla hemdem olmayı unuttursun!

Şu anda eğer sahib-i selahiyet olsaydım, Rabbim'den ızdırap tohumları ister, bununla bütün evleri dolaşır, yuvalarında mışıl mışıl uyuyan mü'minlerin sinelerine, İslâm'a ait dert ve ızdırabın tohumlarını saçar ve "Of"

desin inlesinler, “Ah” desin inlesinler; ızdırapla beyinleri zonklamaya başladığında da, yataklarından fırlayıp evlerinin koridorlarında veya salonlarında deli gibi dolaşınsınlar dilerdim. Evet, geleceği kuracak akıllılar da işte bu deliler olsa gerek.

Hatta diyebiliriz ki, dininden dolayı cinnet ve hafakanlara girmeyenlerin diyanetlerinin kemale ermesi sözkonusu değildir. Evet, işte biz bu seviyede bir şuura talibiz. Gerçi zordur, sancı kaynaklıdır, rahatsız edicidir ama, “*Hoştur bize O’ndan gelen, ya taze gül, yahut diken. Lûtfu da hoş kahrı da hoş.*” Tabîi vereceği dava ızdırabı ve çilesi hepsinden de hoş...

Rahat ve rehavet, insanı çürüten faktörlerin en başında gelir. Nerede rahat ve rehavet rüzgârları esmeye başlamışsa, hemen orada, fertlerin samyeli yemiş gibi pörsüdüğü ve öldüğü görülmüştür. Bu tür insanlarla bir şey yapılamayacağı da bir gerçektir. Ülkemiz, ülkümüz ve milletimiz adına alevle, ateşle hatta lavlarla kapı komşu olmak bir esastır. Bilindiği gibi granit, magma tabakalarına yakın olan yerlerde teşekkül eder. Bir taraftan da magmaları tutar, hapseder. Bunun gibi, bağı çile ve ızdırıp magmalarına açık olmayan insanların milletimizin istikbali ve kaderi adına yapacağı fazla bir şey yoktur. İşte bizim aradığımız şuur budur. Peki bu şuur nasıl kazanılır?

Şimdi evvelâ, böyle bir şuurun kazanılmasının zorluğunu işaretleyelim. Ardından da mevzuyla ilgili mütâlâamızı birkaç madde hâlinde takdim etmeye çalışalım:

1. *Âyât-ı tekvîniyeyi tefekkür*: Şu kâinat kitabını her gün didik didik incelemeli, varlık ve hâdiseler yevmiye birkaç defa hallaç edilmeli ve yakın takibe alınmalıdır. Evet, tefekkür öyle bir rampadır ki, insanı alır bir hamlede varlığın dört bir yanında gezdirir.. ve insan tefekkürle, eşya ve hâdiseleri hallaç etme imkânına ulaşır. Tefekkür öyle bir limandır ki, insan onunla eşyayı aşar, esmâya ulaşır ve esmâ yoluyla da Müsemma-i Akdes'e vâsıl olur. Ardından sıfatlar dairesine girer ve hayrete erer. Bu duruma gelince de, insanın bütün duygu ve düşünceleri âdetâ Cenâb-ı Hak'ın emir ve rızasına düğümlenir. İsterseniz buna "fenâ fillah" mertebesine erme de diyebilirsiniz. Ve bu seviyeye ulaşan insan, Allah için işler, Allah için başlar, Allah için oturur, Allah için kalkar, Allah için yer, Allah için içer, lieclillah, livechillah rızası dairesinde hareket eder.

Tefekkür rampası insanı amûdî (dikey) olarak yükseltir. Bunun içindir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir saat tefekkürü bir sene ibadete mukabil tutar.¹ Çünkü ibadet insanı ufkî olarak Allah'a yaklaştırır.

¹ Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/423; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 4/314.

Hâlbuki yukarıda da söylediğimiz gibi tefekkürde Allah'a yaklaşmak dikey olarak gerçekleşmektedir. Bu sebeptendir ki tefekkürü bir limana, bir rampaya benzettim. Zira insan, tefekkürle, rampaya binen roketler gibi bir lahza da kurb semasının derinliklerine ulaşır.. huzur soluklar ve itminana erer...

2. Kendisiyle münasebetimiz ölçüsünde Nurların, feyiz ve bereket olup içimize akan eserleriyle irtibatı devam ettirmek ve her gün zamanımızın bir mübarek dilimini onlarla meşguliyete ayırarak bunu hayatın bir parçası hâline getirmek. (Herkesi objektif gelmeyecek bu meseleyi sadece işaretleyip geçiyorum).

3. Sahabe-i kiramın hayatlarını konu alan eserleri sıkça okumak ve okunanları tatbikte kararlı olmak. Bu husus, bizim metafizik gerilim içinde bulunmamızı temin edecek ve sahabe şuurunu kazanmamızda bizlere hep ışık tutacaktır. Çünkü onlar misaldir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahabeyi gökteki yıldızlara benzetmiş ve “Hangisinin atmosfer ve kudsi cazibesine girseniz bana ulaşırsınız.”² işaretinde bulunmuş ve onların birer hidayet meşalesi olduklarını söylemiştir. Sahabenin hasbiliği, feragati, diğergâmlığı, derdi, ızdırabı, çilesi ve bütün bunların yekûnunu çerçeveleyen şuur öğrenilmedikçe, onlar gibi olma, onlar gibi davranma elbette imkânsızdır.

² Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* 1/250; el-Kudâi, *Müsnedü's-Şihâb* 2/275.

İsterseniz, bir Abdullah b. Cahş ile, bir Sa'd İbn Rebi' ile, hayatına sadece bir buçuk sene Müslümanlığın girdiği İkrime b. Ebî Cehil'le veya amcası İbn Hişam'la hayalen münasebete geçip, onların insanî normları aşan iman ve aksiyonlarında arz etmeye çalıştığım hususların icmalini görebilirsiniz. Öyle zannediyorum ki, hemen içinizde zincirleme “keşke”lerin uyandığını hissedecek ve “Keşke ben de bir Mus'ab, bir İbn Cahş, bir Hamza, bir İkrime, bir İbn Hişam... olsaydım” diyeceksiniz. Hele onlardan bazılarının Cehennem'in kenarında dolaşırken her nâsılsa hayatının son faslında “Bismillah yâ Allah!” deyip birkaç dakikalığına Müslümanlık içine girip, bir solukta Cennet'in zirvelerine ulaştığını görünce kendinizden geçecek ve yine bir “keşke” ile inleyerek onlardan biri olmayı isteyeceksiniz. Öyle sanıyorum ki bütün bunlar, sizde sahabe şuurunu mayalayacak ve bu hisler sizleri hep coşturacaktır.

4. *İnsanımıza hizmet eden ilim-irfan yuvalarını gezip ziyaret etmek de kazandığımız şuurun devamlılığı bakımından önemlidir.* Hatta pek çok insanda, anlatılanlardan ziyade gidip görmeler daha müessir olmuştur. Bunun sayısız örnek ve misalleri vardır. Bu sebeple metafizik gerilimimizde bir gevşeme hissedince böyle bir çareye hemen müracaat edip şuurumuzda bir tazelenme meydana getirebiliriz.

Rüya İle Amel

Soru: Rüya ile amel edilir mi?

Rüya, hadisin ifadesiyle “mübeşşirat” tandır.³ Yani o bir muştular kaynağıdır. Allah (celle celâluhu) rüyalarla bize müjdeler verir. Buna, kendi adımıza “şekerleme kabîlinden ihsanlar, lütuflar” diyebiliriz.

Elbette rüyanın da bir hakikati var. Ancak soruda, rüyadan ziyade, rüya ile amel edilip edilemeyeceği hususu sorulduğu için, biz de daha çok meselenin o yönüne temas etmek istiyoruz. Ayrıca, rüya ile beraber melekûta açılan diğer kapılara da yine bu çerçeve içinde işaret etmenin yararlı olacağına inanıyoruz.

İnsanın mükellefiyetlerini ifa edeceği saha “yaka-za” dediğimiz uyanıklık hâlinin devam ettiği zaman ve

³ Buhârî, *tâbir* 4; Tirmizî, *rüya* 1.

mekânla kayıtlıdır. Yani uyku ve baygınlık hâli gibi durumlar, mükellefiyet dışı bırakılmışlardır. Bu itibarla da, bunların, ne emredici ne de emir alıcı olarak hükümlere esas sayılabilecek yanları yoktur. Bu cümleden olarak bir insan, rüyasında kelime-i küfür söylese dinden çıkmaz ve baygınlık hâlinde, dinin bütün mükellefiyetlerinden muaf tutulur.

Meseleye bu zaviyeden baktığımızda; ister müsbet, ister menfi mânâda rüyalarla gelen müjde veya ikazların objektif bir değer ifade ettikleri söylenemez. Bu yönüyle de onların bağlayıcı birer delil veya burhan kabul edilmeleri mümkün değildir. Ancak, şer-i şerife muvafık ve mülayim olan meselelerde rüyaların o rüyayı görene özel bir mesaj ifade etmesi –tabîî Kitap ve Sünnet’le çatışmaması bir ön şarttır– söz konusu olabilir. Aksi hâldeki rüyaların, hiçbir kıymet-i zatiyeleri yoktur.

Diyelim ki, üzerine hac farz olan bir insan, bütün şartlar mevcut iken, sırf gördüğü bir rüyayı, hacca gitmemesi gerektiğine bir işaret şeklinde yorumlayarak, bu vecibeyi ifadan vazgeçmesi kesinlikle doğru değildir ve onun gördüğü bu rüya, onun için asla şer’î bir mesnet ve menat sayılmaz. Çünkü haccın farziyeti Kitap ve Sünnet’le tespit edilmiştir.. ve durumu bu şartlara uygun herkes mutlaka hac farzasını yerine getirme mecburiyetindedir. Ayrıca bu konuda mazeret kabul edilebilecek hususlar da, yine Kur’ân ve Sünnet’in bir uzantısı sayılan fıkıh kitaplarında

tespit edilmiştir. Bir insan bir değil yüz defa, bunun aksine rüya görse, yine fıkıh kitaplarında tespit edilen hükümler doğrultusunda amel etmek mecburiyetindedir.

Hele rüyaları başkalarını ilzam etmede kullanmak çok büyük bir hata ve açıkça dinin nasslarıyla savaştır demektir. Bununla beraber, rüyaların mubah meselelerde, rüyayı görene münhasır kalmak şartıyla, yönlendirici bir fonksiyonunun olduğu da her zaman kabul edilebilir. Yine de bunun, Kur'ân ve Sünnet'te içtihad edilerek çıkarılmış bir hüküm ölçüsünde ağırlığının olduğu söylenemez. Ben şahsen rüyalarla amel hususunda söylediğim bu kanaate, melekût âlemiyle irtibata geçirici diğer yolları da katmak isterim.

Meselâ; bir insan, temessülen Efendimiz'le görüşebilir. Farzımuhal, bu görüşme esnasında Efendimiz'den ona söylenenler eğer şer'î ölçülere muhalif ise, –bunu farzımuhal çerçevesinde dahi olsa ürpererek söylüyorum– o insan kesinlikle şer'î ölçülere ters düşen o ifadeleri tatbik edemez ve Efendimiz'le görüşmesini kendisi için delil ve hüccet sayamaz. Efendimiz misalini bilhassa arz ediyorum ki, diğerleri için de bir ölçü olabilsin. Yani insan temessül etmiş şekilleriyle nebileri de görse, velileri de görse hüküm değişmez. Söylenenler şer'î ölçülere tatbik edilir ve davranışlar ona göre ayarlanır.

Diğer taraftan, melekût âlemiyle irtibatını cinler vasıtasıyla da temin edenler vardır. Şunu kesin ve net bir

dille ifade edeyim ki, bu yol, hiç mi hiç yol değildir. Zira cinler insanlara kıyasla, istidat ve kabiliyet bakımından çok daha düşük varlıklardır. Bunların söylediklerinin her zaman yüzde doksan dokuzunun yalan olma ihtimali söz konusudur. Bu sebeple de onlara dayandırılarak alınacak kararlar da yüzde doksan dokuz nisbetinde hep yanlış demektir.

Günümüzde medyumluk moda hâline gelmiş gibidir. Aslında medyumlar kendileri himmete muhtaç insanlardır. Onlardan fayda ummak, insanın kendi kendisini aldatmasından başka bir şey değildir.

Cinler çeşitli şekil ve kılıkta görünebilme kabiliyetine sahiptirler. Bu sebeple de, bazı insanları kandırmaları her zaman söz konusudur. Nitekim bu yolla onlar, pek çok insanı kandırıp iğfal etmişlerdir. Hatta bazılarını o denli kandırmışlardır ki; bu zavallılar kendilerini mehdi, hatta peygamber zannetmişlerdir...

Bu konuya, vilâyet yolundaki vartaları da ilave etmek mümkündür. Ancak bu mesele ayrıca tahlil gerektirdiği için şimdilik sadece bu küçük işaret ile iktifa ediyoruz.

Bütün bunlar ve bunlara benzer gerekçelerden dolayı, sorunun cevabını şöyle özetlemek mümkündür:

Gerek rüyalar, gerekse başka yollarla melekût âlemine açılmalar neticesi elde edilen bilgiler veya

yorumlanan müşâhedeler, insanı ilzam edecek ve bağlayacak değerde hükümler değildirler. Hele şer'î ölçülerle çatışma durumu varsa, kesinlikle onlara itibar edilemez ve bir Müslüman için böyle bir tercih de asla söz konusu olmamalıdır.

Ehl-i Kitap'la Diyalog

Soru: Ehl-i Kitap'la olan diyalogun keyfiyetini Kur'ân ve Sünnet ışığında açıklayabilir misiniz?

İnanan insanlar, imanlarına göre tavırlarını çok iyi belirler ve mesajlarını verilmesi gerektiği şekilde verirlerse, ülkemizde ve hatta dünya üzerinde çok iyi bir diyalog ortamının meydana geleceğine inanıyorum. Bu sebeptendir ki her mesele gibi bu konuda da Kur'ân ve Allah Resûlü'nün üslûbu esas alınarak, yapılacak şeyler ona göre yapılmalıdır.

Bakara sûre-i celîlesinin başında Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Kur'ân müttakîler için bizatihi hidayettir.*” Daha sonra da bu müttakîlerin kim olduğunu açıklar: “*Gaybe iman eden, namazı dosdoğru kılan ve rızık olarak verdiklerimizden infakta bulunanlar. Ve aynı zamanda sana ve*

senden önceki (peygamberlere) indirilenlere iman edenler. Ve onlar ahirete de kesin bir yakîn içindedirler."⁴

Kur'ân bu âyetleriyle bizi, çok yumuşak ve biraz da kapalı bir üslûp kullanarak, geçmiş peygamberleri ve onlara indirileni kabule çağırır. Daha Kur'ân'ın başında, ondan istifade için böyle bir şartın getirilmesi, bana Ehl-i Kitap ile diyalog adına çok önemli geliyor.

Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur: *"Ehl-i Kitap'la tartışırken en güzel bir şekil ve uslûbda tartışın."*⁵ Kur'ân, bu âyetiyle de bize, üslûbda takınacağımız tavrı ve sergilememiz gereken edebi salıklıyor. İslâm'da münazara şekil ve üslûbu konusunda Bediüzzaman'ın söyledikleri son derece dikkat çekicidir: O, *"Münazarada karşıdakinin mağlubiyetiyle memnun olan insan, insafsızdır."* der ve bunun sebebini de şöyle açıklar: *"Onun mağlûp olmasıyla siz bir şey kazanmazsınız; siz mağlûp olup da, o kazanmış olsaydı, o takdirde bir yanlışınızı düzeltmiş olacaktınız."*

Evet, münazarayı, nefsi adına değil de, gerçeğin ortaya çıkması adına yapan insanın tavrı bu olmalıdır. Buna karşılık, siyaset meydanlarında, sadece hasmı mağlup etme düşüncesiyle yapılan münakaşalara baktığımızda, o tartışmalardan olumlu hiçbir netice çıkmadığı da açıktır.

⁴ Bakara sûresi, 2/1-5.

⁵ Ankebût sûresi, 29/46.

Öyleyse, müsademe-i efkârdan, yani fikirlerin çarpışmasından hakikatin ortaya çıkması için, karşılıklı anlayış, saygı, hakperestlik gibi düsturlar kat'iyen kulakardı edilmemelidir. Bu da Kur'ânî bir düstur olarak ancak, iyi bir diyalog ortamında gerçekleşebilir.

Yukarıda geçen ve Ehl-i Kitap'la en iyi ve en güzel şekilde münazarayı emreden âyetin devamında “... *ancak zulmedenler hariç!*” kaydı vardır.⁶ Zulüm, En'âm sûresinde yer alan “*İmanlarına herhangi bir zulüm karıştırmayanlar (var ya), işte güven onlarındır. Ve doğru yolda olanlar da onlardır.*”⁷ âyetine Allah Resûlü'nün getirdiği yoruma göre şirk ve kâinatı tahkir u tezyif mânâsında küfürle eş anlamda kabul edilmiştir.

İnsanın, kendi vicdanında Allah'ı ifade eden bütün dilleri susturması, zulümlerin en büyüğüdür. Aynı zamanda zulüm, başkalarına haksızlık yapma, insanlar üzerinde baskı kurma ve dayatmalarda bulunma mânâlarına da gelir. O açıdan zulüm, bir yönüyle şirki ve küfrü de içine alan, dolayısıyla da şirk ve küfürden daha büyük bir günahdır. Çünkü her müşrik veya kâfir, başkalarına haksızlık yapma, insanlar üzerinde baskı kurma ve dayatmalarda bulunma anlamında zalim olmayabilir. Halk arasında meşhur mânâsıyla zulmedenlere, şekavet adıyla silahlananlara, hem insan hak ve hukukunu hem de

⁶ Bkz.: Ankebût sûresi, 29/46.

⁷ En'âm sûresi, 6/82.

Allah hakkını çiğneyenlere karşı kanunlar çerçevesinde mukabelede bulunmak bir esastır.

Ehl-i Kitap'ın zalim olmayan kesimiyle münasebetlerimizde, şiddetli davranma ve onların iflahını kesme düşüncesi İslâmî bir düşünce ve davranış değildir. Böyle bir düşünce ve davranış İslâmî olmaktan öte, İslâmî kaide ve prensiplere aykırı bir çarpıklık demektir.

Bir başka yerde, Mümtahine sûresinde, *“Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı, âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever.”*⁸ buyrulmaktadır.

Bu âyetin inmesiyle alâkalı olarak, Hz. Esmâ Validemiz'in müşrike olan analığının, Mekke'den Medine'ye gelip Validemiz'le görüşmek istemesi nakledilir. Hz. Esmâ, Allah Resûlü'ne gelir ve müşrik analığıyla görüşüp görüşmeyeceğini sorar. Bunun üzerine bu âyet nazil olur ve görüşmenin de ötesinde, ona iyilikte bile bulunmasının herhangi bir mahzuru olmadığı ifade edilir. Bahse konu olan bu kadın bir müşriktir. Allah'a, ahiret gününe ve peygamberliğe inananlar için belirlenecek tavrı da anlayışlarınıza havale ediyorum.

Kur'ân-ı Kerim'de bu şekilde içtimaî diyalog ve hoşgörü açısından üzerinde durulabilecek yüzlerce âyet bulmak mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken

⁸ Mümtahine sûresi, 60/8.

husus, müsamaha ve hoşgörüde dengenin yakalanabilmesidir. Kobraya merhamet etmek, onun ısırdığı insanların hukukunu yemek demektir. Hümanizmanın o kadarı, rahmet-i ilâhiyeden fazla merhamet etme iddiası demektir ki, böyle bir tavır ise merhametin kendisine saygısızlık ve başkalarının hukukuna da tecavüzdür.

Dolayısıyla, hoşgörü ve diyalog arayışı, hiçbir şekilde Allah'ın anlatılıp tanıtılmasından geri durmayı gerektirmez. Evet, Kur'ân'ın ve Sünnet-i Sahiha'nın ruhu sıklıkta bazı hususî hâller müstesna, orada hep müsamahayı görürüz. Bu müsamahanın atkıları Ehl-i Kitap'a, hatta bir mânâda kim olursa olsun bütün dünya insanlarına kadar uzanmaktadır.

Günahlar ve Sedd-i Zerâi'

Soru: Ticaret, eğitim-öğretim.. ve benzeri gayeler için gittiğimiz yurt dışında İslâmî duygu ve düşüncelerimizi muhafaza edebilmemiz adına neler tavsiye edersiniz?

İnsan nerede olursa olsun, gözüne-kulağına, diline-dudağına hâkim olmak zorundadır. Kalbî ve ruhî hayatımız açısından bu çok önemlidir. İslâmî hayatın yaşanmadığı ülkelerde oldukça zor görülen böyle bir titizlik daha bir ehemmiyet arz eder. Zira böyle yerlerde kasıtlı olmasa bile, her zaman günah ve kusurların zincirleme birbirini takip etmesi söz konusudur. Bu durumda yapılması gereken en önemli iş, mümkün mertebe günah zemininden uzak bulunmak olmalıdır.

Bu meseleye İslâm Hukuku'nda bazı ahkâmın istinbatında kullanılan “sedd-i zerâi'” prensibi çerçevesinde biraz daha açıklık kazandırabiliriz. Şayet “sedd-i zerâi'”i kaba çizgileriyle, *topyekün fenalıklara giden yolları kapatarak, yaşama ortamını emniyet altına almak* şeklinde yorumlayacak olursak, konuyla irtibatı kendi kendine ortaya çıkar. Meselâ, bir âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak: *قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى* *لَهُمْ* *“Mü'min erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır..”*⁹ buyurmaktadır ki, maksat, haram sâiklerin içine girmemektir. Aslında, meşru dairedeki bakmalar, duymalar ve ötesi ihtiyaçlar keyfe kâfidir ve harama girme zarureti söz konusu değildir. Öyle ise insanın, haramları görebileceği, içine düşebileceği yerlerde gözünü kapatıp dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü harama bakmak, –bir kudsî hadiste ifade buyurulduğu gibi– şeytanın zehirli oklarından bir oktur.¹⁰ Cenâb-ı Hak, daha baştan insana, *“Harama bakmaktan sakın!”* demek suretiyle onu, baktığı zaman ruhunu delip geçecek ve zihnini alt üst edecek zehirli bir oktan korumaktadır.

⁹ Nûr sûresi, 24/30.

¹⁰ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 10/173; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/349.

Yine, Kur'ân-ı Kerim'de: وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً *“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o kötü bir iş ve kötü bir yoldur.”*¹¹ buyrulur. İslâm'da asıl yasak olan, zina fiilidir. Âyette ise, zina yapmayın yerine ona yaklaşmayın denmektedir. Cenâb-ı Hak, insanın tabiatını/fitratını çok iyi bildiğinden, onu, zinaya sürükleyebilecek bir pozisyon içine düşmekten sakındırmaktadır. Zira insanın böylesi bir atmosferde belli bir noktaya kadar ilerledikten sonra geriye dönmesi çok zor olabilir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“Sizden birinin içi şehevî duygularla köpürdüğü an, hemen ailesine dönsün.”*¹² hadisiyle, böyle bir konuma işaret buyurur.

Yine yukarıdaki disiplin çizgisinde Cenâb-ı Hak, başka bir âyet-i kerimede ise: وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ *“Yetimin malına yaklaşmayın.”*¹³ buyurur. Âyette, yetimin malını yemeyin, ifadesi kullanılacağına, yaklaşmayın denmesi aynı espriye binâendir. Zira yetimin malını yeme başka, ona yaklaşmak daha başkadır. Dolayısıyla bu, onunla aranızda daima bir mesafe olsun ki, hislerinize yenik düşerek hemen ona elinizi uzatamayasınız mânâsına gelmektedir.

Allah (celle celâluhu), bu tür âyet-i kerimelerle, âdeta tehlikeli bölgelere *“tehlike var”* işaretlerini koyma

¹¹ İsrâ sûresi, 17/32.

¹² Müslim, *nikâh* 9; Tirmizî, *nikâh* 9; Ebû Dâvûd, *nikâh* 44.

¹³ En'âm sûresi, 6/152.

mânâsına, insanı harama sürükleyecek vesilelerden sakındırmak suretiyle, insanların haram işlemelerini engellemek istemektedir. *Sedd-i zerâî*'ye örnek teşkil edecek daha birçok âyet bulmak mümkündür. Ancak ben burada bir şeye dikkatlerinizi istirham edeceğim; ister eğitim ve kültür adına, isterse ticaret vs. adına yurtdışına giden kimselerin, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helâller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş sayılır. Kim de şüpheli şeylere düşerse o da harama düşmüş olur.."*¹⁴ hadisinin gereğince hareket etmeleri, bir bakıma ayakların kaymaya daha müsait olduğu o yerlerde, haram ve şüpheli şeylerden olabildiğince kaçınmaları gerekmektedir. Zira, insan için neticesi endişe verici bir yolda yürümektense, endişe ve tereddüt duyamayacağı yolları araştırması tavsiye edilmektedir.

Bu çerçevede; *birinci* esas olarak niyetlerin çok hâlis tutulması gelmektedir ki, Müslüman olarak gidilen her yerde sağlam bir düşünce, sağlam bir anlayış ve sağlam bir ruh hâletini temsile şiddetle ihtiyaç vardır. Evet, insanın yaratılış gayesi, Allah'ı bilmek, O'na ibadet etmek ve sonra da O'nu başkalarına bildirmektir. Eğer gidilen yerlere, başta bu niyetlerle gidilemedi ve arzu edildiği ölçüde

¹⁴ Buhârî, *îmân* 39, *büyü*' 2; Müslim, *müsâkat* 107.

bu düşünce korunamadı ise, tekrar Allah'a teveccüh edilmeli ve: "Allah'ım! Sana ait meseleleri plânlarken, ferdi mülâhazalarımızın karışmasını şirk sayarız. Bu şirki yeneden kafamızdan çıkarıp atıyor ve 'Kim i'lâ-yı kelimetullah için çalışırsa, o Allah yolundadır."¹⁵ hadisinin müfâdı (ifade ettiği mânâ) olarak, Senin uğrunda mücadele edeceğimize ve bunu sırf Senin için yapacağımıza söz veriyoruz. Sadece ve sadece Senin yüce ismini bir bayrak gibi dalgalandırmak için buralardayız; zira, değil diyâr-ı küfre dünyalık bir şey için gelmemiz; insanımıza hizmet söz konusu değilse, kendi ülkemizde bile sıcak yuvalarımızda yaşamamız anlamsızdır. Biz, bunun farkında ve şuurundayız.

Allah'ım! Senin şanı yüce Peygamberinin buyurduğu gibi, biz küfürden kurtulduktan sonra, hangi sâikle olursa olsun, yeniden küfre, dalâlete dönmeyi, hatta en ufak bir günaha girmeyi bile cehenneme sürükleniyor gibi kerih görürüz. Ama buralarda istemeden de olsa yıpranıyor, kalbî hayatımızdan bir şeyler kaybediyoruz. Fakat Sen de biliyorsun ki, bütün bunların hepsini, Senin için, Senin dinini temsil için ve geleceği Senin rızan istikametinde ihyâ etmek için yapıyoruz. Asrın fikir mimarı, 'Gözümde ne cennet sevdası, ne de Cehennem korkusu var; milletimin imanını selâmette görürsem cehennemin

¹⁵ Buhârî, ilim 45; cihâd 15; Müslim, imâret 149-151.

alevleri içinde yanmaya razıyım..¹⁶ buyurur; biz de bu mülâhazalarla buralarda bulunuyoruz.." denmeli, niyetler tecdit ve tashih edilmelidir.

İkinci esas; gidilen her yerde, mutlaka birlik ve beraberlik içinde hareket edilmelidir. Zira Müslümanlar bir-birleriyle kenetlenmez ve herkes kendi başına hareket ederse, bırakın İslâmî duygu ve düşüncelerini muhafazayı, onların kendi mevcudiyetlerini dahi korumaları çok zordur. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Tek başına kalan şeytandır. İki kişi de şeytandır. Üç kişi ise, cemaattir.*"¹⁷ buyurur. Bu, tek başınıza kaldığınızda, ya da farklı bir ifadeyle bir cemaat teşkil edemediğinizde, şeytanlığa ve şeytanî düşünceleri taşımaya açıksınız demektir. Hadisin devamında: "*İki kişi de şeytandır.*" buyurulmaktadır ki, iki kişinin her zaman değişik fenalıklarda anlaşması mümkündür. Üç kişi ise, cemaattir ki, ihtimal hesaplarına göre üç kişinin bir kötülükte anlaşması oldukça zordur.

O halde şahsî arzu ve istekler bir kenara bırakılarak kolektif şuurla hareket edilmelidir ki, ilâhî sıyanet gerçekleşebilsin. Gerçi bazen cemaat içindeki insanların bir kısmının diğer bir kısmına karşı tabiatları kaba gelebilir; bundan dolayı da sinirler bozulup hafakanlar kabarmabilir. Fakat ferdî hisler, ferdî tavırlar hiçbir zaman ölçü olamaz

¹⁶ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

¹⁷ Tirmizî, *cihâd* 4; Ebû Dâvûd, *cihâd* 86.

ve olmamalıdır da. Allah (celle celâluhu): “*Şanıma yemin olsun ki, Ben insanoğlunu kerim yarattım.*”¹⁸ buyuruyor. Öyle ise, hem kendimize, hem de his, anlayış ve felsefemize rağmen, yalnız kalmamalı.. (hangi ırktan ve hangi renkten olursa olsun) aynı duygu ve düşünceye sahip insanlarla beraber yaşama yolları araştırılmalıdır. Bu duygular içinde hareket edildiği ve eller birbiriyle kenetlendiği müddetçe, üçüncü el Allah’ın eli olacaktır; olacaktır zira O’nun eli cemaatin üzerindedir.¹⁹

Üçüncü esas; birlik ve beraberlik hâlinde hareketin bir buudu olarak zikredilebilecek bir başka husus da, İslâmî duygu, düşünce ve şuurumuzu takviye edici mahiyette yazılmış eserleri, hem de hiç fasıla vermeden okuyup müzakere etmektir. Bu meyanda, günde yarım saat bile olsa, tecdid-i imana vesile olabilecek kitapların okunması da bana çok anlamlı gelmektedir. Zira, çağa ışık tutan devâsâ insanlar tarafından kaleme alınmış bu tür eserler, insan zihninde aks-i sadâ meydana getirir; onu, değişik vadilerde dolaşmaya yöneldiğinde ense kökünden tutar ve kendine gelmesini sağlar.

Evet, kitap okuma çok önemlidir. Tabîî onları okurken de, başkalarına: “Al sana bir ders, gözün gönlün açılınsın.” şeklinde değil de, kendi yüreğimizi hoplatmak, kendi hislerimize duyurmak için okumak gerekir. Bu şekilde

¹⁸ İsrâ sûresi, 17/70.

¹⁹ Bkz.: Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahih* 10/438.

bir okuma, bizim için her türlü don ve kırağılara karşı âdeta bir sera mesabesindedir.

Dördüncü esas; daha önceleri çeşitli yerlere gitmiş, fakat yalnızlığın tüketici pençesinde kaybolmuş insanlarımız vardır. Aynı âkıbeta maruz kalmak istemeyen kimselerin, hiç olmazsa senenin belli dönemlerinde bir araya gelmeleri gerekir ki, bu durum, hem onların yalnız kalmamalarını, hem de iman ve Kur'ân hizmeti adına yapacakları şeyleri, daha iyi ve güzel bir şekilde yapmalarını sağlasın. Tabîi bu vesileyle, bir kısım dua, evrâd ü ezkârda bulunma fırsatı da doğacaktır. Zaten yabancı ülkelerde, uzun müddet yalnızlığın pençesinde kıvranmış kimseler, herhalde bu tür şeylere daha çok ihtiyaç duyarlar. Kaldı ki dua, evrâd-ü ezkâr, Rabb'le irtibat adına da önemli şeylerdir. İnancım o ki, Allah (celle celâluhu), bu kadarlık bir adımla dahi olsa kendisine yaklaşanı hiçbir zaman yalnız bırakmayacaktır. Çünkü O “*Erhamü'r-râhimîn/ Merhametlilerin en merhametlisi*”dir. Siz, herhangi birini anlatırken “Çok rahim; çok merhametli” diyebilirsiniz; fakat O Kendisini anlatırken “*Erhamü'r-râhimîn*”²⁰ demektedir. Evet O, kullarına karşı Efendimiz'in ifadeyiyle, bir annenin evladına karşı olan şefkatinden daha şefkatli ve daha merhametlidir. Öyle ki biz O'na karşı azıcık samimî ve vefalı olduğumuzda, O bizi asla

²⁰ A'râf sûresi, 7/151; Yûsuf sûresi, 12/64, 92; Enbiyâ sûresi, 21/83.

bırakmayacaktır. Duha sûresindeki: “*Rabbini seni terk etmedi ve sana darılmadı.*”²¹ âyeti bu hakikati ifade bakımından ne mânîdardır. Şahsen ben bu âyeti her okuduğumda, bu mânâyı duyar ve sanki Rabbim bana hitap ediyor gibi bir hisse kapılırım.

Hâsılı; Allah’ın bizlere karşı gösterdiği vefanın gereği sadece kendi insanlarımızı değil, bütün insanlığı kurtarma adına, en karanlık ülkelere gidip O’nu anlatmak icap eder. Zira özellikle bu insanların Allah’ı, Hz. Muhammed’i, Kur’ân’ı duyup bilmeye çok ihtiyaçları var. Bana göre insanlık adına yapılacak en önemli iş de, işte budur. Bunun ötesindekiler tâli meselelerdir. İnşâallah, inanan gönüller, ışıktan kamalarla bütün karanlıkları yırtar geçerler ve ruhlarının ilhamlarını bütün dünya insanların ruhlarına boşaltırlar.

²¹ Duhâ sûresi, 93/3.

Sekîne

Soru: Sekîne ve çeşitleri hakkında bilgi verir misiniz?

Sekîne; sükûn kökünden, vakar, ciddiyet, mehâbet, ünsiyet; ruhta dalgaların dinmesi ve sakinleşme mânalarına gelir ki, hafiflik, huzursuzluk, kararsızlık ve telâşın zıddıdır. *Sekîne*, tasavvuf erbâbınca; gaybî vâridatla kalbin oturaklaşması ve onun sürekli bir dikkat ve temkin içinde ötelere kollaması ve üns esintileri soluklaması hâlidir.

Sekînenin nazil oluş keyfiyeti farklı farklıdır. Şimdi, biraz da icmalî olarak sekînenin değişik keyfiyetleri üzerinde durmaya çalışalım:

1– Her şeyden önce sekîne, eşref-i mahluk olan insan için, ukbâ buudlu bir mevhibe ve vâridat olarak, onun

kalbine kût, kuvvet ve iradesine fer veren öyle ilâhî bir teyittir ki, hemen her devirde ona sık sık müracaat edilmiş, bilhassa sıkıntılı anlarda iştihakla istenmiş ve Cenâb-ı Hak tarafından da bu isteğe çok defa cevap verilmiştir. Meselâ, sahabe-i kiram, Hendek Savaşı'nda, Kur'ân-ı Kerim'in, *مَسْتَهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ* Kerim'in, *أَمِنُوا مَعَهُ مَتَى نَضُرُّ اللَّهَ* ... Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu da öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve O'nunla beraber bulunan mü'minler: 'Allah'ın yardımını ne zaman?' diyecek olmuşlardı..."²² ifadeleriyle anlattığı ciddi bir sarsıntı geçirmişlerdi. Sekîneye çokça ihtiyaç duydukları böyle sıkıntılı bir atmosferde hep beraber manzum olarak *فَأَنزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا* "Bizim üzerimize sekîne indir." duasında bulunmuşlardı. Kur'ân-ı Kerim, şiddetini ifade için bu sarsıntıyı *زُلُّوا* tabiriyle anlatmaktadır. Çünkü Müslümanlar, Hendek Savaşı'nda, zelzelenin merkez üssü durumunda olan Medine'de, günlerce, hatta aylarca sürekli tazyikâta maruz kalmış ve sarsılmışlardı; sarsılmışlardı ama, tazarru' ve niyazları üzerinde nâzil olan sekîne ile de hiçbirinde korku namına bir şey kalmamış ve sıkıntıdan kurtularak gönülleri itminanla doldurulmuştu.

Başka bir imtihan meydanı olan Huneyn'de de benzer bir tabloyu görmek mümkündür. Şöyle ki, Müslümanlar düşman karşısında hezimet denilebilecek

²² Bakara sûresi, 2/214.

kadar bozguna uğradıkları bir hengâmede, etrafında-ki birkaç yakın ashabıyla yapayalnız kalan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Ben peygamberim, yalan yok. Ben Abdulmuttalib’in oğluyum. Allah’ım bize yardım gönder.*”²³ diyerek dua etmiş ve Allah’tan nusret dilemişti ki bunu müteakip üzerlerine semadan melekler inip Resûlullah ve ashabını teskin etmişlerdi. Şu âyet-i kerime de Huneyn Savaşı’nda Cenâb-ı Hak’ın Müslümanlar üzerine indirdiği sekîne ile onları nasıl rahatlatıp sinelerini inşiraha kavuşturduğunu anlatmaktadır:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ۖ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا “Andolsun Allah size birçok yerde, Huneyn gününde de yardım etmişti. Hani (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti; ama o, hiçbir yarar sağlamamıştı. Derken bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelivermişti.. nihayet bozularak arkanızı dönmüş (kaçmaya başlamış)tınız. Sonra Allah, Resûlünün ve mü’minlerin üzerine sekînesini (güven veren rahmetini) indirmiş ve sizin görmediğiniz askerler gönderip kâfirleri azaba çarptırmıştı (bozguna uğratmıştı)...”²⁴

Sekîne metafizik bir hâdisе olduğundan dolayı onu fiziğin kâide ve prensipleriyle izâh etmek mümkün

²³ Buhârî, meğâzî, 54, cihâd 52; Müslim, cihâd 76-78.

²⁴ Tevbe sûresi, 9/25-26.

değildir. O; Bedir, Hendek ve Huneyn'dekilere nâzil olduğu gibi, Uhud Savaşı'na katılan insanlara da inmiştir. Zira ashab-ı kiram, Uhud'da küçük bir sarsıntı ve akabinde gelen mini bir hezimet sonrasında, âdeta hiçbir şey olmamış gibi, bir kısmı diğerlerini sırtlamış ve düşmanı Mekke önlerine kadar kovalamışlardı. Düşman ise, sözde Uhud'da üstlerinden vurup altlarından çıktıklarını sandıkları, bu sekîne ile gerilmiş, korku ve endişeyi unutup ölüme seve seve giden insanların karşısına bir daha çıkmaktan korkarak Mekke'ye kadar kaçmışlardı.

2- Sekîne, bazen de herhangi bir tazarru' ve niyaza icabet olmaksızın, Cenâb-ı Hak tarafından kullarının sıkışıp bunaldıkları anlarda meccanen lütfedilir.. sekînenin bu çeşidi bazıları tarafından “melâike”, bazıları tarafından da “ruhanîler” olarak da isimlendirilegelmiştir. Ama ister melâike, isterse ruhâniler olsun, işleriyle insanlarda itminân hasıl ettikleri ve onların maruz kaldıkları sarsıntıyı onların üzerlerinden kaldırdıkları için, sekîne ile aynı mânâyâ gelmektedir.

3- Sekîne, bazı zamanlarda Üseyd b. Hudayr'ı (radiyallâhu anh) Kur'ân okuduğu esnada ve daha başkalarını farklı durumlarda bir kısım buğumsu şeylerin bürmesi gibi iner²⁵ ki; bu da, هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ “İmanlarına iman katmak

²⁵ Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 15; Müslim, *salâtü'l-müsâfirin* 242.

için mü'minlerin kalblerine sekîne ve emniyet indiren O'dur."²⁶ âyetiyle anlatılan, aczini-fakrını müdrik ve ihtiyaçlarının şuurunda olan mü'minlere medâr-ı şükran ve medâr-ı şevk olmak üzere ilâhî bir teyittir. Bu teyide mazhar olmuş bir mü'min, artık dünyevî korku, tasa ve endişelerle sarsılmayacağı gibi, aynı zamanda sekîneyle iç ve dış ahenge ulaşır; ulaşır ve o bir huzur insanı hâline gelir.

Burada müsaadenizle misal olması kabilinden mevzuyla alâkalı birinin bir hâtırasını arz etmek istiyorum: Bu zat, ikamet ettiği bir binada, ciddî şekilde tazyike maruz kaldığı ve bir şakî gibi arandığı sırada, onu arayanların, bir gün onun bulunduğu binaya geldiklerini ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicret esnasında sığındığı mağaradaki durumu gibi²⁷ onunla öbürleri arasında az bir mesafe kaldığı, biraz ilerleseler yanına girecek kadar ona yakın oldukları, hatta çevresinde dolaştıkları, her dakika ona ulaşacak gibi oldukları halde bir türlü ona ulaşamadıklarını; dahası, bu ilk mevhibelerden sonra tam o esnada birdenbire ruhunu bir itminanın sarıdığını ve âdetâ cennetin koridorlarında geziniyormuşçasına inşirâha erdiğini tekrar tekrar anlatmıştı.

4- Sekîne, her kavimde değişik şekillerde tecellî edebilir. Bu, biraz da Cenâb-ı Hakk'ın lütfunun bir buudu

²⁶ Fetih sûresi, 48/4.

²⁷ Bkz. Tevbe sûresi, 9/40.

olarak, tecellîgâhın liyakat ve istidadına göre zuhur eder. Meselâ, Bedir’de nâzil olan sekîne, meleklerin, savaş meydanında, mücehhez askerler şeklinde görünmeleriy-le tecellî etmiş,²⁸ zira o makam öyle olmasını gerektiriyordu. Sanki Allah (celle celâluhu), meleklerin “*Bize de vazife yok mu?*” demelerine karşılık, İki Cihan Güneşi’ne sekîneyi, meleklerin çevik çavak temsil ve temessülleyiyle, Üseyd b. Hudayr’a (radiyallâhu anh) ise, Kur’ân’ı hâlisâne okuduğu için bir duman şeklinde gösteriyordu. Yani o biraz da ortamın ve umûmî ahvalin rengi ve deseniyle zuhûr ediyordu.

Yahudilerin sekînesi ise, –Kur’ân-ı Kerim’de işaret edildiği üzere– hep, “*Tâbut*” (sandık) içinde götürülüyordu.²⁹ Ancak, sekîneye vesile bu tabutun içinde ne olduğu da tam bilinmemektedir. Bazıları onun içinde, Hz. Yusuf’tan kalma hatıralar, başka peygamberlerden kalma değerli eşyalar, peygamberlerin resimleri veya Tevrat parçalarının bulunduğunu söylemekte ise de, anladığımız kadarıyla, tabut içinde bulunan objeler birer perde idi; asıl o mahfaza derûnunda İsrailoğulları’na moral kaynağı olacak “*sekîne*” vardı. Kanaat-i âcizânemce bu da, bazı hârika şeylerin zuhûru için esbabın perdedarlığı gibi bir şeydi. Yani nasıl ki, Efendimiz’in (sallallâhu

²⁸ Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 3/182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 3/274.

²⁹ Bkz. Bakara sûresi, 2/248.

aleyhi ve sellem) mübarek parmaklarına dökülen bir miktar su, koca bir deryaya kaynak olabilecek mahiyete dönüşüyordu; öyle de, tabutun içindeki nesneler, Cenâb-ı Hakk'ın harikalar yaratması için perde türünden birer malzemeydi. Ama konu İsrailoğulları olunca bu, fizikî dünyada bir tabut ve içindekiler de, esrar ifade eden bir kısım metafizik buudu olan aksesuar şeklinde tezahür etmişti. Bunun da, o cemaatin karakteristik yapısıyla derin bir alâkası vardı. Evet, insanlar bazen bir kısım inhıraflarla Allah'ı bile fizik dünya içinde, tıpkı herhangi bir nesne gibi tasavvura kalkıştıklarından, Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) *"Allah'ı bize göster, eğer O'nu bize göstermezsen sana inanmayız."*³⁰ diyebiliyorlardı.. *يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا آرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً* *"Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişler, "Allah'ı bize açıkça göster!" demişlerdi..."*³¹ âyeti de bunun bir başka versiyonunun ifadesidir. Bu âyet, böylelerinin, bütünüyle bedene, maddeye ve fizikî dünyaya kilitlenmiş olduklarını ne güzel gösterir!.. Elbette ki, bu anlayışta olan kimselere incek sekîne Üseyd b. Hudayr'a (radiyallâhu anıh) gelen veya Bedir'dekilere inen ya da İnsanlığın İftihar Tablosu'na nâzil olan sekîne gibi olmayacaktır;

³⁰ Bakara sûresi, 2/55.

³¹ Nisâ sûresi, 4/153.

zira bu her şeyden önce onların karakterlerine uygun değildir. Böylesine maddeci bir topluma peygamber olarak gönderilen Hz. Mesih (aleyhisselâm), onların maddeye endeksli düşüncelerini belli ölçüde tadil edip bir ölçüde onları Müslümanlığa hazırlamış; Nebiler Serveri ise, madde ile mânâ arasındaki dengeyi tam tesis eden düşünceleriyle insanlığı daha ileri ufuklara yönlendirmiştir. Bu meseleyi peygamberlerle alâkalı yönüyle ele alacak olursak, –Allahu a’lem– Hz. Mesih, mânâ ağırlıklı mesajlarıyla kendi döneminin; Hz. Musa da risaletinin hususî televvünü ile kendi devrinin peygamberi idi.. evet her peygamberin, genel durum ve kavminin özel durumu itibarıyla kendi üslûbunu kullanması gerekir. Aksi takdirde, meselâ İsrailoğulları, kendi anlayışlarından uzak, mânâ eksenli mesajları yadırgar ve Hz. Mesih gibi birini dinlemezlerdi. Kaldı ki, belli bir dönemde, Hz. Musa’nın terbiyesi ile bir hayli mesafe almış insanlar bile; “*Benim size söyleyecek daha çok şeyim var, ama onları, Faraklit (Nebiler Serveri) geldiğinde haber verecek.*” diyecek kadar, söyleyeceği her şeye dikkat eden ve fevkalâde bir temkin ve tedbir insanı olan Hz. Mesih’in mesajları karşısında onu öldürmeye teşebbüs etmişlerdi.³²

Bu açıdan Hz. Musa (aleyhisselâm), İsrailoğulları’nın anlayış ve idraklerine göre bir üslûp kullanıyordu.

³² Bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidayetü’l-hıyârâ* 1/55, 85, 157, 5/284; *Kitab-ı Mukaddes* (Türkçe terceme), Yeni Ahit, Yuhanna, bâb: 16, cümle: 7-8.

Dolayısıyla onlara gelen sekînenin de, onların düşünce dünyaları ile telif edilebilir, fizikî buudlu olması gerektir. Ayrıca tabut, onların bazılarına, duygu ve düşüncele-
rinin ölü olduğunu gösteren bir ‘remiz’ de olabilir. İşte o tabutun içindeki sekînenin, geçmiş peygamberlere ait bir kısım bakiye ile remizlendirilmesi ve ecsâmla temsil edilmesi de yine onların belli ölçüdeki maddeci düşünceleri ile irtibatlandırılabilir.

Hâsılı sekînenin, İsrailoğullarına tabut, Hz. Musa’ya yağmur, İnsanlığın İftihar Tablosu’na meleklerin velvlesi, Üseyd b. Hudayr’a duman şeklinde ve daha başkalarına da başka şekilde tecellîsi, herkesin ruh dünyasına göre değişik tecellî dalga boyunda zuhûr edegelmiştir. Ve her insanın, görmediği halde ruhun mevcudiyetine inandığı gibi, Rabbisiyle arasındaki irtibatı ölçüsünde de hiç görmediği halde alâmetleriyle mevcudiyetine inana-
cağı bir sekîne tecellîsi yaşaması her zaman mümkün görünmektedir.

Efendimiz'in Şecaat ve Şefkat Ufku

Soru: Zıtları bünyesinde toplayan Peygamberimiz'in şecaat ve şefkat ufkunu biraz açar mısınız?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) zahirde birbirine zıt gibi görünen sıfatları olduğu gibi, birbirini takviye edip destekleyen vasıfları da vardır.

Birbirine zıt gibi görünen bu sıfatları, Din-i Mübin-i İslâm'da mühim bir esas olan “sırat-ı müstakîm” yorumu çerçevesinde ele almak ve öyle değerlendirmek mümkündür. Meselâ Efendimiz, her şeyden evvel bir şecaat ve cesaret âbidesi idi. Öyle ki, muharebe meydanlarının Haydar-ı Kerrâr'ı Hz. Ali (radiyallâhu anh), O'nun bu yanını ifade ederken; “Biz, muharebelerde başımız sıkıştığı zaman Resûl-i Ekrem'e sığınırdık.”³³ der. Nitekim

³³ Buhârî, meğâzî 54, cihâd 52, 61, 97, 167; Müslim, cihâd 79.

Huneyn’de öyle olduğu gibi Uhud’da da, bir yönüyle kırılıp dökülmüş ve âdetâ felç olmuş cemaatini, düşmanın içine korku salacak şekilde yeniden harekete geçirmiş; geçirmiş ve âdetâ *وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ* “Ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın.”³⁴ hakikatinin mazharı olarak, o sarsılmış, kırılmış ve dökülmüş cemaatten, dipdiri ve taptaze bir ordu çıkararak yeniden düşmanı yakın takibe almış ve Mekke’ye kadar kovalamıştır. İşte bu, O’nun şecaat-i kudsiyesinin ifadesidir ve sahasında nazîrsizdir.

Bir örnek olarak Efendimiz’le *Gavres* ismindeki bir kâfir arasında geçen hâdise, O’nun korkusuzluk, şecaat ve cesaretinin azametini resmetme bakımından yeter zannediyorum: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir ağacın altında istirahat buyururlarken, *Gavres*, O’nun uykuda olmasından istifade ederek, ağaca asılı bulunan kılıcını alır ve müstehzî bir edâ ile: “Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?” der. Onun bu sorusuna karşılık Allah Resûlü, hiçbir panik emaresi göstermeden ve kendisinden gayet emin olarak öyle bir “Allah” der ki, O’nun orada sergilediği bu teslimiyet, yakîn ve Allah’a itimat, elindeki kılıçla karşısında duran *Gavres*’i sarsar ve kılıç elinden yere düşer. Bu defa düşen bu kılıcı, İnsanlığın İftihar Tablosu eline alır ve sorar: “Ya şimdi seni kim kurtaracak?” Adam korkusundan sıtmal hastası

³⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/27.

gibi titremeye başlamıştır ki, o esnada, Allah Resûlü'nün sesini duyanlar oraya koşarlar; koşar ve gördükleri manzara karşısında hayrette kalırlar. Onların Allah'a karşı iman ve itimatları bir kat daha artar; Gavres de orada görüp duyduğu şeylerle "el-Emin" e güven sözü verir ve Allah Resûlü'nün şecaat ve cesaretine hayranlık hisleri içinde oradan ayrılır.³⁵

*Meşhur mütefekkir Bernard Shaw, Allah Resûlü'nün Allah'a olan bu teslimiyetini ve korkusuzluğunu anlatırken hislerini şu takdîr-kâr ifadelerle dile getirir: "Hz. Muhammed, çeşitli yönleriyle insanın başını döndürecek üstünlükleri olan bir insandır. Bu sır insanı tam mânâsıyla anlamak mümkün değildir. Bilhassa O'nun anlaşılamayacak üstünlükte bir yanı vardır ki, o da Allah'a olan güven ve itimadıdır."*³⁶

Allah Resûlü, eşsiz cesaret örneklerinden birini de, hicret-i seniyyeleri esnasında, Sevr mağarasında sergilerler. Sevr, gençlerin bile zor çıkabilecekleri zirvede bir mağaradır. Ancak O, elli üç yaşında olmasına rağmen bu zirveye tırmanıyor ve bu mağarayı kıymetler üstü bir değerle şereflendiriyordu. Mekke müşrikleri, mağaranın ağzında dolaşırken, Seyyidinâ Hz. Ebû Bekir, sırf O'nun adına duyduğu endişeden ötürü telâş içindedir.. ve ihtimal

³⁵ Buhârî, meğâzî 31, cihâd 84; Müslim, fezâil 13.

³⁶ Bkz.: Bediüzzaman, Mektubat s.244 (On Dokuzuncu Mektup, Zeylin Bir Parçası).

endişeden yüzü sapsarı kesilmiştir. Hâlbuki onunla aynı atmosferi paylaşan Nebiler Serveri'nin dudaklarındaki tebessümde en ufak bir değişiklik olmamıştır; olmamıştır ve endişe içindeki dostu Hz. Ebû Bekir'i (radiyallâhu anh) "*Korkma! Allah bizimle beraberdir.*",³⁷ "*O iki kişiyi ne sanıyorsun ki, onların üçüncüsü Allah'tır.*"³⁸ sözleriyle teselli ve teskin etmiştir.

Evet buraya kadar arz ettiklerimiz birer şecaat, cesaret ve teslimiyet örneğidir; ne var ki bu Zât, aynı zamanda rahmet, şefkat ve merhametin de zirvedeki temsilcilerindendir. Öyle ki o, eğer ağlayan bir çocuk görse, oturur, onunla birlikte ağlar ve inleyen bir ananın acı ve ızdırabını tâ vicdanında duyar. İşte Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadis ve O'nun engin şefkati: "*Ben namaza duruyor ve onu uzun kılmak istiyorum. Sonra bir çocuk ağlaması duyuyorum. Annesinin ona duyacağı heyecanı bildiğim için hemen namazı çarçabuk kılıp bitiriyorum.*"³⁹

Bir başka sefer, Mâriye Validemiz'den oğlu İbrahim'in ölümü karşısında, dünya kadar hâdiseyi göğüslemiş ve her şeyi aşmış bu büyük şefkat kahramanının gözleri dolu dolu olmuş, onu kucağına almış, derin bir sevgiyle bağrına basmış ve hüznünü gözyaşlarıyla süslemişti.

³⁷ Tevbe sûresi, 9/40.

³⁸ Buhârî, *tefsîru sûre* (9) 9; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 1.

³⁹ Buhârî, *ezân* 65; Müslim, *salât* 189, 196.

O'nun bu durumunu istiğrap edip de hayretle bakanlara: “Gönül mahzun olur, gözler ağlar; ancak Allah’ın dediğinden, Allah’ın hoşnut olduğundan başkasını söyleyemeyiz.” buyurmuştu.. evet O, insanların en merhametlisi ve en şefkatlisiydi.⁴⁰

Allah Resûlü’nden başkasında, böylesine birbirinden farklı sıfatların, hem bir denge ifadesi hem de kemal emaresi olarak içtimainı görmek mümkün değildir. Meselâ, sahabe-i kiramdan, Nebiler Serveri’ne amca olmakla müşerref ve Allah’ın kılıçlarından bir kılıç olan Seyyidinâ Hz. Hamza’yı düşünelim; bu yüce kâmet aslanlarla güreşir ve düşman saflarına daldığında ortalığı velveleye verir; gözü de fevkalâde pektir ama, oturup bir yerde ağıladığı görülmez. Çünkü o, bir şecaat kahramanıdır ve bu vasfın eşsiz kahramanıdır.

Hiz. Hamza (radiyallâhu anh) böyle olmasına rağmen o hidayet yıldızlarından Hassan b. Sabit (radiyallâhu anh), incelerden ince ve zarif bir insandır.. ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) nezdinde dili kılıç kadar keskin bir şairdir. Ne var ki bu büyük insan, savaş meydanlarında Hiz. Hamza ve Hiz. Halid’e sadece kılıç taşır. Evet o, rakîkû’l-kalb bir gönül ve his insanıdır. Zaten bu hasletinden dolayı Allah Resûlü onun için: “Allah’ım

⁴⁰ Buhârî, cenâiz 44; Müslim, fezâil 62.

(bunu) *Ruhü'l-Kudüs'le teyit eyle.*"⁴¹ buyurarak dua etmiştir. Bu zatların belli hususiyetlerde zirveleşmesine karşılık Allah Resûlü, birbirine zıt gibi görünen iyi vasıfları nefsinde toplamış farklı bir insandır; şecaat-i kudsiyesini arz ederken aslanların ödünü koparır; bir mazlum iniltisi duyduğu zaman onun ruh hâletini paylaşır, onunla oturur inler.. evet bir yönüyle kalbi, hep rikkat ve şefkate bağlı incelerden ince; diğer yönüyle de kıyametler kopsa –ihtimal– Cenâb-ı Hakk'ın engin icraatını seyrediyor gibi derin bir zevk ve engin bir hayret içinde, "*Allah'ım göster bana icraatını müşâhede edeyim, müşâhede edebildiğim kadar.*" diyecek derecede sağlam ve sarsılmaz bir iradeye sahip...

İnsanlığın İftihar Tablosu, misallerini zikrettiğimiz birbirinden farklı sıfatlara sahip olduğu gibi, aynı zamanda "*hilim*" ve "*kerem*".. gibi birbirini takviye eden vasıflarında da eşsizdi. Bu vasıflar, bir yönüyle birbirinden farklı mânâları ifade etseler de, esasen iç içe bir dairenin değişik yüzlerinden ibarettirler. *Hilim*, malum olduğu üzere yumuşak davranma, yumuşak huylu olma, af ve müsâmahaya mütemayil bulunma, karar verirken de acele etmeme gibi mânâları ifade eder. Görüldüğü gibi bu vasıf tamamen yumuşaklığa delâlet etmektedir ki, kusurları görmeme, insanları bağışlama, diyalog adına

⁴¹ Buhârî, *salât* 68, *bed'ü'l-halk* 6, *edeb* 91; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 151-152.

herkese açık olma.. gibi tavırların hemen hepsi bu temel vasıftan kaynaklanır.

Kerem kelimesine gelince; o da, az farklılığı bulunmakla birlikte “*ikram*” kelimesi ile aynı kökten gelir ve iyilikseverlik ve ikram etme hasletinden ibarettir. Bunu, Farsça bir terkiple “*civân mertlik*” veya Türkçe “*cömertlik*” kelimesiyle de ifade edebiliriz. İnsanın ruhundaki bu civanmertlik ya da cömertlik ve iyilikseverlik hasleti, başkalarına râci bir menfaat ve ihsan şeklinde tecellî edince “*ikram*” halini alır. Bize Allah’ın ikramı olduğu gibi, Resûlullah’ın da ikramı vardır. Ama O’ndaki bu ikram, engin bir kaynaktan gelir. Bu kaynak da, O’nun yaratıcısı tarafından mahiyetine derc edilen “*kerem*” huyudur.

Buradan da açıkça görüleceği üzere “*hilim*” ile “*kerem*” arasında herhangi bir zıtlık yoktur ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Alvar İmamı’nın,

*“Kerem kıl, kesme sultanım keremin bînevâlardan,
Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlardan.”*

mısralarında ifade ettiği gibi “*keremkân*” bir sultandır. Bu mısralar, hem o Keremkân Sultan; hem de Zât-ı Ecell-i A’lâ hakkında kullanılabilir ve iki ihtimal de câizdir. Zira birinden dolayı yoldan çok istifade etmiş, çok ikrama mazhar olmuşuzdur. Eğer asla göre ikinci sayılan ve o aslı da bize tanıtmada üzerimizde çok hakkı bulunan İnsanlığın İftihar Tablosu olmasaydı, bizim, ne mahiyetimizi, ne kâinatı, ne cennete giden yolu ve hatta ne de

cennetin içindekileri bilmemiz mümkündü. O Muallim-i Ekmel ve Ekber'dir ki, varlığın çehresine çaldığı ışıkla kâinatı, okunan bir kitap; hayatı da, cennete doğru uzanan bir köprü haline getirdi. Böylece bizleri karanlıklar içinde ümitsiz dolaşmaktan kurtararak, Allah'a imanla itminana ulaştırmış ve rıza yoluna hidayete vesile olmuştur. Ama o, öyle büyük bir vesiledir ki, biz o vesileyi çok defa gayenin yanında zikreder ve O'nun, bizim için “*gaye ölçüsünde bir vesile*” olduğunu ikrarda bulunuruz.

Evet, biz şirkten uzağız; şirk de bizden uzaktır. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bizi Allah'a ulaştırmak için sadece bir vesiledir; fakat gaye ölçüsünde bir vesile! Zaten bizzat Cenâb-ı Hak da tevhid ifadesi olan “*Lâ ilâhe illâllah, Muhammedün resûlullah*” ifadesinde O'nun adını kendi adıyla yan yana zikredip ve bunu imanin esası sayarak böyle demeyenin kurtulamayacağını beyan buyurmuyor mu? Evet, Sa'dî'nin de dediği gibi; “*Muhammedun Resûlullah demeden râh-ı selâmet muhaldır.*”⁴² Yani Allah Resûlü'ne uğramayan yollar tıkanık yollardır. Bir başka yoldan giden insanın saadete ulaşması mümkün değildir.

Hilim, Allah Resûlü'ne Cenâb-ı Hak tarafından verilmiş sırlı bir anahtar durumundadır. O, bu anahtarla nice gönülleri açmış ve o sinelere taht kurmuştur.

⁴² Bediüzzaman, *Mektubat* s.378 (Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas, Beşinci Mesele).

O'nu tanıyanlar başta kendi huşûnetlerini tamim ederek, herkesi öyle haşin kabul ettiler ve kendileri nasıl davranıyorlarsa O'nun da öyle davranacağını zannettiller. Vaktâ ki, Hudeybiye Musalahası'yla diyaloga giden yollar açıldı ve Müslümanlarla kâfirler iç içe yaşama fırsatını buldu ve yine bu anlaşma ile, Kur'ân'la beslenen Müslümanın civân mertliğine, hilmine, silmine şahit oldular; oldu ve *"Bize hâkim olurlarsa kellelerimizi alırlar, bizi öldürürler ve dünya saadetinden bizi mahrum ederler."* mülâhazasıyla kovdukları ve haklarında kötü vehimler besledikleri bu insanlarla teşrîk-i mesâi kurunca Müslümanların âdeta yeryüzünde gezen melekler olduğunu gördüler. Böylece hem Allah Resûlü'nü, hem de Müslümanları daha iyi tanıma imkânı buldular.

Hudeybiye, Müslümanlar için daha sonraki günler adına sürprizlere gebe bir fetihtir. Mekke fethi ise, Hudeybiye fethinin sadece bir buduydur. Zaten Sahabiye göre de *إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا* *"Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik."*⁴³ âyetindeki fetih, Hudeybiye fethidir. Bu açıdan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), küfre, ilhada, cehalete ilk darbesini Hudeybiye ile indirmiştir denilebilir. Hudeybiye'den evvel cereyan eden Bedir, Uhud ve Hendek muharebeleri, İslâm tarihi bakımından çok önemli hâdiselerdir. Ancak Hudeybiye bunlardan farklıdır. Nitekim Allah Resûlü, Hendek'i müteakip

⁴³ Fetih sûresi, 48/1.

âdeta Hudeybiye'ye giden yolu görüyor gibi konuşmuş ve “*Bundan sonra onlar kaçacak biz takip edeceğiz.*” demiştir.

Evet Hudeybiye ve sonrasında takip edilen hareket tarzı, önceki dönemlere nispetle tamamen farklı bir çizgi takip etmiştir. Bunu Müslümanların, kâfirleri avuçlarının içine alıp, balmumu gibi yoğurma ve onların gönülleri-ne kendi ruhlarının ilhamlarını boşaltması şeklinde özetleyebiliriz. Nebiler Serveri'nin bu stratejisi, kısa zamanda meyvesini vermiş ve onlardan çokları Müslümanlığı kabul etmişti. Hatta Ebû Süfyan gibi sertliğe, kötülüğe ve gurura kilitlenmiş bir insanın bile, Allah Resûlü'nün, fethin öncesi “*Bugün, Ebû Süfyan'ın evine giren de emindir.*”⁴⁴ demesiyle, hem Resûlullah'a hem de Müslümanlara karşı taşıdığı kötü duygular, buzun güneş karşısında eriyip gitmesi misillü eriyip gitmiş ve daha sonra da geç uyan-dığı İslâmî hakâik çerçevesinde çok hızlı hareket ederek geçmişî telafi etme yoluna girmişti.

Meselâ o, Hz. Ömer'in, Yermuk harbine katılanlara; at, eğer, kılıç gibi harp malzemeleri tedarik etmeleri için verdiği parayı reddetmiş, “*Ey Allah'ın Peygamberi'nin halifesi! Benim geniş imkanlarım var. Ben ondan kullanırım. Allah yolunda savaşırken hazineden alacağım şeyi kullanmak istemem.*” diyerek istiğna göstermiş ve hissesini beytü'l-mâle bırakmıştı. Evet, böyle davranmış ve

⁴⁴ Müslim, *cihâd* 86; Ebû Dâvûd, *harac* 25.

çok hızlı, âmûdî bir şekilde, âdeta füze hızıyla hak ve hakikate ulaşma yoluna girmişti ki, temelinde de yine Allah Resûlü'nün o engin hilmî, af ve müsamahası yatmaktadır.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hep halîmdi ama belli bir süre düşmanları O'na hilmîni ifade etme fırsatını vermemişlerdi. Hasımları, onunla aralarındaki atmosferi sürekli sertleştirmiş ve O'nu hep o sert atmosferde mukabeleye zorlamışlardı; ancak hep yanılmışlardı; çünkü o, sertleşme niyetinde değildi.

Netice itibarıyla diyebiliriz ki, Hudeybiye, Allah Resûlü'nün küfre hilmîyle indirdiği büyük bir darbedir. Daha sonra da O, hep bir hilim kahramanı olarak davranmış ve istidatlı gönülleri teshir etmişti. Evet Allah Resûlü, Mekke'nin fethini müteakip şehre girerken, bir kere daha o mahviyet ve tevâzuunu sergilemiş ve bindiği merkûbun üzerindeki eğerin kaşına, mübarek alnı değecek şekilde iki büklüm bir halde bu mübarek beldeye girmişti. Bir Batılı, buradan hareketle onun hakkında şöyle der: *"Hz. Muhammed, öyle bir söz bestelemiş ve seslendirmiştir ki, başladığı zaman hangi perdede başlatmışsa, bitirirken onu iki perde daha yukarıda bitirmiştir. Evet, Hz. Muhammed, bu mevzuda da beklenenin ötesinde çok önemli bir performans ortaya koyarak yine kendi rekorunu kıran bir insandır."*

Allah Resûlü, Hudeybiye'den sonra Allah tanımazlara ikinci darbeyi de Mekke fethinde vurmuştur. Bu kâfirler; “Şimdi bize ne muamele yapacaksın?” diye sorduklarında O: “Size ne yapmamı beklersiniz?” diyerek sorularına soruyla cevap vermiştir. Onlar da; Hz. Ali'den (radıyallâhu anh) öğrendikleri bir sözle onu cevaplamış ve “Sen kerim oğlu kerimsin.” demişlerdi. Bunun üzerine de o Şefkat Peygamberi “Öyleyse gidin, hür ve serbestsiniz. Size bugün kınama yoktur.”⁴⁵ buyurmuştu. Bu söz, Hz. Yusuf'un, o kadar kendisine gadreden kardeşlerine karşı asırlarca evvel söylediği ve arkadan gelenlere bıraktığı bir mirastır; Peygamber mirası.. düşünce mirası.. hikmet mirası.. hilim mirası... ve Allah Resûlü'nün hilminin bir buudu olarak onlara ikramıydı. İnat, bu civân mertliği görünce ikinci bir darbe daha yemişti. O darbe öyle müthiş bir darbeydi ki, –zannediyorum– İkrime değil de, Ebû Cehil bile hayatta olsaydı, o da oğlu gibi dize gelerek Allah Resûlü'ne teslim olacaktı.

⁴⁵ Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/74; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 9/118.

Uzayda Canlılar Var mı?

Soru: “Göklerin ve yerin yaratılması ve oralarda bütün canlıları yaratıp üretmesi, O’nun kudretinin ve hikmetinin delillerindendir. O elbette dilediği zaman onları mahşerde toplamaya da kadirdir.”⁴⁶ âyetinde geçen دَابَّةَ (dâbbe) kelimesi, hayvanlara ve insanlara şamil olduğuna göre, bu âyet göklerde hayvanların veya insanların varlığına delil olabilir mi? Göklerde dâbbenin yayılmasını nasıl anlamalıyız?

Kur’ân’da “dâbbe” kelimesinin geçtiği her yerde, siyak ve sibak itibarıyla umumiyetle insanlar ve sair cismanî canlılar anlaşılmaktadır.

Meselâ bir yerde “Allah her canlıyı sudan yarattı. Kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağıyla gezer, kimi

⁴⁶ Şûrâ sûresi, 42/29.

dört ayağı üstünde yürür.”⁴⁷ denilmiş ve bunlar dâbbe kelimesiyle anlatılmıştır.

Bir başka yerde “Gökte ve yerde hiçbir dâbbe (debelenen, kımıldayan) yoktur ki onun rızkı Allah’a ait olmasın.”⁴⁸ denilmiştir.

Evet, Kur’ân-ı Kerim’de nerede dâbbe anlatılmışsa, orada hep cismanî bir varlıktan bahsedilmiştir. Bu âyet-i kerimede de دَابَّةٌ sözüyle anlatılıyor. ⁴⁹ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا ’daki zamir tesniyedir. Âyetle sanki Allah’ın hem gökte, hem de yerde yaydığı, neşrettiği ve çoğalttığı dâbbelerden söz ediliyor. Bundan da yeryüzünde bizler, dört ayağının üzerinde yürüyen diğer canlılar ve yerlerde sürünen, yürüyen sürüngeçenler gibi göklerde de bu türlü canlıların var olduğu anlaşılıyor.

Şu ana kadar yapılan araştırmalarda henüz böyle bir şey keşfedilemedi ama, semavat o kadar geniş ki, feza-nın derinliklerinde bir yerde küre-i arz gibi böyle bir kürenin bulunması ve onun üzerinde bizim bildiğimiz hayvanlar ve diğer canlılar gibi varlıkların bulunması ihtimal dahilindedir. Bu ve benzeri âyetlerin “işaret”lerinden de bu anlaşılabilir. Ancak yine de her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

⁴⁷ Nûr sûresi, 24/45.

⁴⁸ Hûd sûresi, 11/6.

⁴⁹ Şûrâ sûresi, 42/29.

Bizim dışımızda canlıların olabileceği ihtimali biraz da şu âyetle teyit görmektedir: *“O Allah, hem semadaki canlıları, hem de yerdeki canlıları, meşîeti taalluk ettiği zaman bir araya getirmeye muktedirdir.”*⁵⁰ Öyle anlaşıyor ki, insanoğlu gibi yiyen, içen canlılar belki dünyanın dışında başka bir yerde de vardır. Belki bütün insanlar oraya ferden gidemeyecek ve belli bir nesil oraya ulaşamayacak ama, insanlık nev’en buna nail olabilecektir. Yani meşîet-i ilâhiye taalluk edince; bu canlılar o canlılarla içli dışlı olabilecekler. Ama “Oralarda insan var mıdır, yok mudur?” sorusuna gelince bu da kudret-i ilâhiyeden uzak değildir. Allah orada da insan yaratabilir. Bu varlıklar insan olmayıp insanlığın emrinde olan diğer canlılar gibi varlıklar da olabilirler. Allah orayı da hazırlamıştır; ne var ki, orayı da ancak insanlık göç ettiği zaman görecektir, belki de istifade edecektir.

Önümüzdeki yıllarda, herhâlde Cenâb-ı Hak bizlere daha çok şey gösterecektir. Zira teknik ve teknoloji çok hızlı geliyor ve yolda çok sürprizler var. Bununla beraber âyetin mânâsı sarihtir. Ancak, yine de biz mülâhaza dairesini açık bırakıyoruz. Zamanın tefsiri içinde bu meselenin aydınlığa kavuşmasını beklemek en muvafık yol olsa gerek...

Bu âyetteki ikinci mesele, yeryüzünde ve göklerde canlıların yayılması meselesidir. Âyetle geçen بَلَّ kelimesi,

⁵⁰ Şûrâ sûresi, 42/29.

dağılıp saçılmayı ifade eder. Hz. Yakub da, münacatında ruh hâlini, *إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَخُزْنِي إِلَى اللَّهِ* “Allahım, ben dağınıklığımı, perişanliyetimi, derbederliğimi ve bir de tasamı Sana şikâyet ediyorum.”⁵¹ diyerek hislerini aynı kelimeyle dile getirir. İncelediğimiz âyetteki mânâ ise, bir şeyin bir noktada çoğalıp yayılması, yeryüzünü işgal etmesidir. Bu durum başka bir âyette de aynı kelimeyle anlatılıyor: “Sizi bir erkek bir dişiden yarattı, sonra onlardan sizi yaydı, çoğalttı yerin her tarafına neşretti.”⁵² Bu âyette insan ve sair canlıların yeryüzüne yayılması anlatılmıştır ki, insan yeryüzüne nasıl bir anne ve bir baba ile yayılmışsa, hayvanlar da aynen öyle yayılmışlardır. Her hayvan nev’i, kendi nev’inden, kendi nev’i adına, kendi nev’ini ve nev’inin karakterini korumak üzere, o nev’iden olarak yeryüzüne yayılmıştır.

* * *

Burada bir başka mesele de Darwin’in, bütün nev’ileri bir nev’e irca etme gayretidir. Ona göre bütün varlıklar gibi insan da belli devirlerde, belli bir canlıdan dönüşerek meydana gelmiştir. Kur’ân’ın sair bütün âyetleri de sahih hadisler de bunu nefyetmektedir. Kur’ân’a göre her nev’i, kendi nev’ini devam ettirmek üzere yayılmıştır. Yani insan, insan olarak yayılmış, insan olarak devam

⁵¹ Yûsuf sûresi, 12/86.

⁵² Nisâ sûresi, 4/1.

etmiş ve bundan sonra da insan olarak devam edecektir. Yılanlar ve akrepler de aynı şekilde. Hayvanlarda belki zâhiren cüz'î değişiklikler olabilir; fakat bunların karakteri ve nev'i değişmez. Yani bunların hayvanlığı değişmez, her hayvan, hayvan olarak devam eder.

Reenkarnasyon Düşüncesi ve Öte Hayat

Soru: Reenkarnasyon nedir? Bazıları reenkarnasyonu Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle telif ediyorlar, ne dersiniz?

Reenkarnasyon (tenasüh), ruhun, bedenın ölümünden sonra yeni bir cesede bürünerek yeryüzüne tekrar geri dönmesi şeklinde tarif edilmektedir. Reenkarnasyon ile tenasühün aynı şeyler olduğunu söyleyenler olduğu gibi, ruhun, ölümden sonra yine bir insan bedenine geçmesine reenkarnasyon, hayvan bedenine geçmesine ise tenasüh denildiğini ve bunların farklı şeyler olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Bazıları, “Kur'ân-ı Kerim de reenkarnasyona işaret ediyor.”(!) diyerek bazı âyetleri bu görüşlerine delil olarak öne sürmektedirler. Bu âyetlerden birisi **قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا** “Onlar: اٰتٰنٰنِ وَاٰحْيٰنٰنِ اٰتٰنٰنِ فَاَعْرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِّنْ سَبِيْلٍ

*Yâ Rabbenâ, derler, Sen bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi, telafi etmek için buradan çıkmaya yok mudur bir yol?*⁵³ âyetidir. Reenkarnasyoncular, “*Sen bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin.*” ifadesini reenkarnasyona işaret şeklinde yorumlamaktadırlar.

İnsan, esasen yaratılışının ilk safhasında sperm şeklinde bir varlıktır. Bu spermi, Allah Kur’ân’daki ifadesiyle⁵⁴ müstevda’da bir müddet bekletmektedir. Müstevda’, emaneten ve muvakkat olarak konulan bir yer demektir. İnsan, bundan önce ölüdür ve anne karnında hayata ilk adımını atmıştır. İkincisi ise, insan biyolojik olarak ölür, sonra tekrar dirilir ve böylece insan için âyette ifade edilen iki defa ölme ve iki defa dirilme gerçekleşmiş olur. Ta ilk devirden günümüze kadar İbn Cerir et-Taberî, Fahrüddin Râzî, Elmalılı Hamdi Yazır gibi tefsirin dev âlimleri ve daha burada ismini zikretmediğimiz müfessirler bu âyeti bu şekilde yorumlamışlardır. Üstad Bediüzzaman da yer yer kapalı da olsa mezkur âyete işaret sadedinde, “Hayat sayesinde bir şey çok şey olabilir, çok şey de bir şey olabilir.” der ve bunu Cenâb-ı Hakk’ın kudretine irca ederek “Allah (celle celâluhu), çok şeyi bir şey yapar ve bir şeyi de çok şey yapar.”⁵⁵ şeklinde ifadeler kullanır.

⁵³ Mü’min sûresi, 40/11.

⁵⁴ Bkz.: Hûd sûresi, 11/6.

⁵⁵ Bediüzzaman, *Sözler* s.40 (Sekizinci Söz); *Sözler* s.313 (Yirmi İkinci Söz, İkinci Makam, İkinci Lem’a).

Evet, burada iki şekilde bir ölüm söz konusudur. İnsan evvelâ biyolojik olarak ölmekte, Üstad'ın yaklaşımı içinde mertebe-i insaniyeye yükselip dirilmektedir. Bu, birinci ölüm ve diriliştir. İkinci defa insan, fert şeklinde kendi kaderiyle yaşayıp ölecek, öte dünyada da yine fert olarak dirilecektir. Bu hususta şimdiye kadar gelen âlimler içinde herhangi bir farklı mütalaada bulunan yoktur. Bu şekliyle de âyetin tenasühle alâkası olduğu söylenemez. Çünkü makam itibarıyla mezkur âyet-i kerime, bu dünyadaki insanların içindeki ruhun sesi soluğu değil, Cehennem'e girmiş azap içinde, hırıltı hâlinde konuşan insanların sesini soluğunu ifade etmektedir.

Reenkarnasyonu savunanların ahiret hayatına da inanmadıkları anlaşılmaktadır. Onlar, iyi insanın mutlu olacağını iddia etmektedirler. Tabii burada hemen akla, "Pekâlâ mutsuz yaşamış bizden evvelki insanların hâli ne olacak?" şeklinde bir soru gelmektedir. Onlara göre bir, üç, beş nesil perişan olacak, daha sonra gelecek olan yedinci ve sekizinci nesil gökler saltanatına namzet olacak, ya Efendimiz'in ya da Seyyidina Hz. Mesih'in arkasında saltanat yaşayacaklar ve dolayısıyla sadece bunlar saltanata ereceklerdir, diğerleri değil.

Bu nasıl adalettir? Allah (celle celâluhu) birilerini öldürecek, onların enkazından başkalarını var edecek ve onların enkazını başkalarının saltanatının aksesuarı, malzemesi hâline getirecek; bu kabul edilecek bir şey

değildir. Onlar, “Ahiret diye bir şey yoktur. Esas olan insanın ruh ve vicdan huzurudur.” demektedirler. Allah’a, Peygamber’e ve Kitab’a inanmayan bazı kimseler de bu şekilde düşünmektedirler.. ve bu anlayış, içi boş bir iddiadır.

Aslında mü’minin dünyadaki ölümüne ölüm dene-
mez. Mü’min, ölümle bir yönüyle ebedî diriliş adına bir
sürece girmektedir. Eğer onlar, o ölümü kastediyorlar-
sa mü’min bir kere ölür; diğeri de onu çok alâkadar et-
mez. Çünkü o ilk ölümün ne teklif-i hitâbîsi, ne de teklif-i
vaz’îsi diye bir şey vardır. Beraberinde herhangi bir so-
rumluluk getirmez. Onun için “O sorumluluklar şu şartlar
altında gerçekleştirilir.” gibi bir mülâhaza bahis mevzuu
değildir. Eğer burada esas olan, insanın vücuduna tem-
mel teşkil edecek zerrât-ı asliyenin çözülmesi ve onların
insan olmaya doğru yürümesiye şayet, insanlar, o nok-
taya ulaşacakları âna kadar meselenin şuurunda değil-
lerdir. Mü’minlerin şuurları esas sorumluluklarını hisset-
tikleri andan itibaren başlar ve yeniden dirildikten sonra
da onlar, Cenâb-ı Hakk’ın nimetlerini beklemeye koyu-
lurlar.

İnsanlar nasıl yaşarlarsa öyle ölürler ve nasıl ölürler-
se öyle dirilirler. Bazı insanlar vardır inanmışlardır ama
inançlarını amel hâlinde yaşayamamışlardır. Bu insanlar
ötede, bir zindanda yaşıyorlar gibi hep “Acaba ne ola-
cak, buradan çıkıp yeniden bir hayata dönecek miyiz,

dönemeyecek miyiz?” duygu ve düşüncesi içinde olacaklardır. Bazı insanlar da ölümü hep yokluk olarak kabul etmişlerdir. Bunlar da orada, bir haps-i münferit içinde olacaklardır. Netice itibarıyla bir hayata erecekler ama bütün berzah hayatlarını hep haps-i münferitte yaşayacaklardır. Kimseyle herhangi bir temas ve mülâkatları olamayacaktır. Eğer bir şey görür, birinin rüyasına girerlerse veya birisi onu rüyasına misafir ederse dünyada gördüğü rüyalar türünden görecektir. Ama bunlar, dünyada nasıl yaşamışlarsa berzah hayatını da öyle geçireceklerdir.

Berzah hayatı, ahiret ile dünya hayatı ortasında misalî bir âlemden ibarettir. Bu hayat, ruhun bir kısım temessülâtından, sabit aynalar hâlinde sinema şeridine giriyor gibi girip, kareler hâlinde onun yer yer bizim de rüyalarımızla algıladığımız bir âlemde gösterilerek bir ekran veya perdeye aksetmesi gibi bir şeydir. Perdeye ak-seden şeylerin hakikati ne kadarsa, onların hakikati de bir ölçüde o kadardır. Hâsılı, en ciddî âleme geçilen yol, bu dünyadan geçmekte, berzah ve ötesinde ahiret, burada yapılan amellere göre şekillenmektedir.

“Kur’ân’da reenkarnasyon vardır.” diyenlerin ortaya koydukları diğer âyet ise şudur: *كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أََمْوَانًا فَآَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ* “Ey kâfirler! Allah’ı nasıl inkâr edebilirsiniz ki! Siz ölü iken size hayatı veren O’dur. Şunu bilin ki, tayin ettiği vade gelince sizi

öldürecek, yine diriltecek ve sonunda O'nun huzuruna götürüleceksiniz."⁵⁶

İnsanı hayata getiren ve sonra öldüren de Allah'tır. Çünkü hayat esasen ruhun tezahürü ise, ruh alınıp verilen bir şeydir. O, ruhu nefheder, sonra nefhettiği şeyi alır. Onun için O, *يُحْيِي وَيُمِيتُ* fiillerinin sahibidir. Esasen "diriltir" ve "öldürür" sözü onu çok ifade etmemektedir. Bunun yerine "hayatı veren" ve "hayatı alan" demek daha doğrudur. Evet, hayatı ruhun tezahürleri ile alan ve yeniden ebedî bir hayatı veren O'dur.

Kur'ân'ın âyetleri ve kelimeleriyle oynamak günah-tır; hatta bazı teviller itibarıyla küfürdür. Kur'ân bir meseleyi bir yerde icmal etmişse, başka bir yerde tafsil etmiştir. Farz-ı muhal, zikredilen bu iki âyet reenkarnasyona işaretse, o zaman haşr u neşre delâlet eden pek çok âyeti nasıl izah edeceğiz?..

Şimdi de müsaadenizle, reenkarnasyon düşüncesini reddeden birkaç âyet zikretmek istiyorum:

"Bir görseydin o suçluları: Rabbilerinin huzurunda, mahcupluktan başları önlerine eğilmiş şöyle derken: "Gördük, işittik yâ Rabbenâ! Ne olur bizi dünyaya bir gönder! Öyle güzel, makbul işler yapalım! Çünkü gerçeği artık kesin olarak biliyoruz. (Sonra Allah şöyle buyurur:) Eğer dileseydik bütün insanlara hidayet verir, doğru

⁵⁶ Bakara sûresi, 2/28.

yola koyardık. Lakin “Cehennem’i cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım.” hükmü kesinleşmiştir. Öyleyse siz nasıl bugünkü buluşmayı unuttunuz ve bu unutmayı ömür boyu sürdürdüyseniz, biz de bugün size unutulmuş olma muamelesi yaptık. Yaptıklarınızdan ötürü tadın bakalım sürekli azabı!”⁵⁷

“Ahireti inkâr edenlerden birine ölüm gelip çatinca, işte o zaman: ‘Yâ Rabbi, der, ne olur beni dünyaya geri gönder ki, zayi ettiğim ömrümü telâfi edip iyi işler yapayım.’ Hayır, hayır! Bu onun söylediği mânâsız bir sözdür. Çünkü dünyadan ayrılanların önünde, artık, diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır.”

“Onlar ateşin karşısında durdurulup da “Ah n’olurdu, dünyaya bir geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini inkâr etmesek, mü’minlerden olsak!” dedikleri zaman bir görsen, neler olacak neler! Hayır! Öteden beri gizledikleri utandırıcı çirkin hâlleri, münafıklıkları yüzlerine vuruldu da ondan böyle söylüyorlar. Yoksa geri gönderilseler de, yine kendilerine yasaklanan kötülükleri yapmaya dönecek ve diyeceklerdi ki: “Hayat, sırf dünya hayatımızdan ibaret, biz bir daha diriltilecek de değiliz!” Onlar, hiç şüphesiz yalancıdırlar.”⁵⁸

⁵⁷ Secde sûresi, 32/12-14.

⁵⁸ En’âm sûresi, 6/27-29.

Bu âyetleri daha da çoğaltmak mümkündür. İnancı olmayan ve hayatını o inancın gereğine göre planlamayan insanlar dünyada kendi dar havsaları ve dar kafalarına göre Cennet ve Cehennemler icat etmektedirler. Bir insanın üç beş günlük dünya hayatında mazur görülmesi, insanlar nazarında mazereti adına bu kadar yanlışlıklara gidilmesi ve bu kadar yanlış yorumlara sapanılması akıllı insan işi değildir. Ayrıca dini birilerine hoş göstermek için dinin en önemli rükünlerini yıkarak insanlara, din diye böyle bir şey takdim etmek büyük bir yanıştır. Dinin önemli bir buudu olan ahireti yıkıp âdeta “İnan ve inancının Cennetini yaşa!” der gibi bir din telâkkisi ortaya koyma aynı zamanda bir küstahlıktır. Rousseau ve Renan gibi mensup oldukları dinin tatmin etmemesinden dolayı dine tavır alan insanlar bile böyle bir yanılığa düşmemişlerdir. Bu insanlar, daha sonra uydurma şeylerin, insanların çizgisini korumaya yetmediğini görünce, tabii dinciliğin kurucuları oluvermişlerdir. Onlara göre insanlara mutlaka hayatlarının hesabını verecekleri bir din ve o dinin vaad ettikleri telkin edilmeliydi. Burada, din dairesi içinde görünen ve “Kur’ân’da renkarnasyon vardır.” düşüncesine sahip olan insanların bu kadar bile basiretlerinin olmadığı görülmektedir. Bir kısım kimseler de bu ifadelerden cesaret alarak bunları dinsizliklerine alet etmekte, hakikî dindarlara düşmanlıklarını bunların onlara kaptırdığı sloganlarla sürdürmekte ve “İşte din adamı, din âlimi ve din düşünüğü böyle

olur.” deyip onların o yarım yamalak dindarlıklarına dayanarak gerçek dindarlara hücum etmektedirler.

Evet din ve dini meseleler hakkında konuşmak derin hassasiyet gerektiren bir meseledir. O yüzden çok dikkatli olunmalı ve din diye kendi hezeyanlarını ortaya koyan insanlara ise mutlaka uzmanlar tarafından gereken cevaplar verilmelidir.

Bu konunun “Tereddütler” de daha geniş izahı olduğunu hatırlıyorum.⁵⁹ Oraya da bakılabilir.

⁵⁹ Bkz.: M.F. Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler* 1/120.

Evrâd ü Ezkâr Okuma

Soru: Mü'minin hayatında evrâd ü ezkârın yeri nedir? Evrâd ü ezkâr okumaya kendimizi nasıl alıştırebiliriz?

Evrâd ü ezkârla meşgul olma, insanın günlük yaşantısının ayrılmaz bir parçası olmalıdır. İnsan, kendisini zorlamalı ve gününün iki-üç saatini evrâd ü ezkârla donatmalı ve zenginleştirmelidir. Bunu yaparken de “Allahım! Ben daha fazlasını yapardım ama yaptığım bunca iş arasında daha fazlasını da yapamıyorum. Beni mazur gör...” demelidir. Yani meselâ günde yüz defa **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ**, yüz defa **أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ**, yüz defa **سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ** diyen bir insan şöyle düşünmelidir: “Rabbim! Bunca insanın baktığı bir yerde, bu vapurun içinde küreklerden önemlisini çekmeye bir yönüyle mahkûm bir yönüyle de

memur ettiğiniz bir noktada bulunan bir insan için okuduğum bu evrâd çok azdır ama, ben Senin engin inayetine sığınıyor ve **عَدَدَ خَلْقِكَ وَرِضَا نَفْسِكَ وَزِينَةَ عَرْشِكَ وَمِدَادَ كَلِمَاتِكَ** dualarında ifade edilen “Mahlukatın sayısınca, rıza ufku seviyesinde, Arş’ının ağırlığınca ve kelimâtının mürekkebi kadar...” sonsuzluk ifade eden rakamları zikrederek, o rakamlar sayısınca söylemiş kabul edilmemi bekliyorum. Sen benim bu az amelimi çok kabul eyle.”

Evrâd ü ezkârın dağıtılarak okunması “iştirak-i a’mal-i uhreviye” açısından çok bereketli bir davranış olsa gerek. Bazı yakın arkadaşlarım, okudukları dualardan bana da birer küçük dilim takdir etmişler. Ben de onların duaları arasında benimki de kabul görür mülâhazasıyla, böyle bir virdi aksatmamaya çalışıyorum. Esasen bu şekilde verilen bir evrâd ü ezkârı okumak, nezir ölçüsünde bir taahhüt olduğundan dolayı gereklidir de. Onu terk etmek uygun olmaz. Böyle bir organize içine dahil olan herkes, bu umum yekûna hissedar olabilmek için iştirak-i a’mal-i uhreviye vadisinde nasiplerini tastamam alacaklardır.

Konuyla alâkalı geçende aklıma gelen bir şey oldu. Ben, bunu Cenâb-ı Hakk’ın bir tenbih ve ikazı telakki ettim. Şimdi müsaadenizle onu ifade edeyim: Her bir mü’min, hayat-ı içtimaiyede konumu itibarıyla durumunu neye tekabül ediyorsa, temsil seviyesine göre evrâd ü ezkâr okumalıdır. Meselâ hayatın herhangi bir

basamağında sorumluluk yüklenen biri temsil ve idare alanının genişliğine göre Rabbine karşı şükür ve zikirde de daha hassas olmalı, en az beş-on insanın okuyabileceği kadar evrâd ü ezkâr okumalıdır.. evet bazılarımız, kaderin bir cilvesi olarak liyakati olmadığı hâlde böyle bir konuma getirilmiş ise, en az on insan kadar evrâd ü ezkâr okumalıdır.

Ayrıca din ve diyanet öyle hassasiyetle yaşanmalıdır ki, münafıkça düşünen ve fitne ü fesat peşinde olanlar o ortamda yaşayamaz hâle gelmelidir. Hem evrâd okunmalı, hem temkinli namaz kılınmalı, hem de zikir ü fikr edilerek hiçbir boşluğa meydan verilmemelidir. Yani atmosfer sürekli meleklerin Sidretü'l-Müntehâ'ya evrâd ü ezkâr taşıdığı bir yer ve *"O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır."*⁶⁰ hakikatinin helezonuyla semalara taşındığı bir nokta olmalıdır.

Bunun için zaman çok iyi değerlendirilmeli ve günlük evrâd gün içine yayılarak, her fırsatta mutlaka bir şeyler okunmalıdır. Meselâ, günlük işlerinin arasında kafası yorulan bir mü'min, fırsat bulduğu zaman odasının içinde dinlenmek için bir fasıl evrâdla meşgul olmalı veya iman ve düşünce ufkunu açacak şeyler okumalıdır. Böyle davranmak mü'min için bir sur, bir sera ve bir koruyucu sût-re olarak Allah'a sığınmanın, emniyet içinde olmanın en isabetli ve garantili yollarından biridir.

⁶⁰ Fâtır sûresi, 35/10.

Hayatı bu şekilde standardize etmek biraz ısrarcı olmaya ve biraz da egzersiz yapmaya bağlıdır. Meselâ *Dua Mecmuası*’ndan okunacak yerler, günde bir kez okunduğu takdirde bir senede ezberlenir, zevk verir ve kitap taşıma külfetinden de kurtulmuş olunur. Zamanla böyle birinin hayatında evrâd ü ezkâr okuma da, tıpkı yeme-içme gibi hayatın vazgeçilmezleri arasına girecektir. Ayrıca Cenâb-ı Hakk’ın bize bağışlamış olduğu bunca lütufları karşısında Allah Resûlü’nün ifadeleriyle **أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا** kutbunda, devamlı şükreden bir kul olmak da, kul-luk şuuru adına çok önemli bir husustur.

İnsan, tembelliğe karşı devamlı savaş hâlinde ve gerilim içinde olmalı, tembelliğin yol bulup onun ruhunu felç etmesine fırsat vermemeli ve bunun için devamlı arayış içinde olmalıdır. Meselâ ben bir dönemde her gece teheccüde kalkmanın yolunu şöyle buldum ve uyguladım: Yatsı namazından sonra vitr-i vacibi kılmadan yattım. Vitri kılmadığım için gece uyanmak benim için bir mecburiyet hâline geldi. Ben de mecburen gece kalktım ve bu arada teheccüt namazı da kıldım.

Evet, yukarıda da ifade edildiği gibi temrinat yapa yapa diller ve gönüller mutlaka evrâd ü ezkâra, ibadet ü taate alıştırılmalıdır. Bununla alâkalı bir misal arz etmek istiyorum: Meselâ askere giden bir insan, rütbece kendinden yüksek olan insanlara “komutanım” diye diye dili ona alıştığı için sivil hayata döndüğünde de uzun süre

önüne gelen herkese “komutanım” der durur. Evet, nasıl ki, insanın dili devamlı söyleye söyleye bazı şeylere alışıyor, öyle de kalbi ve letâifi de alışır ve egzersiz yapa yapa zorluk gibi engebeleri aşarak maksadına ulaşır.

Burada şunu ifade etmekte de fayda var: İstiğfar, sadece tevbe ve istiğfar kalıpları içindeki şekliyle değil, Rabb’e her türlü teveccüh şekliyle de olabilir. İnsan, günlük hayatta bazen bir sürü mâsiyet içinde bocalar durur. Bazen Hak yolunda tam olamayabilir, bazen de niyetinin hâlisliğini her zaman koruyamadığından keyif ve arzularına göre yaşayabilir. Dolayısıyla böyle birinin bu kirli atmosferde duyguları ve havası kirlenebilir. Şimdi bu şekilde kirlenen ve bu kirlerle sarsılan, çizgisini kaybeden bir insanın Cenâb-ı Hakk’a istiğfarla çok teveccüh etmesi lâzımdır ki, böyle bir kirlenme ile meylan-ı şer gelişmesin. Çünkü *Kader Risalesi*’nde bu mesele anlatılırken Hz. Üstad, “Dua ve tevekkül meylan-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi, istiğfar ve tevbe dahi meylan-ı şerri keser, tecavüzatını kırar.” demektedir. İnsanın hem hayra hem de şerre karşı bir yönüyle istidat ve temayülü vardır. İnsan, kalbinin sesini dinleyip hayra teveccüh etmeli ve evrâd ü ezkârla sürekli kalbinin derinliklerine doğru yelken açmalıdır.

Peygamberlerin Mucizeleri

Soru: Peygamberlerin mucizeleri ile bu mucizelerin, ilmin varacağı en son noktayı yakalaması arasındaki bağlantıyı nasıl anlamalıyız?

Bediüzzaman Hazretleri, *Sözler* isimli eserinde⁶¹ bu meseleyi arız-amîk izah eder. Üstad orada, beşerin sanat ve fen ilimlerinde yükselmesinin semeresi olarak uçak, elektrik, tren ve telgraf gibi icatların vücuda geldiğini ve bunların insan hayatında önemli bir yer tuttuğunu ifade eder. Ayrıca o, bütün nev’-i beşere hitap eden Kur’ân-ı Kerim’in bu yeniliklere, bir, peygamberlerin mucizeleri, iki, tarihî hâdiseleri zikretmek suretiyle iki şekilde işaret ettiğini dile getirir. Üstad burada tarihî hâdiselere, tren ve elektriğe işaret eden âyetleri örnek vererek bu konularda

⁶¹ 20. Söz’ün İkinci Makamı.

pek çok kişinin fikir yürütmesi, bunların çok ciddî dikkat ve izaha gerek duyulması ve çok olmaları sebebiyle bu kadarlık bir bilgiyle iktifa ettiğini söyler geçer.

Üstad “işaret” derken de kelimeleri, tabirleri ve lafızları gayet dikkatli bir şekilde seçer ve görüşünü serdederken, “Allah, mübarek kelâmında ‘delâlet bi’l-mutabaka’ ile bunu ifade ediyor.” demez. Esasen Kur’ân’ın işareti öyle engindir ki, bir insan temel itibarıyla dinin ruhuna ve Peygamber’in öğretisine muhalif olmadıktan sonra bu hususta da pek çok şey söyleyebilir.

Mucize, Allah’ın yaratmasıyla peygamberin elinden sâdır olup, peygamberin peygamberlik davasını ispata matuf harikulâde hâl ve keyfiyettir.. ve her peygamberin mucizesi, insanların ilim ve irfan dünyasına yeni ufuklar açan birer işarettir. Peygamberler hem maddî hem de mânevî terakkide insanların rehberleri konumundadırlar ve insanlar onların arkalarından giderek bir yerlere varabileceklerdir. Meselâ bir tasavvuf ehli, “seyr ilallah”, “seyr fillâh”, “seyr maallah” ve “seyr anillâh” deyip bir yolculuğa çıkmakta ve bunu yaparken de kendisine peygamberi rehber edinmektedir. Miraç, harikalar kuşağında, böyle peygamberâne bir seyahatin unvanıdır. Meselâ Seyyid Şerif Cürcânî, Sadettin Teftâzânî, Şirâzî, İsferyînî, İmam Maturîdî ve Ebû’l-Hasen el-Eş’arî gibi kimseler, kelâm yoluyla Cenâb-ı Hakk’ın zâtî sıfatları ve esmâ-i kudsiyesi yolunda seyahat yapmışlardır.

Yine meşhur İslâm filozoflarından İbn Sina “Allah’tan başka her şey mümkinü’l-vücuddur, Allah ise vacibü’l-vücuddur.” diyerek belli yollarla vacibü’l-vücud gerçeğine ulaşmıştır. Hatta biz, bugün bu ifadeyi o kadar benimsemişizdir ki, “vacibü’l-vücud” ifadesini Cenâb-ı Hak’tan gelmiş bir ad ve unvan gibi kullanırız. Esasen bu tabir, İbn Sina’nın icadıdır.

Tefsir ilmine girerken Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek sözleri, esbab-ı nüzul, hatta belli bir ölçüde O’nun ruhaniyetine sığınma meselesi söz konusu olmadan, âyetlerin enginliklerine inmek mümkün değildir. Evet, her hususta olduğu gibi tefsirde de rehber O’dur. Tefsirde olduğu gibi Sünnet’te ve fıkhıta da rehber O’dur ve her şey gidip O’na dayanmaktadır. Efendimiz ve diğer peygamberler (aleyhi ve aleyhimüssalâtü vesselâm) insanlara mânevî terakkide olduğu gibi maddî terakkide de birer rehber ve mürşittirler. Yalnız, nasıl ki, Efendimiz’in mânevî terakki yolunda ortaya koyduğu donelerin üzerinde durulmaya ve tahlil edilip yorumlanmaya ihtiyaç var, öyle de maddî terakki yolunda da yine O’nun söylediği hususların üzerinde durulmaya ihtiyaç vardır. Çünkü hadis-i şeriflerde her şey açık ve net olarak söylenmemiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’deki fen ve değişik keşiflere delâlet eden âyetlere bakıldığında da bazı hakikatler açık seçik ortaya çıkmakta ve “Bu âyet-i kerime bu hakikati ifade etmektedir.” diyeceğimiz yerler

olduğu gibi, idrak ufkumuzu aşan hususların bulunduğu yerler de vardır.

Burada örnek olarak Hz. Nuh'un gemisini verebiliriz. Âyet-i kerimede Allah, Hz. Nuh'a: *وَاصْصُ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا* “Bizim gözetimimiz altında ve vahyimiz doğrultusunda, gemiyi yap.”⁶² diyerek Hz. Nuh'a gemi yapma hendese ve matematiğini öğretmiştir. Allah'ın Hz. Nuh'a yaptırdığı gemi, bugünün teknolojisinin çok üzerinde, tufanın getirdiği dev dalgalar içinde batmayacak ve ona dayabilecek kapasitede bir gemidir. –Çok gelişmiş teknoloji ile inşa edilen “Titanic”in daha küçük bir handicap karşısında paramparça olduğu düşünülünce bu çok büyük bir hâdis ve mucize sayılır. – O öyle bir gemidir ki, yeryüzü sularla dolup taşığında bile, hacıyatmaz gibi ne yan gelip sarsılmış ne de devrilmiştir. Çünkü bu gemiyi Allah, *وَاصْصُ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا* yani “Gemiyi Bizim gözlerimizin önünde yap. Biz sana nezaret edecek, plan-projede seni yalnız bırakmayacağız.” demiştir ki; âyet-i kerimede *أَعْيُنِنَا* kelimesi bu hakikati ifade etmektedir. Evet, Hz. Nuh'un gemisinde belki mübtediyâne fakat müntehiyâne bir teknoloji uygulanmıştır. İşte bu âyet-i kerimede Allah insanlara seviyeli bir ufuk göstermektedir. Yani öyle bir gemi icat edin ki, dünyayı bütünüyle su alsa, bu müthiş tufanda dev dalgalar ve girdaplar birbirini takip etse bu gemi batmamalı ve emniyet içinde yoluna devam etmelidir.

⁶² Hûd sûresi, 11/37; Mü'minûn sûresi, 23/27.

Hem meselâ, Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, bugün için amyant maddesi üstü bir şeyle izah edilebilir; ne var ki, işaretlenen nokta bundan çok ötededir; kim bilir belki bir gün gelecek, insanda bir enerji yoğunlaşması olacak ve insanın ruh gücünü maddenin önüne geçirecek ve netice itibarıyla insan amyantla değil, doğru-
dan doğruya çıplak ayakları ile ateşin içine girip yanmayacaktır. Esasen bu güç, âdiyat çerçevesinde olmasa da potansiyel olarak insanın mahiyetinde mevcuttur.

Bunun gibi *“Onun sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe idi.”*⁶³ âyet-i kerimesi de, insanın çok süratli ve birkaç saat içinde dünyayı devredecek vasıtalar yapmasına bir teşvik mahiyetindedir. Nitekim Hz. Süleyman, âyetin ifadesiyle sabah bir aylık, akşam da bir aylık mesafeleri katedebiliyordu. İşte Allah bununla bizlere: “Siz de çalışın ve Hz. Süleyman gibi çok uzun mesafeleri çok kısa bir zaman diliminde katedin.” demektedir. Sabah bir aylık, akşam da bir aylık mesafe gitme işini, Hz. Süleyman gibi bir insan yapmıştır. Bu mucize olarak bir sınırdır. Mucize, Allah'ın yaratmasıyla peygamberin elinden sâdır olup peygamberin peygamberlik davasını ispata matuf harikulâde bir hâl ve keyfiyet olduğunu bir kere daha hatırlatalım...

Bu tür ilme ve fenne teşvik edici mucizeler, âdeta birer sınır taşı mesabesindedir. Yani Hz. İsa'nın yaptığı

⁶³ Sebe sûresi, 34/12.

gibi bir ölüyü diriltmek, anadan doğma kör birisinin gözlerini açmak kesinlikle mümkün değildir. Ancak bu sınıra kadar insanlar, teknik ve teknoloji sayesinde ulaşabilirler. Meselâ ilerleyen teknoloji sayesinde, doğduğunda gözleri gören ve daha sonra bir vesileyle kör olan birisi göz damarlarındaki tıkanmalar giderilerek görür hâle getirilebilir veya başka birisinin gören gözü çıkarılıp sonradan kör olan birisinin göz yuvasına takılıp kılcal damarları ve sinirler tam uç uca getirilerek görmesi sağlanabilir. Ancak anadan doğma kör olan ve beyinde görme merkezleri olmayan birisi için herhangi bir şey yapmak mümkün değildir. O, olursa Allah'ın (celle celâluhu) fevkalâde inayetiyle olur.

Evet, yukarıda da ifade edildiği gibi bu tür âyetlerde iki hakikat var; bunlardan biri, peygamberlerin Allah'ın izniyle göstermiş oldukları bu olağanüstü şeyler ki, bunlar birer mucizedirler ve son sınır sayılırlar. İnsanların bu sınıra ulaşmaları mümkün değildir. Diğeri ise, burada insanlar için bir teşvik mevzubahistir. Yani insanlara bir ufuk gösterilerek âdeta “Yolunuz buraya kadar.” denilmektedir. Günümüzde birilerinin yaptığı gibi mucizeleri fizik kanunları ile izaha yeltenmek veya bir kısım materyalistlerin zannettikleri gibi “Bir gün gelecek, ölüme de, yaşlılığa da çare bulunacak, beyinde görme merkezi olmasa bile beyine merkezler yerleştirilerek gören gözler meydana getirilecek.” türünden ifadeler, birer kuru iddiadan ibarettir. Doğrusunu Allah (celle celâluhu) bilir.

Hüdâ, doğruyu, dinin tarif ettiği istikamet yolunu, Allah'a açık olmayı temsil etme gibi mânâlara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'deki, "*Elif lâm mîm. İşte Kitap! Onda şüphe yoktur. O, müttakiler için bir hidayettir.*"⁶⁴ âyet-i kerimesindeki "hüden" kelimesi de bu mânâyâ gelmektedir. Ayrıca bu âyette "hüdâ" ile "takva" kelimeleri arasında da ciddi bir irtibatın olduğu görülmektedir. Nitekim âyet-i kerimede, Kur'ân'ın kendisinde herhangi bir şüphenin bulunmadığı ve bu durumu da ancak müttakilerin sezebileceği vurgulanmaktadır. Bu açıdan da ikinci kelimeyle birinci kelime arasında bir irtibat vardır. Fatiha sûresinde geçen *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* "*Bizi doğru yola hidayet eyle.*"⁶⁵ âyetiyle de işte bu hidayet istenilmektedir. Doğruyu bulmaya müsait olarak yaratılan insan, doğruyu bulma yollarına intisap edecek ve neticede de hep doğruluğun yamaçlarında dolaşacaktır. Daha sonra gelen âyetlerle de, "mağdûbîn ve dâllîn" kelimeleriyle, hidayete erdikten sonra "gazaba uğrayanların" ve "sapkınlar"ın gittiği yoldan kaçınılması vurgulanmaktadır.

Değişik bir zaviyeden, Allah Resûlü'nün sabah-akşam veya sık sık yaptığı bu duasında "hüdâ"yı istemesini şöyle değerlendirmek de mümkündür: Efendimiz'in "hüdâ"dan kastı *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* hakikatidir. Nitekim O

⁶⁴ Bakara sûresi, 2/2.

⁶⁵ Fâtiha sûresi, 1/6.

yarar var: Bazı kaynaklarda İbn Mesud'un davranışları itibarıyla "tamamen Efendimiz'e benzediğine" dair rivayetler vardır. Bu rivayetlerde İbn Mesud'u Efendimiz'e benzetenlerin, onu "tanıdıkları sahabe arasında" benzettikleri anlaşılıyor. İhtimal bu söz, uzun süre Kufe'de bulunan İbn Mesud'u görmüş Kufeliler tarafından söylenmiş olmalıdır. Meselâ Kufeliler, Hz. Ömer'i veya Hz. Ebû Bekir'i hiç görmemişlerdi; görselerdi ihtimal fikirlerini değiştirecek ve başka benzerlerden de bahsedeceklerdi. Zira, çoğunluğu itibarıyla bütün ashabı, hem de her hâl ve davranışlarıyla O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) hatırlatıyorlardı.

Kufe'de İslâmî duygu ve düşüncenin sistematik olarak yapılanması ve şekillenmesinde İbn Mesud Hazretleri'nin rolü çok büyük olmuştur. Bu itibarla da Kufe'de hemen herkes onu tanıma fırsatı bulmuştu. Öte yandan ta gençlik ve çocukluk yıllarında İslâm'la müşerref olan İbn Mesud, Efendimiz ve O'nun hane-i sadetlerine o kadar yakın olmuştur ki, bazıları onun Ehl-i Beyt'ten olduğu zannına bile kapılırdı. Evet, gerçekten de İbn Mesud, ilk Müslümanlardan olması ve erken yaşlardan beri hep Allah Resûlü'nün yanında bulunması itibarıyla Efendimiz'in tavırları onun tabiatı hâline gelmişti; ama kendilerine bakıldığında, ibadet ve tavırlarında Efendimiz'in görüldüğü daha pek çok sahabe ve tâbiînin varlığı da bir gerçektir.

Yine aradan asırlar geçtikten sonra gelen İmam Rabbânî ve Bediüzzaman gibi devâsâ kametlerin nama-za durduklarında, Allah Resûlü için anlatılan “sanki içinde tencere kaynıyor gibi” kıvrım kıvrım olmaları, çevrelerini unutmaları, huşu içinde inlemeleri; Kur’ân okurken her kelimeyi ağızlarında duyup-tadıp; evirip-çevirip mânâ hüzmeleriyle bütün tadını alma gayreti içinde tekrar etmeleri ve bu hâlet-i ruhiye içinde secde ve rükûlarını yapmaları neticesinde Muhammedî ruh ve mânâyı yakalayıp sergilemeleri, onların her zamanki hâlleri olmuştur. Evet, ibadet hayatı açısından da Efendimiz’e benzeme ve O’nu temsil etme ayrıca önem arz etmektedir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir taraftan bu duasıyla değişik ufuklarda tayaran ederken, diğer taraftan âdeta “Sizin de kanatlanmanız için bu çok önemli bir esastır.. buna sahip çıkın..” diyerek mü’minleri hidayet mevzuunda irşatta bulunmaktadır. Mü’min her an Allah’tan hidayet isteme konumundadır; ancak o hidayetin kapısı, sırlı takva anahtarıyla açılmadığı takdirde, içine girilmesi gerekli olan yere girilmemiş olacaktır. Onun için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “hüdâ”nın arkasından hemen “takva”nın da istenmesini salıklandırmaktadır.

Takva, farzları yapmak, haramları ve kebairi (büyük günahları) terk etmektir. Bunları yapan bir mü’min, takva dairesine girmiş sayılır. Gerçi, farzları yapıp, haram

ve kebairden kaçınmak ile girilen yer, takvanın sofasıdır. Daha sonra şüpheli şeylerden uzak durup haramların semtine sokulmamakla biraz daha ilerlenmiş olur ve takva kapısından içeriye adım atılmış sayılır. Ardından bir kısım mübahları, “şüphelidir” mülâhazasıyla terk etmek suretiyle de asıl takvaya ulaşılmış olunur.

Bir mü'minin, hidayetten ve hidayet rehberi sayılan Kur'ân'dan tam istifadesi de işte bu ölçüde bir takvaya vâbestedir. Hidayet ile takva âdeta ikiz kardeş gibidir. Nitekim yukarıda izah edildiği gibi Kur'ân'ı anlama, duyma, onun ulviyet ve azametine ulaşabilme takvaya bağlıdır ve takvanın derecesine göre de istifade nispeti artmaktadır.. evet takvada derinleşen mü'minin, Kur'ân'ı anlayışı, sezişi ve duyusu da derinleşir.

Duada üçüncü istek olarak “iffet” zikredilmektedir. İffet, şehevânî yanları itibarıyla insanın elini, ayağını, dilini, dudağını, gözünü, kulağını günahlardan koruyarak onun haramlara girmemesi demektir. İnsan, büyük günahları genellikle ağız ve apış arası ile işlediği için Allah Resûlü bir hadislerinde, *“İki çene arası ile apış arası mevzuunda günaha girmeyeceğinize dair bana söz verin, ben de Cennet'e gireceğinize dair size söz vereyim.”* buyurarak ağız ile apış arasını aynı hat üzerinde bir araya getirmektedir ki, bu, iffetin sadece bir yanıdır.

Bir diğer yanıyla ise o, temelluk ve dilencilik yapmamak, başkalarına yüzsuyu dökmemek demektir. Duada

sayılan diğer kelimelerle birlikte ele alındığında, iffetin mânâsını böyle anlamak daha uygun olacaktır zannediyorum. *“Bu yardımlar, kendilerini Allah yoluna vakfeden yoksullar içindir. Bunlar yeryüzünde dolaşma imkânı bulamazlar. Halktan istemekten geri durmaları sebebiyle, onların gerçek hâllerini bilmeyenler, onları zengin sanırlar. Ey Resûlüm, sen onları simalarından tanırsın. Onlar yüzüzlük ederek halktan bir şey istemezler. Hem hayır adına her ne verirsенiz mutlaka Allah onu bilir.”*⁶⁶ âyet-i kerimesi de işte bu mânâdaki iffeti anlatmaktadır.

Âyetle bahsedilen hayatı yaşayanlardan birisi olan iffet âbidesi Ebû Hüreyre (radiyallâhu anh) o dönemdeki durumunu şöyle nakleder: “İnsanlardan bir şey istemeye çok utanırdım. Çok defa açlıktan bayılırdım da beni saralı zannederlerdi; çocuklar gelir benimle eğlenirdi.” Bu hâlimden ötürü Ebû Hüreyre’nin dilencilik yaptığını hatta temellukte bulunduğunu düşünenler bile olmuştur. O, insanlardan bir şey istemeye utandığından *أَسْتَقْرَأُ* şeklinde bir ifade kullanıyordu. Esasen bu cümle, “Ben sizden Kur’ân talep ediyorum.. bana Kur’ân okuyun.” mânâsına anlaşılabilceği gibi “Bana yemek verin.” anlamına da gelmekteydi. Tabîî, hâlden anlamayanlar, tıpkı ölen adama Kur’ân okunduğu gibi oturup onun başında Kur’ân okuyorlardı.

⁶⁶ Bakara sûresi, 2/273.

Hakîm b. Hizam da sahabe-i kiramın ileri gelenlerindendir. Bu sahabi de Ebû Hüreyre gibi kimseden bir şey istememeyi ahlâk hâline getirmişti. Efendimiz, Hakîm b. Hizam'la insanlardan bir şey istememe konusunda söz almıştı. O da ömrünün sonuna kadar bu sözünde durmuştu. Öyle ki, kırbacı yere düşürdüğünde onu bile kimseden istememek için devesinden inip alır, yine devesine binerdi. Daha sonraları ise Hakîm b. Hizam'a sadaka ve teberru adına hiçbir şey kabul ettirilememişti.

Ashap içinde isteyen insan sayısı çok azdı. Bu insanlar çok ciddî sıkıntılara da maruz kalmalarına rağmen kimseden bir şey istememiş ve hep afif yaşamışlardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ömrü boyunca afif yaşamış; hurma elyafından yapılmış hasır üzerinde yatmıştı ki, bu hasır mübarek vücudunda derin izler bırakırdı. Bazı günler evinde hiç ocak yanmaz, O aç sabahlar, aç akşamlardı. Fakat bütün bu sıkıntılara rağmen gerek Efendimiz, gerekse sahabe-i kiram "Susuzum, bittim, bu insanlarda vefa yok, bize bakmıyorlar, biz hayatlarımızı bunların saadetlerine, mutluluğuna, hidayetine vakfetmişiz, bu ne büyük bir vefasızlık..." şeklinde, yarım kelimeyle dahi olsun bir sitemde bulunmamışlardı; evet onlar işte bu ölçüde afif idiler.

Duada iffetin hemen arkasından gelen "gınâ" kelimesi de iffeti takviye eder mahiyettedir. "Gınâ" kelimesi "başkalarına el açtırmayacak kadar bir imkâna malik

olma” ve bir de “gönül zenginliği”ne sahip bulunma mânâlarına gelir.

Her ne kadar iffet güzel bir şey olsa da herkes buna dayanabilecek seviyede olmayabilir. O yüzden bir insan, başkalarına muhtaç olmayacak şekilde Allah’tan zenginlik de isteyebilir/istemelidir. Öte yandan “gönül zenginliği” mânâsına da gelen gınâ, çok ulvî bir pâyedir. Bu pâyeye ermiş birisi, ne kazandığı şeyden memnun olur, ne kaybettiği şeyden mahzun. Dünyayı kesben değil kalben terk eden böylesi insanlar, Hz. Eyüp misali *“HAMDOL SUN O ALLAH’A Kİ, ÖNCE VERDİ SONRA DA ALDI.”* duygu ve düşüncesinde hareket ederek her dem şükürle oturur kalkarlar.

Evet, her mü’min, *“Allahım, Senden hidayet, takva, iffet ve insanlara muhtaç olmayacak kadar zenginlik istiyorum.”* duasını dilinden düşürmemeli ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ortaya koymuş olduğu örnek hayatı yaşama mevzuunda a’zamî cehd ve gayret göstermelidir.

Kusurları Örtten İksir: Vefa

Soru: Fasıldan Fasıla’da “Vefa öyle bir şeydir ki bin kusur bile olsa örter.”⁶⁷ buyuruyorsunuz. Bu sözü izah eder misiniz?

Her şeyden evvel bu ifade, mücerret vefa ile alâkalı söylenmiş bir söz. İkinci olarak, vefanın da sadakat ve emniyet gibi kendine göre belli kriterleri vardır ve onlarla vefa vefa olur. Eğer vefa, Allah’a verilen söze bağlı kalma; insanlara verilen ahde riayet etme; dostluğun hakkını verme; Hak’tan halka kadar iyilik gördüğü herkese samimiyet ve sadakat içinde bulunma ise, –ki öyledir– insan, Allah ve Resûlullah’a müteveccih, rıza mülâhazasına kilitli, iman ve Kur’ân’a hizmet aşkıyla başı sürekli Hak kapısının eşliğinde olmalı; her nefes alışverişinde: “Henüz

⁶⁷ Bkz.: Fasıldan Fasıla-1, s. 325.

derinleşemedim.. gönlümce olamadım.. hâlâ sofada dolaşıyorum ve salona giremedim.. harem dairesi ise bana fersah fersah uzak...” demeli ve konumunun hakkını verememiş olma hissiyle inlemelidir.

Evet, Hak’la halvet çok önemlidir. Halvet-i sahiha bir vuslat ve bir şeb-i arûstur. İşte böyle bir duyguyla meşbû bulunma Cenâb-ı Hakk’a karşı bir vefa ifadesidir; sadece O’nu duyma, O’nu bilme, O’nun tecellîleri ile mest u mahmur yaşama ve başka şeyleri duymama veya O’ndan ötürü görme vefası... Sa’dî; “Ağyâra gözünü kapamadıktan sonra O’na mahrem olamazsın.” der ki, ne kadar yerindedir. Gerçek vefalı olma ancak, harem odasına girme, O’ndan “bî hurûf u lafz u savt” ses alma, O’nu dinleme, âlemin duyamayacağı hususî bir buudda O’nunla konuşma ve bunu devam ettirme, devam ettirme yollarını araştırmayla mümkün olur.

Gerçek vefa, sarîh ve zımnî olarak Allah’a karşı verilen sözlere sadık kalmaktır. Meselâ, “Ben, Allah’ın kuluym, O da benim Mâbud’um.. Hazreti Muhammed’in (aleyhisselâm) ümmetiyim.. İslâm’ın müntesibiyim...” gibi ifadeler söz verme demektir.

İşte bütün bunlarda en derine ulaşma; yani, yukarıda da ifade edildiği gibi harem odasındaki şekli yakalama tam vefadır. Bu ölçüdeki vefanın tarifine girecek şekilde vefalı olabilen bir insandan da yer yer kusurlar sâdır olabilir. Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem),

“Âdem hata etti, evlâtları da hata etti.”; “Âdemoğullarının bütünü hatakârdır. Hata edenlerin en hayırlısı ise tevbe edenlerdir.” şeklindeki beyanlarıyla bu tür vefazedelere çare ve reçete sunar. Evet, yanılmak ve hata etmek insanın tabiatında vardır. Bu açıdan bir insan, çok vefalı olmakla beraber yine de hata edebilir. Ancak, o insan eğer vefalı ise, bin kusuru da olsa, kusurlarına bakılmaz ve etiklerine göz yumulur.

Değişik münasebetlerle misal olarak arz ettiğim, bir sahabi ile alâkalı hususî bir durumu müsaadenizle hatırlatmak istiyorum. Hem Bedir, hem de Uhud’a iştirak etmiş olan –ismini tasrih etmeyeceğim– bu sahabi, nebiz içmeyi bir türlü bırakmaz. Bu sebeple de, pek çok defa tecziye ve tedip edilir ve bir defasında –ihtimal– Halid b. Velid onun hakkında oldukça ağır konuşur. Bunu duyan Allah Resûlü’nün (aleyhi ekmelütttehâyâ) canı sıkılır ve şöyle buyururlar: “Ona öyle konuşma; zira o, Allah’ı ve Resûlullah’ı çok sever.”

Bu hâdiseden şu hakikatleri çıkarmak mümkündür:

1. İnsan, Allah (celle celâluhu) ve Resûlü’nü sevdiği hâlde zaman zaman hatalara girebilir.

2. O zatın nebiz tiryakiliği vardır; bu sebeple de, yer yer düşüp kalkmaktadır. İhtimal, ileride Allah lütfedecek, o da o işten kurtulacak ve bir daha da nefsine uymayacaktır. Burada esas vurgulanmak istenen ve Efendimiz’in

(sallallahü aleyhi ve sellem) üzerinde durduğu hususa gelince; o, bu sahabinin Allah'ı ve Resûlullah'ı sevmesi ve onlara karşı ciddî bir vefa hissi içinde bulunmasıdır. İntisabın hayatî önem ifade ettiği bir dönemde o zat, Allah'a teslim olmuş, teslimiyetini devam ettirmiş ve Allah Resûlü de onun bütün kusurlarına göz yummuştur; hepsi o kadar.

Objektif olmayan, konuyla alâkalı benim de bazı müşâhedelerim olmuştur: İyi tanıyıp bildiğim, çok erken hak ve hakikate gözlerini açmış bir şahıs vardı. Bu zat, yürekleri hoplatacak hakikatlere şahit olmuş ve bu hakikatleri temsil etme ve düşünce aksiyonunun içinde, hatta önünde bulunmuş; lâakal öyle bilinmişti. Ne var ki, ben bir türlü onu, gönlüme göre koyduğum yerde bulamıyordum. Bazen beklenen ölçüde uyanık olmayabiliyor, çok defa yaya kalıyor ve hatta bazen gaflet diyebileceğim durumlara bile düşebiliyordu. Bazen aklımdan, “Onun ve benim gibi dikkatsizlerin Odetta gibi taş kesilmeleri gerekmez mi?” diye geçtiği de olurdu. Levsiyâtın her çeşidine açık böyleleri hep gayriciddî davrandıkları, çarşıda-pazarda günaha açık durdukları, dahası onun ızdırabını ruhlarında duymadıkları hâlde, nasıl oluyor da bu işin önünde görünebiliyor ve tokat yemiyorlardı?! Tokat yemeliydiler gibi geliyordu bana. Zira herkes idrak ve irfan seviyesine göre tokatlanır. Mukarrabîn, aklından geçen şeyden dolayı tokat yer; eğer aklından, birinin kusuruyla

alâkalı bir şey geçse hemen ayağına bir iğne batar. Öyle ise bu insan, ön saflarda koştuğu hâlde nasıl oluyordu da tokat yemiordu?

Bu soru belki elli defa zihnime takılmıştır. Neden sonra aklıma geldi ki: Bu insanı tanıdığım günden beri o, onca kusur ve gafletinin yanında Allah’a karşı öyle vefalıydı ki, bütün zorluklara rağmen hiçbir zaman boyunduruğu yere bırakmıyor ve bir kuvvet-i zahr gibi her zaman Hakk’a sahip çıkıyordu. Demek ki, Allah, elli bin kusuru dahi olsa kulunun vefasından dolayı ⁶⁸ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ âyetinin ifadeleriyle o kulunu terk etmiyor ve onu yalnız bırakmıyordu. Zira Allah (celle celâluhu), vefalılarının en vefalısıydı. Evet, Hak kapısındaki vefa, koruyucu bir sütre ve kalkandır; işte bu hakikat, o şahıs hakkında da tecellî etmişti. Esasen bu değerlendirme objektif görünmeyebilir ve benim şahsî değerlendirmem de sayılabilir; ama öyle olmuştu.

Vefa, bir mü’min vafıdır. Bir hadis-i şerifte münafıkların özellikleri zikredilirken onların üç vafından bahsedilir: *“Konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiği zaman sözünü tutmaz. Emanete hıyanet eder.”* Hadis-i şerifteki *وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ* nin karşılığı *“Söz verdiği zaman yerine getirir.”* ifadesidir. Yani, hulfu’l-vaad bir münafık sıfatı olduğu gibi,

⁶⁸ Duhâ sûresi, 93/3.

va'dinde vefa da kâmil mü'min sıfatıdır. Vefa kelimesi aynı zamanda “sıdk”ı ve kendisine bir şey emanet edildiği zaman emanete riyeti de tazammun eder. Bu itibarla o, hadis-i şerifte zikredilen üç hususun hemen hepsinde Allah ve Resûlü'nün bizden beklediği çok önemli durumu ihtiva eden şümullü bir kelimedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in pek çok yerinde mü'minlerin Allah'a verdikleri söz, ⁶⁹وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا veya ism-i fâil sıgasıyla *“Allah'a ahdettikleri zaman sürekli verdikleri sözü yerine getirme gayreti içindedirler.”*⁷⁰ şeklinde zikredilmektedir.

Va'de vefanın, –yukarıda da bahsedildiği gibi– Hak kapısının düğmesine henüz dokunanın yöneliş vefası.. koridora adımını atan birinin vefası.. salona “Buyur!” edilmeye karşı, adım atmakla cevap verenin daha engin vefası.. salona girdikten sonra “Acaba hareme nasıl kabul ediliriz?” şeklinde düşünenin vefası.. ve hareme girdikten sonra da oradan atılmama heyecanını yaşama vefası.. gibi kendine göre dereceleri vardır. Üstad buna benzer bir derecelendirmeyi *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* ifadesine bağlı olarak serdeder. Ona göre *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* de, “Bizi sırat-ı müstakîme, yani şer'-i şerifin yol olarak tayin buyurduğu şehrâha hidayet eyle.”; “Hidayet ettikten sonra o yolda bizi sabitkadem eyle ki, o yol bizim Hakk'a ulaşmamız için bir yol olsun.” gibi mânâlar ve

⁶⁹ Ra'd sûresi, 13/20; İnsan sûresi, 76/7.

⁷⁰ Bakara sûresi, 2/177.

daha sonrasına ait mertebeler vardır. Evet, herkes kendi seviyesine göre vefasının mükâfatını mutlaka görecektir.

“*وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ*” *“Siz Bana karşı va'de vefaya dair verdiğiniz sözü yerine getirin ki, Ben de va'dimi yerine getireyim.”*⁷¹ âyet-i kerimesi bu hakikati hatırlatır.

Esasen çok derinlemesine sezip sistemleştiremediğim bir hakikat yer yer vicdanıma aksediyor; ama tam evirip çevirip ifade edemiyorum. Şöyle diyebilirim: Vefa öyle yüce bir vasıftır ki; kul, bir hamlede onunla Hakk'a muhatap olma seviyesine yükselir; yükselir de böyle birinin Cenâb-ı Hakk'a karşı olumlu bir tavrı ne teveccüh-lere vesile olur ve ona: “*Sizin şartınız, Benim şartım...*” “*Siz bir lâzımı ortaya koyun, Ben de koyayım...*” denir. Allah (celle celâluhu) ile kul arasında mukaveleye benzeyen böyle bir teveccühte Cenâb-ı Hak, kuluyla âdeta mükâleme ve muamelede bulunuyor gibi onu teşrîfen ve tekrîmen terakki ettirerek çok yüksek bir pâyeye ulaştırmaktadır. Tabir caizse burada, ilâhî teveccühle kulun yönelişinin buluşması söz konusudur. Zira Allah, bunu *وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ* tabiriyle ifade etmektedir.

Söz buraya gelmişken vefayla alâkalı bir şey daha arz etmek istiyorum: Vefa, dosta ait bir sıfattır. Dost, dostunu asla terk etmez. Dostluğun devamı da ancak vefaya bağlıdır. Vefasızlıktan müşteki bir şair şöyle der:

⁷¹ Bakara sûresi, 2/40.

*“Dost bî-vefa, felek bî-rahm, devran bî-sükûn,
Dert çok, derman yok, düşman kavî, tali’ zebûn.”*

Şimdilerde ben bunu değiştirdim ve şöyle söylüyorum:

*“Dert çok, derman daha çok; düşman şimdi zebûn,
tali’ daha kavî...”*

Mehmet Âkif de başka olumsuzluklarla beraber vefasızlıktan şöyle dert yanar:

“Vefa yok, ahde hürmet hiç... Emanet lafz-ı bî-medlul;

Yalan râyiç, hıyanet mültezem her yerde, hak meçhûl!

.....

Beyinler ürperir, yâ Rab! Ne korkunç inkılâb olmuş:

Ne din kalmış, ne iman, din harâb iman serâb olmuş.”

M. Âkif ilk mısradaki önemine binaen vefayı zikretmektedir. Şairlerin eserlerinde bazen vefayla beraber sıdkın da ifade edildiği görülür. Zira sıdk, vefanın bir buududur. Sadık, vefalı olur. Zaten vefalı olmayan da sadık ve dost olamaz.

Aslında, insanın göstermiş olduğu vefa, dönüp dolayıp yine kendisine gelir. Meselâ, her ezandan sonra mü'minler, *اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ...*

diye başlayan ezan duasını okurlar. Bu dua, “Allahım! Efendimiz’in derecesini insanın ulaşabileceği noktaların en zirvesine ulaştır. Öyle ki, alttan bakanlar takdirle başları dönsün. Yandan bakanlar oranın makam-ı hamd olduğunu görsün. Kendisi onun Livâü’l-Hamd olduğunun şuurunda olsun. Ve oraya koşanlar da ‘Elhamdülillah’ deyip kurtulsunlar.” demektir. Bu şekilde, her ezandan sonra bu duayı yapan ve her fırsatta salât u selâm getiren bir mü’mine –inşâallah– Allah Resûlü de ötede gereken vefayı gösterecektir.

Sözlerimi şu duayla noktalamak istiyorum: Yâ Rabbi! Pek çok günah işledim. Nihayet tasmalı boynumla Sana geldim. Eğer, elde olarak veya olmayarak yer yer günah işlemek bir düşmek ve çamura batmaksa, hâlimi öyle arz etme ve şefaât dileğimi hâlimle ortaya koyma yolunu seçtim. Vefalı olamasam da, vefana güvendim. Sıdk u emanet bilmesem de, rahmetinin enginliğine yürekten iman ettim. Sermayesiz bir müflisim.. *جِئْتُ بِبِضَاعَةٍ مُّرْجَاةٍ* ⁷² *فَأَوْفِ لِي يَا وَفِي* deyip vefana sığındım. Sen Yusuf değil, hem onun hem de hepimizin Rabbisin; Yusuf, hâllerini arz edip eşliğine baş koyanları boş çevirmemişti...

⁷² “Değersiz bir sermaye ile geldim. Ey vefa sahibi Rabbim, vefana sığındım, bana vefanla muamele etmeni bekliyorum!”

İki Emniyet ve İki Korku

Soru: Hadiste لَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِي خَوْفَيْنِ وَأَمْنَيْنِ “Ben kuluma iki emniyeti birden vermem, iki korkuyu da birden vermem.” buyruluyor. Hâlbuki biz gayet rahat ve lüks bir hayat yaşıyoruz?

Havf (korku) ve recâ (ümit), Cenâb-ı Hakk'ın insana verdiği/vereceği iki büyük nimettir. Bu iki nimeti ölçülü bir şekilde kullanıp Allah'a ulaşmaya vesile edinmek bundan ayrı ve daha büyük bir nimettir. Sorudaki hadisin meal-i münifi şudur: “Ben kuluma iki emniyeti birden vermem, iki korkuyu da birden vermem.”

Sorulan soruda (ifade tarzına göre); emniyet, mal ve lüks içinde rahat bir yaşam sürme; havf da fakr u zaruret içinde yaşama gibi anlaşılmış... Aslında böyle bir anlayış, netice itibarıyla meselenin bir izahı olabilir; ancak

hadisin tam mânâsı sayılmaz; لَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِي أَمْسَيْنَ be-
yanından maksat şu olsa gerek: “Ben kuluma iki emni-
yeti birden bahşetmem. Bir insan dünyada keyif içinde,
ahiret adına endişesiz ve kalbî hayatının yıkılmasından,
letâifinin sarsılmasından ve duygularının ölüp gitmesin-
den, ruhî melekelerinin sönmesinden hiç endişe duymu-
yor ve korkusuz yaşıyorsa, o insan öbür âlemde korku-
suz olamaz.”

وَلَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِي خَوْفَيْنِ Bunun gibi bir insan da dün-
yada –arz ettiğimiz açıdan– korku içinde yaşıyor ve hep
endişe içinde ise yani hem sözleri hem de hâliyle, “Aman
yâ Rabbi! Senin inayetin olmazsa, imanımı koruyamam,
Senin lütfun olmazsa letâifimi muhafaza edemem, Senin
keremin olmazsa ben ayakta duramam, Senin son-
suz rahmetin, Rahmâniyet ve Rahîmiyetin olmazsa ben
Cennet’e giremem, aslında Rahmeten li’l-âlemîn olan
Habîb’in olmasaydı ben yolumu da bulamazdım ve hep
dalâlette kalırdım.” diyorsa/diyebiliyorsa.. evet hep böy-
le korku içinde bulunup, sık sık kendini yokluyor, kont-
rol ediyor ve kendini yenileme imkânını buluyorsa, öbür
âlemde –inşâallah– onun için korku olmayabilir.

Ama bu hadis-i şerife bir soru mahiyetinde eklenen
hususun da lâzîmî mânâ olarak bir hakikati var ve ha-
disin ifade ettiği mânâdan tamamen de uzak değil. Bu
mânâ şudur:

Bir insan endişesiz ve korkusuz, sadece dünya hayatını yaşamak için dünyaya gelmiş gibi davranıyor ve ara sıra dahi olsa ahiret endişesi onun duygularını sarmıyorsa işte o insan kendisinden endişe etmelidir. Hatta çok defa böyle bir şey olmasa bile, sırf rahat ve rehavet içinde bulunduğundan ötürü endişe edip hicap duymalıdır. Konuya biraz daha açıklık getirmesi açısından bir misal arz edebilirim: Sahih rivayetlerde anlatıldığına göre, Ömer b. Abdülaziz'in sabahlara kadar *إِذَا الْأَعْلَالُ فِي أَغْنَانِهِمْ* "O gün zincirler onların boynuna dolanmıştır."⁷³ âyetini tekrar ede ede yığılıp kaldığı olurdu. Ayrıca o, çok defa şu âyeti okuyup kendinden geçerci: *أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا* Yani, "Siz dünya hayatında bütün yaptığınız iyiliklerin karşılığını gördünüz, mükâfatınızı aldınız, sanki dünya için gelmiş gibi her şeyinizi dünyada yiyip bitirdiniz ve ahirete bir şey bırakmadınız."⁷⁴

Evet, sağlam kalbli bir mü'minin, böyle bir endişe taşıması gayet normaldir ve haddizatında bu korku derin bir düşünce neticesidir. Ama Cenâb-ı Hak, Hz. Abdurrahman b. Avf'a ve Hz. Osman'a nasip ettiği gibi, insana dünya da vermiş olabilir. O da dünyasını dininin ihyası uğruna kullanır; her zaman infak etmek için malının hepsini birden değil, muhtaç olanlara, ihtiyaç ölçüsünde infak eder.. evet, malın bir bölümünü daima

⁷³ Mü'min sûresi, 40/71.

⁷⁴ Ahkâf sûresi, 46/20.

elinde tutar ki mevsimi gelince onu denizlere çevirsin. Zaten mevsimi geldiğinde, o değil sadece malını, tereddüt etmeden ruhunu dahi feda edebilir.

İşte böyle bir malın ve bu mala sahip olmanın hiçbir zararı yoktur. Elverir ki niyetler hâlis olsun, onun Allah tarafından verilmiş bir emanet olduğu bilinsin ve Rabbimiz istediği zaman vermeye hazır olunsun.

Biz bu konuda sık sık kendimizi yoklama durumundayız; Rabbimiz'in emir ve tavsiyelerini vicdanlarımızda duyuyor gibi her zaman vermeye hazır mıyız? Kendi kendine emir tekrarı yapıyor gibi "Hazırız Rabbim!" diye biliyorsak, o malın hiçbir zararı yoktur. İşte bu mal ahi-ret için –inşâallah– bizim hakkımızda asla endişe verici olmaz. Ama kim de çakırkeyf ve serazat yaşıyor, duymuyor, duygulanmıyor, yaşamanın kendisini, hissiyatını ve nefsinin okşayan bütün yanlarını duyma peşinde ise –hafizanallah– işte böyle biri bataklığa baş aşağı düşmüş batıyor demektir. Bu iki şeyi birbirine karıştırmamak lâzım...

Her Devrin Bir Vazifesi Vardır

Soru: Ülü'l-emre itaat, anaya babaya itaatten önce mi gelir? Ülü'l-emirden kasıt kimlerdir?

Müslümanlıkta çeşitli meseleler, belli devirlere göre ağırlık kazanır. Ancak daima ağır olan ve ağırlığını her dönemde hissettiren bir mesele vardır ki, o da erkân-ı imaniye ve İslâmiye'dir. Derecesine göre bu rükünlerden hangisi en büyük ve en hayatî ise o en büyüktür ve her dem ağırlığını koruyan bir meseledir. “*Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah*” hakikati her zaman ağırlığı söz konusu olan bir meseledir. Bu meselenin halledilmediği ve gönüllere mâl edilmediği bir dünyada namaz, oruç, hac, zekât, iktisadî ve içtimaî yapı gibi diğer meseleleri halletmek mümkün değildir.

İslâm'da, yapmakla mükellef olduğumuz şeylerin yanında, bir de yapılması gerekli olan bu şeylerin yerine getirilmesi adına "müeyyidat" unvanıyla bir müessesese vardır. Mânevî cihad ve emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münker gibi vazifeler müeyyidattandır. Bunlar, dinî hayatın yaşanması adına çok önemlidirler. Bu müesseseler, faaliyetlerini icra etmedikleri zaman, dinî hayat da yaşanmaz olur. Binaenaleyh zaman olur, namaz ihmale uğramış olur; işte bu sebeple o, en mühim mesele hâline gelir. Başka bir zaman gelir –Hz. Ebû Bekir devrinde olduğu gibi– zekât ehemmiyet kazanır. (Evet, onun devrinde meydana gelen irtidat hâdiseleri, büyük bir kısmı itibarıyla zekâta dayanıyordu. O dönemde bazı insanlar, "Namaz kılalım, oruç tutalım ama zekât vermeyelim." diyorlardı.) Zaman gelir, emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münker ehemmiyet kazanır; zaman gelir, anne ve babaya hürmet ayaklar altına alınır; bu sebeple de anne-baba hukukuna riayet ehemmiyet kazanır. Başka bir zaman gelir ki, o zamanda da ulû'l-emir, yani büyüklerimiz, bizi cihada sevk ederler. İşte o zaman da kendi hayatimiz ve devletimizin bekası için maddî mücadele ehemmiyet kazanır.

Görüldüğü gibi her dönemde, diğer zamanlara nispeten en çok ihmal edilen esaslar daha bir önem kazanmış ve üzerinde durulmuş. Meselâ hadislerin tedvin edildiği, ilmin ve İslâmî hayatın ön plana çıktığı, her yerleşim

biriminde onlarca âbid ve zahidin olduğu bir dönemde bir müceddit ve aynı zamanda devlet başkanı olan Ömer b. Abdülaziz, devlet yapısında tecdit yapmış ve bu hususu öne çıkarmış. Demek ki Ömer b. Abdülaziz, kendi zamanında devlet yapısının sıhhat kazanmasını en önemli bir mesele olarak görmüş ve bütün himmetini bu hususa teksif etmiş...

Yunan felsefesiyle alâkalı kitapların boy boy tercüme edildiği, bir mânâda efkârın bozulduğu, bulandığı, çeşitli bâtil düşüncelerin Müslümanların içine girdiği, tasavvuf mektebinin neoplatonizmin tesiri altında kaldığı, Batılı ifadesiyle panteizm ve monizm mânâsında sapıkça bir vahdet-i vücud anlayışının yaygınlaştığı bir dönemde yetişen İmam Gazzâlî Hazretleri, bu çarpıklıkları izaletme istikametinde mücadele verdi. Zira o dönemde ilk planda yapılması gerekli iş, akâid-i hâkka-i İslâmiyeyi tahkim etmek, bâtil Yunan düşüncesini içimizden söküp dışarıya atmak, İslâm düşüncesini ihya etmek ve kendi kaleme aldığı “İhya-u ulûmiddin”in mevzu olarak aldığı meseleleri nescetmekti. O da bunu yaptı ve bütün himmetini bu uğurda harcadı.

İmam Rabbânî devrinde ise Müslümanlar arasında, bilhassa İran ve Hindistan’da düalist bir düşünce hâkimdi. Bu, kadimden bu yana Hintlilerin seslendirdiği bir düşünceydi. Buna göre nur ve zulmet gibi biri karanlık, biri de aydınlık iki ilâh vardı. Bunun dışında bir de

o dönemde, bedeninin ölümünden sonra yeni bir cesede bürünerek yeryüzüne geri dönmesi şeklinde tarif edilen bir tenasüh akidesi mevcuttu ki bu inanç, bazı tasavvuf ekolleri içine de girmişti. İşte İmam Rabbânî de kendi devrinin bu hastalıklarını çok iyi teşhis ederek onları tedavi etme adına bütün cehd ü gayretini o istikamette ortaya koydu.

Bugün ise iman ve İslâm'a ait meseleler ayrı bir önem kazanmıştır. Böyle bir mesele yanında anneye ve babaya ait hukuk veya ulû'l-emre karşı olan durum çok ehemmiyetsiz kalır. Zira iman, farzlar ötesi farz olan en birinci meseledir. Zira bu mesele ihmal edildiği zaman, ne erkân-ı imaniye, ne de erkân-ı İslâmiye kalır. Binaenaleyh bu mevzuda, çok ciddî tahşidat yapılmalıdır. Hatta bu mevzuda anne ve babalar, bazen evlâtlarının önünü alıp onları engelleyebilirler; onları dünyaya yönlendirmeyi düşünebilirler. Ancak böyle bir konuda evlâtlar da, anne ve babalarını idare edip, onlarla irtibatlarını koparmadan mutlaka vazifelerini yerine getirmelidirler.

Bizim ölçülerimiz içinde ulû'l-emre itaat de önemli bir yer işgal etmektedir. Bu da lâakal onlara baş kaldırmama şeklinde bir tavırla da gerçekleşebilir. Zira isyan etme başka, her şeyde onları dinleme ve itaat etme tamamen başkadır. İkisini birbirine karıştırmamak gerekir. Mü'minler, asi olamaz. Onlar, asayişin bekçileri ve nizamın yanında kimselerdir; her şeyi huzur, nizam ve âhenk içinde yapmayı severler.

Fedakârlıkta Ölçü

Soru: Fedakârlıkta mantığın ölçüsü ne olmalıdır?

Bizce fedakârlık, insanın nefsi, malı, onuru hatta izzeti adına bir kısım şeylerden vazgeçmesi, onları daha ulvî ve yüce hakikatlere feda etmesi demektir ki, bu konuda feda edene fedakâr, o ameliyeyi yapmaya da fedakârlık denir. Meselâ, yüce dinimizin i'lâsı için, daha doğrusu ufkumuzda parlaması ve şehbal açması adına fert ve toplum olarak onu i'lâyâ koşma; icabında bu mevzuda yurtlar yapma, okullar açma, malımızla, canımızla bu işe destek olma birer fedakârlıktır. Tabiî ki, bütün bu fedakârlıklar, ulvî bir davayı bayraklaştırmak, yüce İslâm hakikatinin ufkumuzda şehbal açmasını temin etmek için yapılıyorsa...

Meselenin aslına bakıldığında fedakârlıkla mantık arasında bir tenakuzun olmadığı görülecektir. Hatta denebilir ki mantık, fedakârlığı teyit etmektedir. Hatta denebilir ki, insan, mantığı sayesinde daha da fedakâr olmaktadır. Ama konuyu sığ ve sathî bir düşünce ile mütalâa edenler için, fedakârlıkla mantık arasında bir zıddiyetin var olduğu söylenebilir. Meselâ; eğitim seferberliği adına pek çok kardeşimiz şu anda hemen elde edemedikleri ve sonucunu şimdi göremedikleri bir şey uğrunda büyük fedakârlıklar yapıyorlar. Sıhhatlerini ve hayatlarını âdeta bu yolda tüketiyorlar. Bu yolda çalışan, koşan ve terleyen arkadaşlara Allah da bire bedel milyonlar lütfediyor. Onlar da mazhar oldukları bu lütufları eğitim yolunda kullanıyorlar. Bazılarınca böyle bir mesele, aklın zâhirî nazarında ve derinlemesine düşünemeyenlerin gözünde mantığa zıt gibi görünebilir. Didinmek, çalışmak, tabîî onların nazarında, mevhum bir hakikate muhakak bin hakikati feda etmek, mantıkla fedakârlığın –yani ifadesiyle– çelişmesi olarak gözükebilir. Fakat aslında, mantıkla fedakârlık arasında böyle bir tenakuz söz konusu değildir.

Evet, eğer insan, gönlüyle aydınlığa kavuşmuş, kâinatın işleyişi içindeki hakikatleri ve bu mutlak akışın ahirete doğru gittiğini görmüş, daha burada iken vicdanında Cenâb-ı Hakk'ın cemalini müşâhede etmeye başlamış, dünyanın mesudane binlerce senesinin, Cennet

hayatının bir dakikasına denk gelmeyeceğini vicdanında duymuş, dahası Cennet hayatının da milyonlarca senesinin Cenâb-ı Hakk'ın cemalini bir kere görmeye eşit olamayacağını yine vicdanında hissetmişse onun nazarında dünya ve içindekilere ait her şey sinek kanadı kıymetindedir ve işte bu şuurla öteleri gören bir insanın fedakârlık yapması, kesinlikle mantıkla çelişmez, bilakis onun mantığı bu fedakârlığı sürekli teyit eder.

Şimdi Amerikalılar ve Ruslar feza yolculukları yapıyorlar. Orada bir kısım nazariyelere dayanarak bizim görme ve duyma buudlarımızın dışında bir kısım kentlerin olabileceğini düşünüyorlar. Bu insanlar, şayet bu mantıkla, bizim düşünce çizgimizin ve yaşama buudlarımızın dışında, insanlığın saadet ve mutluluğunu oralar-da bulsalar, insanlığı oraya taşıma planlarına çok para harcasalar ve bazıları da bunu bugün hiç anlamasa, bu onların mantıklarına ters gelmiş olur. Hatta yeryüzünde kavga çıkarır ve derler ki: “Efendim! Afrika’daki falan kimseler açlıktan ölüyor, sizler ise bir macera uğruna Kolombiyalarla fezaya gidip geliyor ve bu işe şu kadar para harcıyorsunuz.”

İşte bu yaklaşım çok sathî bir mantığın ürünüdür ve onlar bir gün bizim dünyamızın dışında mutlu bir âlem bulup insanlığımızı oraya taşıma imkânına sahip olurlar ve insanlık da gidip orada –Allah’ın inayetiyle– uzun seneler yaşama fırsatını elde edip, bu şekilde kirlenmiş ve

düzensiz hâle gelmiş şu yeryüzünden kurtulmaya vesile olurlarsa işte o zaman insanlık adına güzel olan bu hizmetin mantıkla çelişir bir tarafının olmadığı anlaşılacaktır. İhtimal bizim mantık çizgimizin üstünde çok derin ve buudlu olan bu mantığa göre, bu uğurda yapılacak her fedakârlık mantıkla bir aradadır. Dolayısıyla mantığa zıt değildir.

İşte mü'min de Cennet, saadet-i uhreviye, Efendimiz'i (aleyhissalâtü vesselâm) görme ve Cenâb-ı Hakk'ın cemalini müşâhede etme uğrunda ne kadar fedakârlık yaparsa yapsın, onun yaptığı bu fedakârlıklar kat'iyen akıl ve mantığa zıt değildir. Bu mevzuda fedakârlık yapanları tenkit edenlerin çoğu, sathî bir muhakeme ile onları tenkit etmektedirler. Aslında böyle bir tenkit de her iki grubun yaşadığı dünyanın farklılığından doğmaktadır. Bu farklılığa Hasan Basrî Hazretleri şu şekilde temas eder: "Siz ashâbı görseydiniz onlara "deli" derdiniz. Onlar da sizi görseydi "Bunlar Müslüman mı?" diye tereddüt yasarlardı."

Günümüzde de bu mevzuda hizmet edenlere belki bazıları deli sıfatını yakıştıracak ve: "Bu adamlar maddî bir çıkarları olmadan ne diye böyle uğraşıp duruyorlar?" diyeceklerdir. Zira onların kendi düşünce dünyalarına göre bir insan, herhangi bir menfaat elde etmeden herhangi bir yere bir adım bile atmaz. Onların mantığı, yaşlı-başlı hasta insanların bir inşaatın başında durup

amele gibi çalışmasını, başka birinin de yüzünün suyunu dökerek başkalarından para istemesini, bir diğerinin bu konuda kafa sancısı çekmesini kavrayamaz. Zira onların akılları, bu fedakârlıkların Allah'ı hoşnut etme uğrunda olabileceğini düşünemez. Bunu kavrayamadıklarından dolayı da, onların bu şekildeki farklı mütalâa ve mülâhazaları hep devam edip duracaktır.

Ama bize göre bu mesele gayet normaldir ve bizim düşünce dünyamızda en akıllı insan, hak yolunda her şeyini vermeye âmâde olan insandır. Şayet hepsini birden feda etmiyorsa, onun mukaddes bir düşüncesi vardır ki, o da şudur: “Bu malımın biraz mayası kalsın, daima bunu çoğaltayım da sürekli vereyim ve bir kere verip kenara çekilme yerine her zaman veren ve yardım eden bir insan olayım.”

Evet, esas itibarıyla fedakârlık ile mantık arasında herhangi bir zıtlık yoktur. Hatta şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, mantık, fedakârlığı teyit eder. Bu espriyi kavrayan biri, mantığını kullanarak fedakârlık ufkunda çok daha derinliklere ulaşabilir.

Kitap okuma üzerine

Soru: Kitap okunurken dikkat edilecek hususlar nelerdir? Kitap okuma zamanı, pozisyonu ve vakti hakkında neler söylersiniz? Bir de yazarlık hususundaki tavsiyelerinizi alabilir miyiz?

Her okuduğunu anlayamayacak seviyede olanların, öncelikle anlayabilecekleri bir kitap veya herhangi bir kitabın rahat anlaşılabilen bölümlerinden başlamaları isabetli olur. Bu şekilde bir ilk okumayla kitabın usûlü, üslûbu ve takdim şekline de vukufiyet kazanan okuyucu, daha sonra kitabı iyi anlayabilmek için baştan başlayarak bir kere daha okuması yararlı olur. Bu tür okumayla kişi okuduğunu bilir ve okuduğu malzemeyi rahatlıkla kullanabilir. Evet, insan bu şekilde bir okuma ile malzemeyi hafızasına iyice yerleştirmiş olur ve yerinde onları değerlendirebilir.

Bazen çok kitap okuyan biri, okuduğu kitapların farkında olmayabilir. Her kitap bir yönüyle onun kafasına dağınık bir şeyler bırakır ve gider. Bu bilgiler zihinde sistemli bir istife tâbi tutulmasa da, insan farkına varmadan herhangi bir zamanda bazı meseleleri değerlendirirken, değişik mülâhazalar, irade dışı olarak onun hafızasına uğrayan, dimağında kalan o düşüncelerle beslendiği olur.

Evet, çok okuyan kişinin beyrinde gizli bir teyp varmış gibi hiç farkına varmadan pek çok şey kaydolmaktadır. Bu gizli disk ve diskteki malzemenin kullanılabilir hâle gelme meselesi çok okumakla doğrudan alâkalıdır.

Eskiler bir kitaba başlarken, üç şeyi bilmenin vacip, dört şeyi bilmenin de caiz olduğunu söylerlerdi. Vacip olan şeyler: a) Besmele (Bismillâhirrahmânirrahîm demek). b) Hamdele (Elhamdülillâh demek) ve c) Salvele (sallallâhu aleyhi ve sellem vb. ifadelerle Peygamberimiz'e salât ü selâm okumak).

Caiz olan şeyler olarak da şunları söylerlerdi: a) İsm-i kitap: Burada isim ile müsemma arasında münasebet var mı? Yani kitabın ismi, muhteviyatını aksettiriyor mu, gibi konular üzerinde dururlardı. b) Fenn-i kitap: Kitap hangi daldan ve konudan bahsediyor? Veya o ilim dalının hangi yanından bahsediyor? c) Ta'dât-ı fusûl: Kitapta meselelere kaç fasılda yaklaşmış? d) Tebyîn-i garaz: Bu kitabı yazmaktan maksat yani kitabın telifindeki gaye nedir?

Zannediyorum bu düşünceyi bugün de değerlendirmek mümkündür.. tabîî kitabın muhtevasında sistem söz konusu ise. Bu itibarla kitabı yukarıda ifade edilen dört bir yanıyla kavramak ve o mülâhazalar çerçevesinde anlamak, kitabı gerçekten okumak demektir. Yani isimle müsemma arasındaki münasebeti kavrama, ilgili olduğu fenne dair o kitabın yazılmasındaki espriyi anlama, sonra fasıl, mukaddime ve bölümlerinde eksik, gedik veya fazlalık olup olmadığını, nerelerde teferruata girildiğini öğrenme, kitap okumada esas olan unsurlardır. İfade ettiğimiz bu hususu Nur Risalelerini okuyan bazı ilk Nur talebelerinin gerçekleştirdiği söylenebilir.

Eskiden temkinli oturarak kitap okumak tavsiye edilirdi. Ben de bazı kitapları okurken öyle yapmışımdır. Fakat daha sonraları bende, yatarak okuma âdeti hâsıl oldu. Dört-beş saat üst üste kitap okuyacaksam, yatmak suretiyle okuma bana daha kolay geldi. Masada kitap okumanın bir müddet sonra beni sıktığını gördüm. Ama masa başında okuyamadığım kitaplarda önemli yerlerin altını çizirken çizgilerde kaymalar olduğunu da söylemeliyim. Hatta çizgilerin bazen satırın içine bazen de dışına çıktığı oluyordu. Bir dönemde, sadece kitabın önemli yerlerini çizmekle yetinmeyip, onun kenarlarına, “Bu mütalâa başka yerdeki şu zatın dediği ile uyum içinde veya şurada mantikî bir boşluk var. Burada bir tenakuz söz konusu, şurada hissî bir boşluk var, burada demagoji yapılmış.” şeklinde kendi mütalâalarımı not ediyordum.

Bir de kitap okuma vakti çok önemlidir. İnsan dinç iken kitap okumalı. Sabah kalktığı zaman veya kaylûleden sonra kitap okumanın istifadeli olduğunu gördüm. Aslında kitap, gece vakti daha iyi okunur. Çok defa benim de gece okuduğum olurdu. Fakat benim genel kanaatim şu:

İnsan gece vakti biraz dinlenmeli, biraz da gece-sini evrâd ü ezkârla ihya etmeye çalışmalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bu husus şöyle ifade edilir: *"Muhakkak ki geceleyin kalkıp ibadet etmek daha tesirlidir ve Kur'ân da okuyuş adına daha düzgün, daha sağlam bir tilavet sağlar."*⁷⁵

Geceler, insanın ne dediğini ve ne anladığını en iyi şekilde ifade edebileceği bir zaman dilimidir. Bu zaman diliminde insanoğlu, Rabbisiyle münasebete geçmeli ve O'nu duymaya çalışmalıdır. Bu açıdan, gecenin içinde insanın mutlaka Rabbisine ayıracağı bir zamanı olmalıdır.

Türkiye'de az sayıda da olsa çok ciddî kitap okuyan kimselerin bulunduğu da bir gerçek. Esasen okumak bir yönüyle bir kültür ve tiryakilik meselesidir. Meselâ, çantada sürekli kitap taşıma, durakta beklerken okuma, arabaya binerken okuma, hatta arabayı kullanan kişinin bile eğer onda da bir merak varsa bazı şeyleri bantlara

⁷⁵ Müzzemmil sûresi, 73/6.

okutturup seyahat esnasında banttan dinleme, hep okuma kültürü ile alâkalıdır. Şu da unutulmamalıdır ki, bizim insanımız büyük çoğunluğu itibarıyla okuma fakiri ve düşünce özürlüdür.

Yazar olmayı düşünen bir insanın mutlaka çok yazması gerekmektedir. İstidadı olan da olmayan da yazmalıdır. Zira istidat varsa, ancak yazmak suretiyle ortaya çıkar. İnsan yazmayınca istidadının da var olup olmadığı belli olmayabilir. Hatta –kanaat-i âcizanemce– insan her alanda bir şeyler yazmalı ve tashihe de açık olmalıdır. Bence bu işe gönül verenler roman, tiyatro veya küçük oyunlar türünden eserler yazmayı bile denemelidirler. İleride o işi devam ettirmeseler de mutlaka yazmalıdırlar.

Yazmanın yolu, değişik şeyler okumaktan geçer. Okunulan eserler, bazen birbirine yakın, bazen de birbirine zıt şeyleri çağırıştırır: Shakespeare okuma insana Jonben'i çağırıştırır; Nedim'i okuma da Bâki'yi hatıra getirebilir. Önemli olan eli alışincaya kadar yazmaktır. Daha sonra yazılan şeyleri yırtıp atmakta bir zarar yoktur. Ömer Nasuhi Hoca'nın birkaç roman yazdığı ve sonra yırtıp attığı söylenir.

Bir kitabın, ondan bazı şeyler çıkarıp yazabileceğimiz mülâhazasıyla okunması çok iyi olur. O kitabın içinde önemli noktaları, önemli yerleri çizmek veya derkenar yapmak yahut bir haşiye koyarak belirtmek ve sonra bir

kere daha gözden geçirmek çok faydalıdır. Anlaşılması zor ve ciddî olan ağır eserleri ise üç veya beş defa okumak az sayılır. Ben bunu bir ifrat olarak görmüyorum. İnsan, eseri her okuyuşunda aklına geleni derkenar etmeli, eğer gerekiyorsa veya isterse o istikamette bir şeyler karalayabilir.

Yazmanın önemli yanlarından bir diğeri de, eseri yazdıktan sonra ifadesinden, üslûbundan o türlü düşünceleri takdim keyfiyetinden alın da, muhteva zenginliğine kadar kemal-i dikkatle bir fikrî eseri okuyor gibi birkaç defa okumak.. tıpkı bir şiiri tashih ediyor ve onu gerçek yörüngesine oturtuyor, şiiriyetiyle buluşturuyor gibi beş on defa onu tenkitçi gözüyle okumaktır. İnsanoğlu hatalarla mâlul olduğundan ve söylediği sözlerin pek çoğunun uzun zaman hacaletini yaşadığından, bu hataların en asgarî seviyeye indirilmesi çok önemli olsa gerek...

Kehf Sûresindeki Sırlı Kıssalar

Soru: Kehf sûresinde anlatılan kıssalar birbirleriyle irtibatlı mıdır? Bu kıssaların günümüze bakan yönleri nelerdir?

Kehf sûresinde ana başlıklar altında anlatılan birkaç vak'a var: Bunlar sırasıyla, Ashab-ı Kehf, Hz. Musa ile Yuşa b. Nun'un seyahati ve Hz. Musa'nın Hızır'la yolculuğu, sonra Zülkarneyn ve buna bağlı olarak da Ye'cüc ve Me'cüc meselesi... Biz önce bu dört hususu kısaca özetleyelim. Ardından da aralarındaki bağlantıyı ve bu kıssaların günümüze bakan yönlerini arz etmeye çalışalım.

Ashab-ı Kehf: Ashab-ı Kehf, Allah inancından uzaklaşıp putperestliğe saplanan toplumu terk ederek yaşadıkları şehirden ayrılıp bir mağaraya sığınan, hâllerleriyle insanlara ahiret inancı ve ölümden sonra dirilme hususunda

ibret olan yarım düzine genç mü'minlerdir. Sayıları kesin olmamakla beraber, Kur'ân'ın onlardan bahsederken **فَتْنَةً** deyip cem-i killet sığasıyla zikretmesinden bunların sayısının on rakamından az olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü cem-i killetin son hududu, dokuzdur.

Bu gençler, şerir bir idareye karşı, fiilen mukavemet edemediklerinden dinî hayatlarını yaşayabilmek için saray hayatını terk ve mağarada yaşamayı tercih ederek bir mağaraya çekilmişlerdir. Bu zatlar orada, ilâhî bir rahmet eseri olarak uzun süre bir uykuya dalmışlar. Romalılar da mağaranın ağzını kapatarak onların bir daha kurtulmamları için onları mağaraya mahkûm etmişlerdi. Onların uyanıp sonra da ölmelerine şahit olan o dönemin idarecileri de mağaranın kıyısına bir mescit yapmışlardı ki, daha sonra burası herkes için bir ziyaretgâh hâline gelmişti.⁷⁶

H. Musa ve Yuşa b. Nun'un Seyahati: Hz. Musa, uzun bir seyahate çıkar. Yanına, o gün için henüz genç yaşta olan Yuşa b. Nun'u da alır. (Her iki hâdisede de fetâ (genç) vardır.) Hz. Musa, zâhirî ilimden sonra bâtînî ilmi de araştırmak üzere yanındaki fetâsıyla bir sahili takip edip gider. Yolculuk esnasında bir kayanın dibinde biraz istirahat ederken tam o esnada yanlarında taşıdıkları zembilin içindeki ölü balık canlanır ve denize dalıverir. Ancak bu hâdiseyi gören Yuşa b. Nun'dur.

⁷⁶ Bkz.: Kehf sûresi, 18/9-26.

Biraz daha yürürler. Hz. Musa, ona kahve altını getirmesini söyleyince Yuşa, olan hâdiseyi hatırlar ve durumu Hz. Musa'ya bildirir. Aslında Hızır'la buluşulacak yer, ölü balığın hayat bulduğu yerdir. Hemen geriye dönerler. Orada Hızır'la buluşurlar. Daha sonra herkesin malumu olan seyahat başlar. Hızır'ın gemiyi delmesi, bir çocuğu öldürmesi ve yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarı tamir etmesi bu macerada karşılaşılan hâdiselerdir. Ancak Hz. Musa ona soru sormamaya baştan razı olmasına rağmen her defasında, yapılan işin hikmetini sorar ve üçüncü soruda da Hızır'la yolları ayrılır.⁷⁷

Zülkarneyn-Ye'cüc ve Me'cüc: İki boynuzlu, iki yönlü veya iki buudlu insan mânâsına gelen Zülkarneyn, peygamber olup olmadığı şüpheli zevattandır. Ancak zâhir ve bâtın ilimlerini cem eden bir insan olduğu kesindir. (Bu vak'aların üçünde de zâhir ve bâtın meselesi iç içedir.)

Zülkarneyn, cihanın şarkına ve garbına seyahat yapar. Önce Bahr-i Muhit'e daha sonra da meşrik tarafına gider. Orada üzerlerinde elbise dahi olmayan bir toplulukla karşılaşır. Yolculuğuna devam eder ve iki sed arasına ulaşır. Burada dillerini anlamadığı bir cemaat, ona Ye'cüc ve Me'cüc anarşisinden bahseder ve ne pahasına olursa olsun onlarla kendi aralarına bir sed yapması teklifinde bulunurlar. O da ücreti reddetmekle beraber sed

⁷⁷ Bkz.: Kehf sûresi, 18/60-82.

yapmayı kabul eder ve iki tepe arasına demir ve kayna-
mış bakır halitasından bir sed yapar. Orada bulunanlar
da kendisine işçilikte yardım ederler.

Ye'cüc-Me'cüc hâdisesi, çok geniş alanlı bir herc ü
merci sembolize eden hâdisedir. O gün Zülkarneyn'in
yaptığı sed, onların etrafı istilasına mâni olmak için-
dir. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın tayin ettiği vakit geldiğin-
de bu sed yıkılacak ve her tarafı Ye'cüc-Me'cüc istila
edecektir.⁷⁸

* * *

Kehf sûresinde anlatılan bu hâdiselerin hemen hepsi
vüzuhu içinde hafî gibidir. Bir bakıma topyekün beşerin
serencâmesinin yine beşerin enzârına arz edilmesi itiba-
rıyla vak'aların kahramanları âdetâ belirsizleştirilmiş, ifa-
deler fizikî mülâhazalar çerçevesinde ele alınsa da meta-
fizik edalıdır. Değişik renklerle vak'aya/vak'alara öyle bir
ton verilmiştir ki, kahramanlar birer sırlı ve sihirli varlık-
lar görünümü arz etmektedir. İfadeler onları hep buğulu
gösterir. İnsan, onları seyrederken tayin ve teşhislerinde
zorlanır. Zannediyorum bu tür konularda esas olan da
budur. Çünkü anlatılanlar, bütün bir insanlığın macera-
sıdır. Şu kadar ki, Kur'ân'ın anlattığı vak'alar, bizim se-
naryolarımız gibi hayalî değildir; onlar, hakikatin ta ken-
disidir.

⁷⁸ Bkz.: Kehf sûresi, 18/83-98.

Bu vak'aları, peygamberler ve salih insanların şahsında sahnelendiren Hz. Allah (celle celâluhu), Kelâm-ı Kadim'i ile de ibret alınması maksadıyla, ayn-ı hakikat olarak Peygamberine bildirmiş, anlatmış ve yaşanan o hâdiseleri ölümsüz birer ifade hâline getirmiştir. Şimdi bize de, onlardan alınacak hisseyi almak düşmektedir.

Haklarında bu kadarcık dahi olsa malumat verdikten sonra şimdi de bu hâdiseleri az dahi olsa sırasıyla açmaya çalışalım:

1. Ashab-ı Kehf

Ashab-ı Kehf'e, bazılarınca Ashab-ı Rakîm de denir ki, Kehf sûresinin baş tarafı, bu kişilerden bahsetmektedir. Âyet, mealen Efendimiz'e hitap sadedinde şöyle demektedir: "*Sen, Ashab-ı Kehf ve Rakîm'i bizim âyetlerimizden hayret edilecek bir şey mi zannediyorsun?*"⁷⁹ Bu âyetten başlayarak, Kur'ân-ı Kerim, 26. âyete kadar bize Ashab-ı Kehf'in serencamesini anlatır; anlatır ama Ashab-ı Kehf'in sayıları hakkında net bir bilgi vermez. Zira âyette çeşitli insanların değişik görüşleriyle bazı rakamlar söyledikleri nakledilmekte, ancak bunlardan hangisinin isabetli olduğu söylenmemekte ve adetleri ile alâkalı bilgi doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'ın ilmine havale edilmektedir.

Konuyla alâkalı âyette onlar hakkında şöyle denir: "*İnsanların kimi, 'Onlar, üç kişi, dördüncüsü de*

⁷⁹ Kehf sûresi, 18/9.

köpekleri idi.’ diyecekler. Bazıları da, ‘Beş kişi, altıncısı köpekleri idi.’ diyecekler. Bunların hepsi gayb hakkında tahmin yürütmekten başka bir şey değildir. Kimileri de, ‘Onlar yedi kişi olup sekizincisi köpekleri idi.’ derler. De ki: ‘Onların sayısını ancak Rabbim bilir.’ ”⁸⁰

Ashab-ı Kehf’e, Ashab-ı Rakîm de denildiğini yukarıda söylemiştik. Bunlara Rakîm Ashabı denmesinin hikmeti tefsircilere göre şöyle bir mülâhazaya dayanmaktadır: Rakîm, kitâbe demektir. Ashab-ı Kehf’in içinde bulundukları mağarada, onların durumlarının ve isimlerinin kaydedildiği bir levha vardır. Bu levhaya işaret edilerek onlara Ashab-ı Rakîm denilmiştir. Bazıları bu ismin, mağaranın bizzat kendi adı olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir rivayet de, mağaranın bulunduğu dağın adı olması şeklindedir.

Netice olarak, Rakîm’in ne olduğu kesin ve net değildir. Bu mütalâalar Ashab-ı Kehf’le Rakîm’in ayrı ayrı şeyler olduğunu söyleyenlere göredir.

Ashab-ı Kehf’in bulundukları yer de ihtilâfıdır. Bazıları Şam’da, bazıları Endülüs’te, bazıları Tarsus’ta ve bazıları ise Efes’te olduğunu söyleyegelmişlerdir.

Endülüs’ün yetiştirdiği büyük müfessir Ebû Hayyan, tefsirinde konuyla alâkalı, Gırnata’ya yakın Sole denen mevkide bir mağara gördüğünü, o mağarada kemikleri

⁸⁰ Kehf sûresi, 18/22.

çürümüş bir köpek ölüsü ve arkasında da yedi tane, etleri yavaş yavaş dökülmeye yüz tutmuş insan cesedine şahit olduğunu ve bunların Ashab-ı Kehf olabileceğini kaydeder.

İbn Atiyye de Sole'de böyle bir ziyaretgâhın olduğunu ve kendisinin bizzat orayı ziyaret ettiğini söylemektedir.

İbnü'l-Esir ise Ashab-ı Kehf hakkında şu malumatı vermektedir: Hristiyanlık bozulur. Krallar sefahate dalar. Hatta içlerinden Dakyanus isminde bir kral putperest olur. Bu, çok cebbar ve zalim bir insandır. Allah'ın birliğine inanan insanlara imha planını uygulamak ister. Bu düşünce ile, ne kadar inanmış insan varsa istisnasız hepsine işkence uygular. Saraya mensup yedi genç de iman edenlerdendir. Dakyanus onları da öldürmek ister. Ancak saraya mensup oldukları için öldürmekten çekinir. Onlar da Bencülüs (Anchilus) adıyla bilinen bir dağın mağaralarından birine sığınır.

Bunlardan birisi olan Yemliha bir gün çarşıya iner. Fakat sıkı bir takibe uğradığı için geri döner. Bunun üzerine mağarada bulunan diğerleri de çok müteessir olup dua ederler. O esnada Cenâb-ı Hak onların üzerine bir uyku gönderir. Hepsi de uyuyup kalırlar. (Bu malumat, Fransızların neşrettiği Grand Ansiklopedisi'nde de aynı şekilde yer almaktadır. Sadece isimler farklıdır ki, onlar bu isimlerin Yunancasını söylemektedirler.)

Onlar uykuya dalınca, Theodore ve Rufinus isminde saraya mensup iki inanmış insan, onların isimlerini ve başlarından geçenleri bir kitâbe hâlinde yazıp mağaraya koyarlar. Zaten haklarında elde edilen malumat da bu kitâbeden elde edilmiştir. İsimlerine gelince, Yemliha, Mekselina, Mislina (veya Meselina), Mernuş, Debernuş, Şâzenuş, Kefeştetayyüş ve bir de köpekleri Kıtmir'den ibarettir.

Aradan uzun bir zaman geçer. Kur'ân-ı Kerim'e göre bu müddet, kamerî takvime göre 310, güneş takvimine göre 300 senedir. Kur'ân, kamerî takvim ile güneş takvimi arasındaki farka bu âyetiyle işarette bulunarak bir taraftan da zamanın izafiliğine aynı âyetle işaret etmektedir.

Geçen bunca zamandan sonra Ashab-ı Kehf uyanır. Ancak çarşıya gönderdikleri arkadaşlarının durumu dikkat çekici olduğu için hemen fark edilirler. Halk, onlara muttali olduğu için Cenâb-ı Hak Ashab-ı Kehf'in ruhlarını kabzeder ve ölürlər.

Ashab-ı Kehf hakkında söylenenlerin hulâsası budur. Ancak biz bu hâdisenin günümüze bakan yönüne de temas etmek istiyoruz; istiyoruz ki bu suretle kıssanın Kur'ân'da anlatılması hikmetlerinden bazıları tebellür etsin. Yoksa sadece maziye ait bir vak'anın zikredilmesinden başka bir mânâ ifade etmeyen -hâşâ- bir durum söz konusu olacaktır. Kur'an gibi, mucize bir kitap, bu tür mülâhazalardan münezzehtir ve müberradır.

Bu kıssanın, her devrin insanına olduğu gibi bu devrin insanına da anlattığı/anlatacağı çok şey vardır. Aslında her devrin insanının, kabiliyeti ölçüsünde bu ve benzeri kıssalardan hisse almaları için bunlar Kur'ân-ı Kerim'de anlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, Ashab-ı Kehf'in yerini tasrih edip açıklamamıştır. Yukarıda da temas ettiğimiz gibi İspanya, Cezayir, Mısır, Ürdün, Suriye, Afganistan ve Doğu Türkistan'da; Anadolu'da ise Efes, Tarsus ve Efsus (Afşin) gibi dünyanın çeşitli yerlerinde Ashab-ı Kehf'in mağarası olarak gösterilen yerler vardır. Bunun bir hikmeti şu olabilir ki, dünyanın çeşitli yerlerinde inanan insanların çoğu hep böyle bir mağaraya sığınma ve bir "tahannüs" devri yaşamışlardır. Bu, sadece bir yerde olmuş mahallî bir hâdise değildir. İşte Kur'ân, meseleyi mutlak bırakmakla bu hususa işaret etmekte ve her yerde ki Ashab-ı Kehf'e dikkat çekmektedir. Belki de her peygamberin ümmeti içinde bu tür bir Ashab-ı Kehf mevcudiyeti söz konusudur.

Meselâ Hz. Musa'nın ümmeti içinde zalimlerin zulmüne dayanamamış ve bu yüzden bir mağaraya çekilerek orada kendini ibadete vermiş bir Ashab-ı Kehf olabileceği gibi, Hz. Mesih'in ümmeti içinde de kendi devrinin zalim ve gaddarlarından kaçıp bir mağaraya sığınan Ashab-ı Kehf olabilir. Ancak biz, bugünkü tarihî malumatla bunların hangisinin hangi ümmetten olduğunu

bilemiyoruz. İleride belki de bugün kapalı olan bu hususlar aydınlığa kavuşabilir.

Aynı zamanda bu hareket, bize fütüvvete dair bir hakikati de anlatmaktadır. Her devirde bir fütüvvet hareketi olmuştur. Yani gönlünü Allah'a vermiş bir kısım delikanlılar bir araya gelip bazı hakikatlere sahip çıkmışlardır. Zaten Kur'ân-ı Kerim'de de bunların isim ve adetleri üzerinde herhangi bir açıklama yapılmayıp, daha ziyade onların durumlarının anlatılması, bize o keyfiyetten alınacak hisseyi ders vermek içindir. Kur'ân, onları (tercüme ve tefsirlerimiz içinde) mealen şu ifadelerle destanlaştırmaktadır:

Onlar bir fütüvvet cemaati, bir gençler topluluğudur ki hakikati omuzlamış ve ne olursa olsun onu yaşama azmindedirler, dedikten sonra ilave eder: Biz de onların hidayetlerini artırdık ve onların kalblerine rabıta verdik. Birbirlerine sımsıkı bağlandılar ve pervasız hâle geldiler. Onlar, küfür, tuğyan ve dalâlet karşısında gayet fütursuz idiler. Rahatlıkla, ateşe girebilir, çarpmıha gülerek gidebilir ve arenalarda aslanların ağzında parçalanırken Cenâb-ı Hakk'ın celâli tecellilerini seyir neşvesiyle tebessümlerle ölüme yürüyebilirler. Öyle ki kaba kuvvetin temsilcileri onları yakalamak için takip ederken bile onlar bunları bir koruma görevlisi gibi karşılar ve her zaman rahat hareket ederler. Kalbleri, kenetlenmesi gerektiği şekilde kenetlenmiştir. Başkaldırmışlardır kargaşaya, nizamsızlığa..

bu başkaldırılarında Hakk'ın rızası ve âlemşûmul değerlere saygı nümâyândır. Her zaman, *"Sizin ve bizim Rabbimiz, semavat ve arzın Rabbidir. Biz O'ndan başkasına el açıp yalvarmayız."*⁸¹ hakikatiyle soluklanırlar.

Aslında işte böyle bir fütüvvet topluluğu, onların içinden çıktıkları milletin bekâsının garantisidir. Onun içindir ki Hz. Ömer, "Gençliği olmayan bir millet mahvolmuştur." buyurur. Bunun mânâsı, içinde fütüvvet topluluğu olmayan bir millet, yıkılmaya ve haritadan silinmeye mahkûmdur, demektir. Böylesine zinde, canlı, dinamik ve her yönüyle sıhhatli bir gençlik, her yerde kendi değerlerini haykırarak her türlü uğursuz sesi bastıracak, insanların eğri büğrü yollara girip perişan olmasına meydan vermeyecek, bir cihetle murabıtlık yaparak milletin menfaatine olmayan her meseleye karşı koyacaktır.

Evet, işte böyle bir gençliği olmayan millet mahv ve perişandır. Meseleye bu zaviyeden yaklaşıldığı zaman görülür ki, Hz. İsa devrinde başlayan fütüvvet hareketi tam 310 sene devam etmiş; yani Hristiyanlık bu kadar sene gizli ve el altından yayılmış ve bu insanlar, o günün zalim ve cebbarlarına karşı bu dini işte böyle bir gizlilik içinde korumuşlardır.

Devlet gücü zalim ve gaddar insanların eline geçince, Neronlara rahmet okutacak zulüm ve işkence inanan

⁸¹ Bkz.: Kehf sûresi, 18/13-14.

insanların mukadder akıbetleri olmuş ve bu mâkus tali' değişeceği ana kadar da görmedikleri zulüm ve çekmedikleri çile kalmamıştır. İhtimal Uhdud Ashabı'nın zulmü de işte bu döneme rastlar: Hendekler kazılır, hendeklerin içi alev alev ateşle doldurulur ve inanan insanlar diri diri bu hendeklere atılarak cayır cayır yakılır, ama yine de o mü'minlerde dininden dönen olmaz. Hatta bir kadın, elinde çocuğuyla beraber yanıp gidecektir. Bir ara tereddüt geçirir. Herhâlde kendisinin yanması umurunda değildir; ama "Bu masum çocuk yüzünden mesul olur muyum?" diye düşünmektedir. İşte o esnada kundaktaki çocuktan ses gelir: "Ana durma at kendini!" der. Ve kadın hiç düşünmeden ciğerpâresiyle beraber kendini ateşe atar...

Fütüvvet cemaati, kadını ve erkeğiyle her türlü mehâliki göğüsleyen yiğitler topluluğudur. Uhdud Ashabı, bunca katliama rağmen yine karşılarında kıyam edip duran bir gençlik buluyorlardı. Onlar çarmıha geriliyor, yakılıyor, fakat asla dinlerinden taviz vermiyorlardı. Demir testerelerle kesiliyor, etleri kemiklerinden ayrılıyor, yine de dinlerinden dönmüyorlardı. Günlerce ve aylarca aç susuz bırakılıyor, çöllerde süründürülüyor, buna rağmen bir adım geri atmıyorlardı. Zaten, asırlar sonra Habbab b. Eret'in dua talebine karşı Allah Resûlü işte bu kahramanları misal göstermemiş miydi?

Evet, onlar kendilerine düşeni hakkıyla yapmışlardı; Saadet Asrı'nda da bu vazife Allah Resûlü'nün arkadaşlarına düşmüştü. Ve Allah Resûlü orada son cümlesini şöyle tamamlamıştı: *"Allah bu dini tamamlayacaktır, ama siz acele ediyorsunuz."* Acele etmeye hiç gerek yoktu. Çünkü fütüvvet cemaati er geç fonksiyonunu eda edecek ve kendine düşeni yaparak dinin tamamlanması mevzuunda Cenâb-ı Hakk'ın lütfuna mazhar olacaktı. Ne var ki, sabır isteyen böyle bir meselede dış sıkıp sabretmek gerekecekti.. evet bu tür konularda acele, daima yıkım getirmiş ve milyonlarca insanın çalışma ve gayretleriyle vücut bulan bir oluşum heba olup gitmiştir.

Sözün burasında bir girizgâh bulup şu hususa intikalim mazur görülsün: Bugüne kadar kendimi daima mü'minlerin en mücrimi görmüşümdür. Bunun bir devamı olarak da İslâm hesabına bir şey yaptığım iddiasında bulunduğumu hatırlamıyorum. Ancak şu da bir gerçek ki, yeryüzünde bütün inanan insanlar doğransa ve sadece ben kalsam, bu durum beni hiç mi hiç ümitsizliğe düşürmez. –Hafizanallah– böyle bir şey olsa ben yine: *"Çalışır, tekrar çoğalırız."* der, yoluma devam ederim. Ancak inanmış insanların, hayatın bütün sahalarında oldukları devrede dahi işe çilesizlerin müdahale etmesi ve mazisinde hiçbir sıkıntı bulunmayanların işi ellerinde tutmaya çalışmaları.. işte beni ve benim gibi düşünenleri ümitsiz edecek en büyük musibet budur. Zira Saadet Asrı'nı dahi bu tür çilesizler karıştırmış ve İslâm âlemini kan gölü hâline getirmişlerdir.

Evet, o aydınlık çağı ifsat edenler, Habbablar, Ammarlar ve Bilaller değildir. Nerede, nevzuhur ve sonradan iltihak etmişler varsa –elbette hepsi değil, sözüm sadece bir kısım çilesizleredir– bu ifsat ve anarşinin başını hep onlar çekmiştir. Bu hususu düşündükçe bazen ümidime gölge düştüğünü ve ellerimi açıp Rabbim’e şöyle niyaz ettiğimi itiraf etmeliyim: “Rabbim, ard fikirli insanları Sen bertaraf et. İnanan insanları hiçbir zaman inkisara uğratma!” Âmin.

Konuya tekrar dönecek olursak, Hz. Mesih’in ümmeti fütüvvet hareketini tam 310 sene devam ettirmiştir. Bu hareket tabandan gelen bir zorlama olduğu için neticede Kostantin, Hristiyanlığı resmî din olarak ilan etmek mecburiyetinde kalmıştır. Gerçi bu, Hristiyanlık üzerinde kontrolü elde tutmak için yapılan bir kabullenıştır, ama yine de bir mânâda önemlidir. Eğer o günün Hristiyanları, Kostantin’in bu oyununa gelmeyip kendileri olarak vaziyet edecekleri ana kadar dişlerini sıkabilirdi, ihtimal dinlerini bir süre daha koruyabilirlerdi.

Şunu hatırdan çıkarmamak gerekir ki, günümüzün inanan kesimine karşı oynanan veya ileride oynanacak olan kabullenme taktikleri de, dünün o inananlarına oynanandan farklı değildir. Öyleyse günümüzün inananları dünden ibret alıp kat’iyen şunun-bunun oyununa gelmemelidirler.

Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edilişi, Hristiyanlara indirilen bir rehavet darbesi olmuştur. Bu devreden sonra Hristiyanların bir kısmı eski gerilimlerini kaybedip kelepir sevdasına düşmüşlerdir. Tabii ki bu düşünüş, sona doğru gidişi hızlandırmıştır. Dün, uğruna canlarını verdikleri hakikatlere karşı bu rehavet döneminde ihtimal, kıllarını dahi kıpırdatamamışlardır.

Evet, mağaraya çekilme, toplumdan kaçma şeklinde düşünülmemelidir. O sadece bir gerilime geçme devresidir ki, başta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere bütün büyükler hep böyle bir dönemden geçmişlerdir. Efendimiz, Hira dağında bir mağaraya çekilmiş.. İmam Gazzâlî belli bir devreyi mağarada yaşamış.. Asrın Çilekeşi mağaralarda gerilim devresini tamamlamış ve bir bakıma memleket hapishaneleri ve sürgün yerleri onun için hep bir çilehane olmuştur. Zaten tasavvuf ehlinin hemen hepsi de böyle bir gerilime geçiş devresini şart koşmuş ve her fert kendi ihtiyacı nispetinde bir çile devresinden geçmiştir. Hem her zaman toplumu irşada hazırlama için günahlardan teberri ile böyle bir uzlet devri geçirme büyüklerce kaçınılmaz görülmüştür.. evet, Ashab-ı Kehf'i anlatmanın bu hususlara da işareti söz konusu.

Allah Resûlü, işin başında böyle bir fütüvvet topluluğu meydana getirmiş, kendisi de “Baş Fetâ” olarak onların başına geçmiştir. Zaten sûre-i Kehf’de Ashab-ı Kehf’in

anlatılmasından evvel Efendimiz'e ait bazı hususların anlatılmasının hikmetlerinden biri de işte bu hususa işarettir. O devrede de işi gençler üzerine alıp götürmüşlerdir.

300 küsur sene yine fütüvvet hareketi devam etmiş, ondan sonraki zamanda İslâm âleminin başına zalim ve cebbar melikler musallat olmuşlardır. Bu dönemde Müslümanlar, eski safvet ve duruluklarını kaybetmişlerdir. Daha sonra yeniden bir varoluş devresi yaşanmış ve İslâm, eski ihtişamlı günlerine kavuşmuştur. Bu ihtişam devresini de bir yıkılış, onu da yine bir varoluş devresi takip etmiş; derken Karlofça Anlaşması yeni bir yıkılışın başlangıcı olmuştur. Şimdi ise dünyanın dört bir yanında İslâm adına gösterilen gayretlerin semere vereceği günlere bir yürüyüş var. Mağarada kalma müddeti tamamlandıktan sonra bahar ve gül devri bütün debdebesiyle tülленiyor gibi...

Ancak inanan insanların mağaradan çıkışları da yine belli usûl ve prensipler dahilinde olmalıdır ki, Ashab-ı Kehf'in anlatıldığı âyetlerde bu hususlara da işaretler var. İsterseniz kısaca bu hususları da özetleyelim:

Birincisi, mağaranın şekli ve saklanma keyfiyeti hakkında söylenen hususlardır. Bu şekil ve keyfiyet, yaşanan devrin şartlarına uygun olmalıdır. Çünkü mülhit cephenin taharri ve araştırma tekniği her devirde farklılık arz etmektedir. Ancak hangi devirde olursa olsun değişmeyen bir ortak çizgi vardır ki, o da, düşmanlığa kilitlenmişlerin

muttali olmasına fırsat verilmemelidir. Çünkü onlar muttali olurlarsa akla hayale gelmedik zulümler mukadder olur.

Onların en basit teklifleri ise inanan kimseye dininden dönme teklifidir; mü'min, ya bu teklifi kabul edip ebedi hasarete dūcār olacak ya da cemiyet içinde rezil olmayı kabul edecektir. Esasen her iki teklif de inananların aleyhinedir. Birincisi mü'minin ebedî hayatını, ikincisi ise hizmet hayatını tehdit etmektedir. Bu tehditlerden salim kalmanın bir tek yolu vardır; o da hasımların eline düşmemektir. Binaenaleyh, ulvî düşünceler ve yüce ideallerle donatılmış olan fütüvvet davasına gönül vermiş yiğitler böyle bir yola koyulurken, iç ve dış kaynaklı husumetin sürekli takibinde olduklarını hatırdan çıkarmamaları gerekmektedir.

İkincisi, her zaman husumetin tabiatı, şiddeti ve sebep olabileceği menfilikler hesaba katılmalıdır. Kuvvet bir hakikattir ve onun da bir hikmet-i vücudu vardır.. evet, Cenâb-ı Hak, güç ve kuvveti yaratırken bir hikmette mebni yaratmıştır; öyleyse onu yok kabul edemeyiz. Nasıl yok kabul edebiliriz ki, bazen o, hakka dahi galebe çalmaktadır. Hâlbuki esas galebe, hakkın hakkıdır. Ne acıdır ki, günümüzde çok defa kuvvet, hakka galebe çalmaktadır. Bu da kuvvetin bir yaratılış hikmetinin olduğunu göstermektedir. Bu bir realitedir ve inkâr etmenin de kimseye bir faydası yoktur. Onun için bir kere daha

ifade ediyorum ki, hasım kuvvetin gücünü ve hakka galebe çalma durumunu daima göz önünde bulundurmalıdır. Aksine hareket edenler her zaman maksatlarının aksiyile tokat yerler.

Üçüncüsü, telattuf meselesidir. Başka bir vesileyle de bu husus üzerinde durduğumdan burada tekrarını zait görüyorum. Ancak şu kadarını söylemeliyim ki telattuf, inanan insanın, kendisini, yaşadığı cemiyette yadırganmadan kabul ettirmesidir. Zaten cemiyetin her kesiminin, inanan insanlara hava kadar ihtiyacı vardır. Telattuf, işte bu mânâda olmalıdır. Cemiyet hep onun mefkûresini teneffüs etmeli ve mevsimi geldiğinde herkes anlamalı ki, onlar onu boğmak ve öldürmek isterken, o onlara hayat üflüyormuş. Böyle olursa bir gün gelir içlerinden bunu idrak edenler onlara yaptıklarına pişman olur, af dilerler. Af dilemeseler de mü'minler onları bağışlar. Çünkü mü'min, rikkat insanıdır. Mahzun her çehre, onu yürekten ağlatır.

Şimdi de ikinci vak'a olan Hz. Musa ve Yuşa b. Nun hâdisesine gelelim:

2. Hz. Musa ve Yuşa b. Nun'un Seyahati

Yuşa b. Nun, bir nebidir. Hz. Musa'dan sonra Amelikalıları karşı yapılan savaşları onun komuta ettiği söylenmektedir. Gerçi biz, bizzat Kur'ân'ın naklettiği üzere Calut'u Hz. Davud'un öldürdüğünü biliyoruz ve bu kesindir.⁸² Ancak Hz. Yuşa'nın (aleyhisselâm) kendi

⁸² Bkz.: Bakara sûresi, 2/251.

döneminde nasıl bir unvanla o savaşlara iştirak ettiğini bilmiyoruz.

Hız. Musa, bir münacatında kendisinden daha bilgili bir insan olup olmadığını Cenâb-ı Hakk'a sorar. Gayesi tefahur değil, sadece o kişiden istifade etmektir. (Meseleyi bu şekilde değerlendirmek, nebiye karşı saygılı davranma hususunda bana daha muvafık geliyor.) Cenâb-ı Hak, Hız. Musa'ya, böyle bir kişi olduğunu ve onu görmek için de "Mecmaü'l-Bahreyn"e kadar gitmesini vahyeder. Hız. Musa da emre icabet ederek yanına fetâsını alır ve yola koyulur. Bu genç, tefsircilerin ittıfakıyla Yuşa b. Nun'dur. Yolda büyük bir kayanın yanına varırlar. Orada bir müddet istirahat edilir. Bu arada zembillerindeki ölü balık birden canlanır ve denize dalıverir; derken gözden kaybolur.

Demek ki, bulundukları o yerde mânevî ve ayrı bir atmosferin mevcudiyeti söz konusuydu. Orada Cenâb-ı Hak, apaçık Hayy ismiyle mütecellî idi. Aslında makam-ı Hızriyet, bütünüyle canlılıktır. Aynı durum Hız. Cibril'de de vardır. Onun için kendisinin ve atının bastığı her yerin yeşerdiği ve geçtiği yolların yemyeşil olduğu kanaati çok yaygındır. Tabiî ki bunlar, harikulâde ve tabiatüstü hâdiselerdir. İhtimal işte o atmosfer içine girince, Hayy isminin fevkalâde tecellîsiyle balık birden canlanır ve suya dalıverir.

Âyette bahsi geçen “sahr-kaya” nerededir? Bu kaya hangi kayadır? Hakkında kesin bilgi yoktur. Zaten böyle de olmalıdır. Zira meçhuliyet bütün bu vak’aların umumî karakteridir. Bazılarının bu kayayı Hz. Davud’un altına girip ibadet ettiği Mescid-i Aksa’da bulunan bir kaya olarak nakletmeleri ise kesin değildir. Bizce, bilinmeyen bir kaya olması umumî mânâya daha uygun düşmektedir.

Hiz. Musa ile Yuşa b. Nun (aleyhimeselâm) bir müddet yürürler. Kendilerinde bir yorgunluk ve açlık hissettiklerinde Hiz. Musa’nın teklifiyle yemek yemeye karar verirler. O esnada Hiz. Yuşa unuttuğu bir meseleyi hatırlayıverir; balığın canlanıp denize atlayıp gittiğini. Daha sonra oranın bir buluşma yeri olduğunu anlayıp geriye dönerler. Hızır’ı (aleyhisselâm) orada duruyor görürler. Kur’ân, onu, kendisine “Ledün ilmi” verilen bir kul olarak anlatır.⁸³

Hiz. Musa, durumunu ona açar ve kendisine tâbi olmak istediğini söyler. Ancak Hızır (aleyhisselâm), Hiz. Musa’nın kendisiyle yolculuk yapmaya tahammül edemeyeceğini hatırlatır. Efendimiz’den şerefsüdur olan hadislerde bu hâdise ile alâkalı tafsilat şöyledir: Hiz. Musa’ya hitaben Hızır şöyle der: “Allah sana bir ilim vermiştir. Onu ben bilemem. Bana verdiği ilmi de sen bilemezsin.” Sonra da denize gagasını daldırıp çıkaran bir kuşu gösterir ve şöyle der: “Yâ Musa! Senin ve benim bildiklerim,

⁸³ Bkz.: Kehf sûresi, 18/65.

*Cenâb-ı Hakk'ın ilmine nisbeten, şu kuşun gagasına bu-
laşan su ile koca okyanusun nispeti gibidir."*

Yolculuk sırasında Hz. Hızır gemiyi arızalı hâle getirir, bir çocuğu öldürür ve kendilerine yemek vermeyen insanların bulunduğu yerdeki bir duvarı da düzeltir. Bunlar işin zâhirine göre hep hatadır, bu itibarla da her defasında Hz. Musa'nın itirazı olur. Ancak ayrılacakları sıradadır ki, Hızır, bu vak'aların iç yüzünü anlatır:

Gemi salih insanlara aittir. Hâlbuki zalim bir kral, gördüğü sağlam ve dayanıklı gemilere el koymaktadır. Onu kusurlu kılmakla, gasbolmaktan kurtarmıştır. Öldürülen çocuk şakidir. Anası, babası ise salih insanlardır. Eğer o yaşasaydı ana ve babasını da baştan çıkaracaktı. İşin ledünniyatında onu öldüren Hızır'dır (aleyhisselâm). Ancak zâhire göre o, yine kendi tuğyanı içinde bir hâdiseyle ölmüştür. Duvar yıkılsaydı, o hane sahibinin yetim kalan çocuklarına ait bir hazine ortaya çıkacak ve bu hazine yağmalanacaktı. Onlar büyüyünceye kadar duvar yıkılmayacak bir hâl alınca çocuklara ait bu hazine korunmuş olur.

Bu yolculuk, her zaman ve devirde yapılması gereken bir yolculuktur. İnanan insanlar sadece zâhirî ilimlerle yetinmemeli, kalb ve ruh dünyalarını işlettirerek ledün ilmine vâkıf olmaya da çalışmalıdırlar. İşte Hz. Musa, yanındaki gençle bu yola sülûk etmiş ve bütün gençliğe bu dersi vermiştir.

Yolculuk, bir mânâyâ göre çile ve seyr u sülûkun remzidir. Bu uzun yolculukta her makamın kendine göre şartları vardır ve bunlar ancak erbabınca bilinmektedir. Sahabeden sonra tâbiîn döneminde bu iş hakkıyla yapılmış ve her türlü ilmi elde etme cehdiyle insanlar uzak mesafelere yolculuk yapmış ve at koşturmuşlardır. Aynı hedefe varmak isteyenler, günümüzde de aynı şekilde davranmak zorundadırlar. Demek ki, bu hâdiseden hisse alma kıyamete kadar devam edecek ve her ilim insanı bu hâdiseden kendi seviyesine göre bir mânâ anlayacaktır.

Gemi de ayrı bir semboldür. Her devrin zalim ve cebbar insanlarınca gasbedilmek istenen sefineler, kırık dökük ve mukassi gösterilmekle kurtarılabileceğine bu hâdiseyle işarette bulunulmuştur. Tabî ki burada sefineyi ben de mecazî mânâda kullanmış oldum. Zira bu prensip bütün devirlerde kullanılabilecek bir usûldür ve hükmü kıyamete kadar bâkidir.

Ayrıca bu üç hâdisenin müşterek olarak anlattığı şöyle bir nükte daha vardır: Mantık ve rasyonalizm, kalbe ve ruha teslim olmak zorundadır. Burada masum gibi görünen çocuk öldürülüyor, yıkılması gereken duvar tamir ediliyor ve teşekkür edilmesi gereken yerde iyi insanların gemisi deliniyor. Böylece anlıyoruz ki, akıl, leddünden açılmış bir pencere karşısında her zaman yeterli olmayabiliyor. Onun için esas olan, dinin ruhuna teslim

olmaktır. İnsan, dünya ve mâfihâdan tecerrüt edip tam soyunmadıkça ledünnî hakikatleri alabilme melekesini de elde edemez. Onun için, kalben dünyadan uzaklaşıp, ukbâya yaklaştıracı bir seyre ihtiyaç vardır.

İki denizin birleşmesi (Mecmaü'l-Bahreyn) ise, tefsirlerde ismi geçen birçok denizin birbiriyle birleştiği yerlerden ziyade, her ikisi de bir sahanın denizi durumunda olan ve birisi zâhir ilminin diğeri de bâtin ilminin denizi sayılan Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın bir araya gelmesidir ki, mecaz olarak iki denizin birleşmesi olarak tabir edilmiştir. Bu da işarî bir yorum.

Hz. Musa ve Yuşa b. Nun'da ise tamamen lâhût âlemine bir teveccüh ve im'an-ı nazar söz konusudur. Orada insan, nâsûtiliğini bırakır, lâhûtî bir hüviyet alır ve derinleştikçe derinleşir. Bu aynı zamanda bir büyük davayı omuzlamaya ehil hâle gelmek demektir ki, cihanın fethi bu tekevvünü takip eder.. ve Zülkarneyn olmak için de evvelâ böyle bir terbiyeden geçmek lâzımdır.

Ciddî bir tecerrüt, uzlet ve halveti olmamış, iradî veya gayri iradî böyle bir çile devrini doldurmamış insanların "vâsıl" olmaları elbette mümkün değildir. İşte bu merhale, bir çeşit katedilmelidir ki, Hızır'la buluşma yoluna girilebilsin. Zülkarneyn olabilmek için de bu ikinci merhaleden geçmek gerekir. Düünden bugüne bunu iradesiyle yapanlar yapmış, bazıları da iradesi dışında bu yola sevk edilmiştir. Düşünün ki Asrın Çilekeşi, seksen

küsur senelik hayatında dünya zevki namına bir şey tatma imkânı bulamamıştır.

Evet, o ömrünü ya harp meydanlarında ya esaret zindanlarında ya memleket mahkemelerinde ya hapis-hanelerde ya da sürgünde geçirmiştir. Bu da onun için gayri iradî bir Ashab-ı Kehf hâline gelme ve ardından gidenlere de bu mevzuda tam bir örnektir. Allah’a ulaşma istikametinde yürünen yolun muktezası budur. Ateşten hendeklerin içine girmeden, su yerine zehir içmeden, birkaç defa cendereden geçmeden, Yunus’un ifadesini az değiştirerek söyleyeyim, “Sen vâsıl olamazsın.”

Gönüller sultanlığına açılan kapı buradan başlamakta. Söğüt’te kurt hâlinde beklemek, kanatlanmak, kelebek olmak, daha sonra dört bir yana pervaz edip kanat çırpma ve “*Kostantiniye elbet fetholunacaktır. Onu fetheden asker ne güzel askerdir. Ve onu fetheden kumandan ne güzel kumandandır!*” hakikatini temsil edebilecek kıvama gelmek için birkaç asır beklemek, Cenâb-ı Hakk’ın değişmeyen kanunudur ve bu, bütün Müslümanlar için geçerlidir.

Aşere-i Mübeşşere

Soru: Aşere-i Mübeşşere hakkında ciddî bir malumatımız yok. Bu zevat-ı kiramın daha dünyada iken Cennet’le müjdelenmeleri ne ile izah edilebilir? Dinimize hizmet anlayışları diğer sahabilerden daha mı fazladır ki hayatta iken Cennet’le müjdelenmişlerdir?

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından Cennet’e girecekleri daha hayatta iken kendilerine müjdelenen on sahabiye “Aşere-i Mübeşşere” denilmektedir. Bu on sahabi; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha b. Ubeydullah, Hz. Zübeyr b. Avvam, Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Sa’d b. Ebî Vakkas, Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah ve Hz. Said b. Zeyd’dir (radiyallâhu anhüm ecmain).

Şimdi sorunun cevabına geçelim. Evvelâ, ashab efendilerimizin Cennet’le müjdelenmeyenleri hakkında dahi Cennet’e gitmeyecek şeklinde bir düşüncenin kafa ve kalbimizde bulunması, Allah’ın mümtaz ve müstesna olarak yarattığı, mümtaz ve müstesna Nebi’sine ittiba ile serfiraz o zevat hakkında bir suiedeptir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadisle-
rinde, “Allah, ümmetimden yetmiş bin insanı sorgusuz
sualsiz Cennet’e koyacak.” buyurmaktadır. Herhâlde
hadiste sorgusuz sualsiz Cennet’e gidecek olan insanlar
içinde evvelâ ashab-ı kiramı düşünmek gerekir. Bu hadi-
sin devamında ise şöyle buyrulmaktadır: “Ben, Cenâb-ı
Hak’tan artırmasını istedim. Her bire bedel, bir yetmiş
bin, bir yetmiş bin oldu.”

Bu ifade neticesinde karşımıza büyük rakamlar çık-
maktadır. Böyle olunca biz, –kanaat-i âcizanemce– en
başta bu pâyve ve mazhariyeti ashab-ı kirama verme
mecburiyetindeyiz. Çünkü her şeyden evvel Allah’a ve
Nebi’sine en yakın olarak başta onlar gelmektedir. Zaten
Allah Kur’ân-ı Kerim’de pek çok yerde, onlardan razı ve
hoşnut olduğunu da anlatmaktadır.⁸⁴

Allah Resûlü, bu on sahabenin Cennetlik oldukları-
nı değişik vesilelerle bizzat kendisi ifade buyurmuşlardır:
Başka bir rivayette bir Yahudi âlimi olan Abdullah İbn

⁸⁴ Bkz.: Mâide sûresi, 5/119; Tevbe sûresi, 9/100; Fetih sûresi,
48/18; Mücâdile sûresi, 58/22; Beyyine sûresi, 98/8.

Selâm'ın da Cennetlik olduğu zikredilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de: “Size gelen bu hakikate İsrailoğullarından şehadette bulunan bir şahit var.”⁸⁵ ifadeleriyle bu sahabi tebcil edilmektedir.

Abdullah İbn Selâm, Müslümanlığa girdiği günden itibaren hep hakkaniyet içinde olmuş ve hayatının sonuna kadar da İslâm için gayret ve mücadeleden geri durmamıştır. O, Hz. Osman devrinde, Hz. Osman'ı da alıp götürerek korkunç fitnede kollarını gerip fitneye karşı duranların başında gelenlerdendir. Fakat buna rağmen o günkü gözü dönmüş insanlar, –hangi ruh hâletiyle belli değil– ‘Yahudi çocuğu’ diyerek onu da tartaklamışlardır.

Abdullah İbn Selâm'ın Cennetlik olduğu rivayetiyle beraber, on rakamı on bire çıkmış olur ki, bu mübarek rakam, Hz. İsa'nın etrafındaki on bir havariye de denk gelir. Aslında her peygamberin etrafında böyle bir havari kitlesi oluşmuştur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), etrafında oluşan bu havari kitlesine **أَنْصَارِي** “Yardımcılarım.”⁸⁶ demiştir ki, bunu “Medine'deki sahabeler” mânâsına almamak gerekir. Buradaki **أَنْصَار** kelimesi “Havariler” anlamına gelmektedir.

Yine Hz. Musa'nın yanında Yuşa İbn Nun ile Hz. Harun'un olduğunu görüyoruz. Hz. Musa'nın bunun

⁸⁵ Bkz.: Ahkâf sûresi, 46/10.

⁸⁶ Âl-i İmrân sûresi, 3/52; Saf sûresi, 61/14.

dışında da havarileri olma ihtimali vardır ve belki de sayıları on birdir. Gerçi Kur'ân *esbâtı* on iki olarak gösterir; o da üzerinde durulmaya değer. Bu konuda net bir bilgi olmasa da, ihtimal kıyamete kadar gelecek olan mücedditlerin de etrafında aynı sayıya denk havarileri olmuştur/olacaktır.

Nitekim yerle gök, makro âlem ile normo âlem arasında ciddî bir tenasüp söz konusudur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Gökte iki vezirim var; bunlar Cebrail ve Mikâil’dir. Yerde de iki vezirim var; bunlar ise Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer’dir.*” buyurarak iki âlem arasındaki münasebete işaret etmektedir. Nasıl ki gökyüzünde devâsâ yıldız ve gezegenler var, yeryüzünde de o değer ve kıymete sahip büyük insanlar vardır.

Bu durum, günümüz için de geçerlidir ve belki günümüzde de aynı sayıda insan vardır. Bunları, bir sayı bid’atı olmadığını arz etmek için söyledim. Sayı bid’atı, dinî bir bid’at değildir. Bu, ilk defa Efendimiz’le başlamış bir âdet de değildir.

Şimdi de neden özellikle bu on sahabenin Cennet’le müjdelendikleri sorusunun cevabına geçelim. Öncelikle şunu belirtmekte yarar var: Sahabe-i kiram arasında sadece bu on sahabeye “Cennetliksin.” denmesi, ne yaparlarsa yapsınlar, hep istikameti takip ettiklerini vurgulamak içindir. Bu, önemli bir husustur. Esasen bütün mü’minler, Cennet’e gireceklerdir ama, yukarıda bahsini

ettiğimiz on sahabeye, “Cennetliksin.” denmesi, onlara özel bir iltifat ve değer ifade etmektedir. Bu durum, diğer sahabiler için, hususî mahiyette değil de mutlak olarak zikredilmiştir.

Bu on sahabenin altı tanesi şehittir: Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah (radıyallâhu anhüm). Hz. Ebû Bekir’in de zehirlendiği söylenir. Eğer bu iddia doğru ise o da şehittir. Bu itibarla, işbu zevat, evvelâ herkesin Allah Resûlü’ne sırt çevirdiği bir zamanda O’nun yanında yerlerini almak, sonra hicret faziletini ihraz etmek, daha sonra da şehit olmakla büyük bir mevki kazanmışlardır.

İsterseniz biraz daha açalım:

Evvelâ herkes, Efendimiz’e sırtını döndüğü günlerde onlar, Allah Resûlü’ne ve Kur’ân’a sahip çıkmışlardır. Gökte, yalancı bir şimşegin dahi çıkmadığı, ümit verebilecek hiçbir sebep ve faktörün ortada bulunmadığı, inen âyetlerin sayısı beş veya altıya varmadığı bir zorlu dönemde bu büyük hakikate sahip çıkmak yüksek bir pâyedir.

İlk Müslümanlardan Hz. Ebû Bekir’in gayretleriyle Hz. Osman, Hz. Said İbn Zeyd ve arkasından Sa’d İbn Ebî Vakkas İslâm dairesine girmişlerdir. Hz. Ali, Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah ve Sa’d İbn Ebî Vakkas da Allah Resûlü’nün yanında yer alan ilklere dendir. Öyle ki, Hz.

Sa'd İbn Ebî Vakkas, daha on sekiz yaşlarındayken henüz gözüne günah girmeden annesinin bütün ısrarlarına rağmen, hatta “Ölsen bile anne, ben, gönül verdiğim o hakikatten dönmeyeceğim!” diyecek kadar civanmert bir zattır. Hz. Ebû Bekir, o dönemin zorluğunu şu ifadelerle anlatmaktadır: “Ölümü göze almadan dışarıya çıkmaya cesaret edemezdik! Ve bir yere girmeye de...”

İkinci olarak, insanın bir hakikati kabul etmesi, bir sisteme tâbi olup ona hizmeti hayatının gayesi hâline getirmesi bir mârifettir ve o kimsenin kadrini yükseltir. Bununla birlikte insanın hayatının sonuna kadar bunu aynı seviyede devam ettirmesi, kadrine kadir ve kıymet katar. Nasıl ki, bir mûsikîşinası değerlendirirken, başta hangi perdede başlamış ve başladığı perdede noktalamışsa, biz o mûsikîşinasın hançeresini, sesini ve nefesini sena ederiz.

Aynen bunun gibi bu sahabiler, hangi perdeden işin içine girmişlerse, bitirirken de aynı seviyede bitirmişlerdir. Yani duygu ve düşüncelerinde zerre kadar sapma göstermemiş ve olabildiğine civanmert bir şekilde hep Allah Resûlü'nün yanında kalabilmişlerdir. Bu meselenin ayrıca psikoloji açısından da tahlil edilmesi gerekir...

Ufukların olabildiğine karanlık olduğu, kurtuluş adına hiçbir ümit emaresinin bulunmadığı bir dönemde onlar, asla ümitsizliğe düşmemişlerdir. Gün olmuştur ki, vatanlarından, çoluk çocuklarından ayrılıp hicret etmeleri

istenmiş, onlar tereddüt etmeden bu emri de yerine getirmişlerdir. Yine onlar Medine'ye geldiklerinde, "Biz önce Müslüman olduk. Medineli kardeşlerimize karşı bir üstünlüğümüz vardır." iddiasına kalkışmamışlar ve mahiyetle derinliklerine derinlik katmışlardır. Öyle ki, Hz. Ömer, bu duygu ve düşüncüyü destekler mahiyette şunları söyler: "Biz bu kardeşlerimizin hakkını yedik. Onlar, dini kucakladılar. Efendimiz'e kucak açtılar. Biz ise hep halifeleri kendimizden teklif ettik ve onların önüne geçtik."

Evet, Aşere-i Mübeşşere'nin o devirde de kıymetlerini ve kadirşinaslıklarını koruduklarını görüyoruz. Sahabeden dünya karşısında belki eğilenler olmuştur ama Aşere-i Mübeşşere, hayatlarının sonuna kadar tutukları zirveyi hep korumuş ve dünya metayı karşısında hiç mi hiç eğilmemişlerdir. Ticareti çok iyi bilen bu insanlar, gün gelmiş ticaret sayesinde Medine'nin en zenginleri hâline gelmişlerdir; ancak dünya karşısında asla serfuru etmemiş ve onlar her zaman safvet ve sadeliklerini korumuşlardır. Yerinde Hz. Osman beş yüz deveyi yükü ile beraber hibe etmesini bilmiş, Hz. Abdurrahman b. Avf ise, varlığı ne kadarsa, hepsini Allah yolunda infak etmesini bilmiş ve hep birer örnek teşkil etmişlerdir.

Ayrıca Aşere-i Mübeşşere efendilerimizin her birisi, devletleri idare edebilecek dehaya sahip insanlardır. Nitekim Allah Resûlü'nden sonra Hz. Ebû Bekir,

Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali halife olarak İslâm devletini en başarılı şekilde idare etmişlerdir. Aşere-i Mübeşşere'den diğerleri de birer siyasî ve askerî dâhi idiler.

İnsanın, akıl ve dehasıyla bir hakikate teslim olması nispetinde kadir ve kıymeti artar. Safdil ve bir şey bilmeyen insanlar, birinin parlak bir şey göstermesi karşısında bir teslimiyet gösterebilir ve bir hususa yönelebilirler; ancak akli kendisine yeten, ufuklar arkasını gören deha çapındaki insanların, Efendimiz'in etrafında ciddi bir teslimiyet içinde toplanmaları, o insanların kendi nefis ve hissiyatları adına çok büyük bir fedakârlıkta bulunduklarını göstermektedir. İşte Aşere-i Mübeşşere efendilerimiz, ortaya koydukları hayatlarıyla bu büyük işi yapmışlardır.

Bir diğer mesele de, bu sahabilerin her biri çok soylu ailelerden gelmektedirler. Onların böyle soylu ailelerden gelmeleri ve dünya adına her şeyi arkada bırakmaları, daha doğrusu dünya ve mâfihâ adına hiçbir şeye temenna durmamaları, onların ayrı bir derinliklerine işaret etmektedir.

Allah Resûlü'nün "min indi nefsihî" iltifatı olmaz. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), çok kadirşinastır ve kendisine iyilik yapan birinin iyiliğini hayatının sonuna kadar asla unutmamıştır. Meselâ Hız. Âişe Validemiz, Efendimiz'in ilk eşleri Hız. Hatice Validemiz'e olan

kadirşinaslığını şöyle dile getirmektedir: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), evde bir şey olunca, “Şunu Hatice’nin şu akrabasına, şunu da Hatice’nin şu akrabasına gönder.” derlerdi.

Allah Resûlü’nün çok kritik bir dönemde kendisine yardım eli uzatan bu sahabilerini de unutmaması mümkün değildir. Meselâ Efendimiz, Hz. Ebû Bekir’in, “*Bana ümmet olacak biri yok mu?*” sözü karşısında, “*Ben varım yâ Resûlallah!*” diyerek elini göğsüne vurmasını bilen o zatı unutmaz. Hz. Ömer’in “*Lâ ilâhe illallah*” dedikten sonra arkasına ashabı alarak Kâbe’ye gidip açıktan namaz kılmasını ve sahabenin hayırla yâd edilmesine vesile olacak onun böyle civanmerdâne davranışını asla unutmaz. Aslında kimse unutmaz ki, Efendimiz de unutmuş olsun.

Hz. Zübeyr b. Avvam da Efendimiz’in unutamadığı tali’lilerdendir. Allah Resûlü Mekke’nin bir sokağında dolaşırken birdenbire kılıcı yerde sürünen Zübeyr b. Avvam’ı görür ve sorar: “*Nereye böyle ey Zübeyr?*” Bunun üzerine Hz. Zübeyr şu cevabı verir: “*Yâ Resûlallah! Senin yakalanıp şehit edildiğini duymuştum. Bu kılıçla onlara hadlerini bildirmeye gidiyordum.*”

Yine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), birkaç defa kendi kavim ve kabilesini toplayıp da, “*Benim tebliğ ettiğim bu dini kabul edecek yok mu?*” dediğinde her defasında “*Ben varım yâ Resûlallah!*” diyen o günlerde on-on iki yaşlarında bulunan Hz. Ali’yi unutamaz.

Hendek Savaşı'nda Amr İbn Abdi Vüdd, hendeği atlayıp geçtiği zaman, Allah Resûlü'nün *"Buna karşı çıkacak kimse yok mu?"* diye ashabına seslendiğinde, o günlerde yirmi iki-yirmi üç yaşlarında bir genç olan Hz. Ali'nin her defasında *"Ben!"* demesini elbette ki unutamaz.

Medine'de nifak hıyaneti kol gezmektedir. Bu durum karşısında Allah Resûlü'nün günlerce uykusuz kaldığı olmuştur ve bir insan olarak o da istirahat etmek istemektedir. Ne var ki, dışarıdan gelecek olan tehlikeler karşısında evinin kapısında kilit bile yoktur.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o günleri şöyle anlatmaktadır: *"Bir gün çok sıkılmışım ve gönlümden: 'Ashabımdan bir kimse gelip beklese de ben de biraz istirahat etsem.' diye geçirdim. İşte tam bu esnada kapının önünde bir kılıç şakırtısı duydum. 'Kim o?' deyince, Sa'd İbn Ebi Vakkas'ın sesini işittim. 'Ne arıyorsun kapının önünde?' diye sorunca Sa'd şunları söyledi: 'Evde yatıyordum yâ Resûlallah! Sana bir zarar verirler düşüncesiyle kapının önünde perdedâr olayım diye geldim.'*

Evet, elbette ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Sa'd'ın bu hareketini de unutmayacaktır. Zaten böyle bir kadirşinaslığa Cenâb-ı Hak da müheymin ve nigezbândır. Allah bir ilham hâlinde Nebi'sinin gönlüne bu zatlar hakkındaki düşüncesini ilham etmiş ve Allah Resûlü de onları Cennet'le tebşir etmiştir. Çünkü onların hepsi tebşire lâyıktırlar...

Burada şunu da ifade etmekte fayda var: Her hizmette ilk defa bayrağı çeken ve doğrulup ruhunun ilhamlarını her tarafa haykıran insanlar, hiçbir zaman unutulmamalıdır ve zaten unutulmamıştır da. Bu husus, günümüz için de aynıyla geçerlidir. İman ve Kur’ân davasına hizmet eden ve bu işin bayraktarlığını yapan insanlar ciddî sıkıntılar yaşamışlar ve işin bugünlere gelmesine vesile olmuşlardır. Bu insanlar sayesinde her şeyin düzlüğe çıktığını duyuyor ve biz biraz daha rahat ediyoruz. İnşâallah bizden sonra gelecekler, daha da rahat edecek ve belki de bizi hayırla anacaklardır.

Evet, arkadan gelenler, önlerinde onlara çığır açan ve onlar için bu şehráhı hazırlayan insanları daima hayırla yâd edeceklerdir ki, bu aynı zamanda Kur’ân’ın öğrettiği bir edeptir. Nitekim *“Onlardan sonra gelenler (başta muhacirler olarak, kıyamete kadar gelecek mü’minler): ‘Ey kerim Rabbimiz, derler, bizi ve bizden önceki mü’min kardeşlerimizi affeyle! İçimizde mü’minlere karşı hiçbir kin bırakma! Duamızı kabul buyur yâ Rabbenâ, çünkü Sen Raufsun, Rahîmsin! (şefkat ve ihsanın son derece fazladır).’ ”*⁸⁷ âyet-i kerimesi bu hakikati dile getirmektedir.

Biz burada, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatıyla alâkalı, Kur’ân’ın yardımıyla tavzih edilip aydınlığa kavuşturulan bir mevzu üzerinde durmaya

⁸⁷ Haşir sûresi, 59/10.

çalıştık. Her iman ve Kur'ân'a hizmet hareketinde mutlak bir öncü grup olmuştur. Bunlar, o muallâ ve mukadder mevkilerini daima zihinlerimizde ve gönüllerimizde korumalıdır. Daha doğrusu bizler, gönlümüzde onlar için hazırladığımız yeri daima korumalıyız; korumalıyız ve onlar, bizim nazarımızda daima muallâ olmalıdırlar.

Bu dava uğrunda hapse girenleri, çile çekenleri, köy köy, kasaba kasaba sürgüne yollananları, mahbeslerde kendilerine yer hazırlananları –Allah nisyandan münezzehtir– Allah unutmamıştır ve bizim de onları unutmamızı istemektedir. Onları daima, kadirşinaslık içinde hayırla anmak bizim için bir vecibedir. Rabbimiz'den niyaz edelim, bize iyi eserler bıraktırsın ve bizden sonrakilere de bizi hayırla yâd etsinler...

Aşere-i Mübeşşere'yi böyle kısa bir sohbetin dar kalıpları içinde anlatacak durum ve iç dolgunluğundan mahrumum. Onları en iyi, kendilerinden sonra gelen tâbiîn anlamıştır. Tâbiîni de tebe-i tâbiîn anlamıştır. Zaten buraya kadar anlattığım sözlerin çoğu da onlardan mülhem fikir ve düşüncelerdi. Rabbim bizleri onların şefaatlerinden mahrum bırakmasın.

Siyasete Bakış

Soru: Zamanımızda mutlaka siyasî bir fikre katılmanın zarurî olduğunu söylüyorlar. Ne dersiniz?

Siyasî bir fikre katılma bazen bir vazife olabilir. Toplumun kaderini belirlemede her mü'min behemehâl reyini kullanmalıdır. Zira bu, vatanî bir vazifedir. Bir mü'min, seçimlerde kendisine düşen vazifeyi yapmazsa, Allah indinde mesul olur. Aynı zamanda o, bu meselenin ciddiyetini ana baba, dede nine gibi yakın dairede bulunan kimselere de mutlaka anlatmalıdır.

Ancak, oyların hangi partiye verilip verilmemesi meselesi beni çok ilgilendirmez. Hayatımın sonuna kadar da bu mevzuda, değil açık ve sarıh bir şey söylemek, iş'ardan dahi içtinabı kendime vazife sayarım. Ben, "Falan partiye oy verin, filân partiye oy vermeyin!" demiyorum. "Oy

kullanmak bir vecibedir. Herkes bu vazifeyi yerine getirmeli yoksa mesul olur!” diyorum. İşte bu kadar ben de siyâsîyim...

Bir partiyi tutma mevzuuna gelince; bizim gibilerin bir partiyle alâkası seçime bir hafta kala başlar. Onlar kendi aralarında, hangi partiye oy verecekleri mevzuunda konuşur, görüşür ve seçim günü de gider reylerini kullanırlar. Daha sonra da artık bu işin münakaşasını yapmazlar. Çok demokratik ülkelerde anlayış böyledir. Nitekim Amerika’daki seçimler sonrası Türkiye’ye Amerikalı bir vatandaş gelir. Buradan birisi ona, “Siz hangi partiyi tutuyorsunuz? Cumhuriyetçileri mi, yoksa Demokratları mı?” şeklinde bir soru sorar. Adam, “Ben hiçbirini tutmam!” diye cevap verir. “Rey kullanmadınız mı? Oyunuzu nereye attınız?” diye sorunca adam ona şu cevabı verir: “Oyumu Kennedy’ye verdim. Ancak ben daha sonrasını düşünmem. Çünkü benim seçimle alâkam ve iştigalim muvakkattır.”

Bunun gibi bizim de dar dairede devamlı bir vazifemiz vardır ki biz büyük ölçüde onu düşünürüz. Bu itibarla da vazifemizi yaparken şu veya bu nokta-i nazar bizim görüşümüze kat’iyen tesir etmez. Bizim bu dar dairedeki vazifemiz kalbî hayatımızla alâkalıdır. Biz daha ziyade bununla meşgul oluruz.

Yukarıda söylenenler, mü’minler için de önemli düstur ve prensiplerdendir. Zira mü’minin ruhuna ve

kalbine karşı muttasıl sürekli vazifeleri vardır. Beş vakit namaz kılma, kalbini pak tutma, Allah ile münasebetlerine dikkat etme ve O'ndan kopuşu kopukluk sayma... gibi bir sürü vazife. Bunlar bir mü'minin hiç inkıtasız devamlı vazifeleridir. Seçimler dört senede bir olur. Bir hafta kadar onun yoğun propagandası sürer. Rey atılır ve kavga biter. Akıllı insanların yapacağı şey de bundan ibarettir. Akılsız insanlardır ki, her şey bittikten sonra yok yere çene çalar, şuna buna sataşır, sürekli iftirak türküleri söyler, sevdirme yolu varken herkesi tenfir ettirir ve ömrünü kavga yolunda tüketir.

Resûl-i Ekrem'i düşünelim. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Uhud öncesi, *"Uhud'a çıkmayalım, Medine'de kalalım!"* der. Buna karşılık hususiyle de gençler, *"Çıkalım, savaşalım, onlara karşı koyalım!"*⁸⁸ derler. Meşveret gereği gençlerin dediği olur. Oraya kadar gidilir. Savaş başlarken münafıklar cepheden çekilir. İşte böyle bir durumda Efendimiz'in yerinde kim olursa olsun çok öfkelenebilirdi. Belki O, her şeye rağmen yine öfkelenmeyecekti ama yine de Allah ikazda bulunur: *"Senin insanlara yumuşak davranman da başka değil Allah'ın merhametinin eseridir. Eğer öfkeli, şiddetli, hiddetli ve katı kalbli olsaydın (ki değilsin) onlar etrafından dağılıp gidecek ve seni yalnız bırakacaklardı.*

⁸⁸ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/351; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/8-9.

Öyleyse bağışla onları, kusur işlediler. (Bir de Bana karşı kusur işlediler.) Onlar için istiğfar et. (İş bitti diye 'Artık sizinle meşveret etmiyorum' deme. Şu yaralı hâlinle –ki onların kalbleri de kırık– topla onları ve) meşveret et (ve 'şimdi ne yapalım' de.) Bir kere de azmettin mi yalnız Allah'a tevekkül ol!"⁸⁹

İşte Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğretilen ölçü budur. Şimdi siz de kendi durumunuzu hesap edin ve ne demek istediğimi değerlendirmeye çalışın...

⁸⁹ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

Şahs-ı Mânevî

Soru: “Bu zaman, cemaat zamanıdır. Ehemmiyet ve kıymet, şahs-ı mânevîye göre olur. Maddî, ferdî ve fânî şahsın mahiyeti nazara alınmamalı.”⁹⁰ sözü şahs-ı mânevîyi teşkil eden zatların kıymet ve değerini yükseltir mi, alçaltır mı?

Ben bu soruyu şöyle anladım: Bu zaman cemaat zamanıdır. Cemaat içinde çok büyük fertler zuhur etse bile onlar, o cemaatten beklenen büyük işleri yapamazlar. Bu zamanda üst üste yığılmış müterakim meselelerde, hususiyle de profesyonel ehl-i dalâlet karşısında muvaffak olabilme, sağlam bir şahs-ı mânevî teşkil etmiş heyetlerin plân ve hareketine bağlıdır. Kimse tek başına bu türlü meselelerin üstesinden gelemez. “Zaman, cemaat

⁹⁰ Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.2.

zamani” derken acaba cemaati teşkil eden fertleri alçaltıyor muyuz, yoksa yükseltiyor muyuz?

Evvelâ, bu zaman cemaat zamanıdır ve zamanımızda cemaat konusudahi bir ehemmiyetini artırmıştır. Yoksa Hz. Âdem’den bu yana zaman hep cemaat zamanı olmuştur. *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* diyen bizler, mâşerî vicdanla günde kırk defa bu hususu seslendirerek Allah’ın huzurunda kemerbeste-i ubûdiyetle kulluğumuzu ve Allah karşısında cemaat olduğumuzu ifade ediyor; evet “Ben” demeyip “Biz” diyerek, *“Allahım, Sana kulluk ediyor ve bu konuda yardımı da ancak Senden istiyoruz!”*⁹¹ şeklinde arz-ı ubûdiyette bulunuyoruz.

İslâm, ferdin vicdanının cemaate rükün olabilecek hâle gelmesini sağlamış ve bunu en kâmil şekilde gerçekleştirmiştir. Tarihte mücedditlerin ve müçtehitlerin yoğurdukları teknenin içindeki bütün ıstıfalar (tabîi ve fitrî bir ıstıfa olmayıp doğrudan doğruya iradeye bağlı bir ıstıfa, bir seçilme ve bir saflaşma ile cemaat şuuruna varma) oluşa oluşa bugünkü hâlini almıştır ve bugünkü hâli alabilmesi de bir bakıma gayet tabîidir. Çünkü günümüzde küre-i arz, bütün devletleriyle tek bir devlet hâline gelmiştir. Televizyonlar, radyolar ve seri vasıtalar, insanların muhabere ve muvasalasını o kadar kolaylaştırmıştır ki, eskiden köyler arasında cereyan eden muhabere süratinde, şimdi Japonya ile Türkiye arasında muhabere gerçekleşmektedir.

⁹¹ Fâtiha sûresi, 1/5.

İşte bu durum, vicdan ve ruhlarda da cemaat şuurunun gelişmesini zarurî kılmaktadır. Ancak bugün, değişik hâdise ve cereyanlar karşısında toplumu yoğurup böyle heyetler oluşturmak, Allah'ın inâyetine vâbeste bir husustur ve o da bir mânâda vardır. Bu heyetler, Devr-i Risaletpenâhî'den bugüne, Kur'ân-ı Kerim'in potasında, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vaz'ettiği esasatı sayesinde yoğrula yoğrula belli bir seviyeye gelmiştir. Şimdilerde bizler etrafımıza baktığımızda bunu gayet net olarak görmekteyiz. Dahası, Cenâb-ı Hakk'ın inâyetine kalmıştır.

Bu sözün bir diğer mânâsı da şöyledir: Daha evvelki devirlerde insanlar arasında, ilmî hayat, değişik doktrinler ve fikrî cereyanlar gelişmediği için, yığınlar, hakkı veya bâtilı temsil eden bir insanın arkasından sürüklenip gitmişlerdi. İnsanlar ayrı ayrı menbalardan ders almadıkları, farklı kaynaklardan su içmedikleri, hayat-ı içtimaiye belli standartlar içinde mahpus bulunduğu için bir fert bütün toplumu arkasından sürükleyip götürebilirdi. Meselâ, hak cephesinde Ebû Hanife, Alparslan, Tuğrul Bey ve Fatih; bâtil cephesinde ise Hasan Sabbah ve Bedrettin Simavi bir kısım kimseleri arkalarından sürükleyip götürebilmişlerdi. Bundan da anlaşılmaktadır ki, eskiden cemaatler belli bir kültürle yetiştiklerinden daha saf oluyor, daha rahat sürüklenbiliyor ve bugünkü anlayışımızla onlar içinde kitle hâlet-i ruhiyesini heyecana

getirmek ve kitle psikolojisinden istifade etmek daha rahat oluyordu.

Günümüzde ise herkes ayrı ayrı kültürlerden istifade edip ayrı menbalardan beslenmektedir. Kimi Marks'ı, kimi Engels'i, kimi Mao'yu, kimi Lenin'i, kimisi de Kur'ân'ı ve Resûlüllah'ı dinlemektedir. Bu kadar kültür farklılığı da, hâliyle bir çok akımın zuhuruna sebep olmaktadır. Bu itibarla da bugün yığınlar birbirinden kopuktur. Bu kopuk kopuk insanlar, tek başına allâme-i cihan, dâhi-i âzam da olsalar hiçbir şey yapamazlar. Ayrıca günümüz insanının gelişmiş olmasından ve bazı şeylere vukufundan ötürü enaniyete dayalı bir kopukluk içindedir ve herkes aslan gibi müstakillen hareket etmek istemektedir.

Buna binaen, günümüzde insanları bir ve beraber hareket etme fikrine çağırma çok ehemmiyet kazanmıştır. Dünyadaki değişik dalâlet cereyanları, fikir birliği yapmak suretiyle aradaki mesafeleri kaldırmakta ve bir vahdet teşkil ü tesisine çalışmaktadırlar. Meselâ, bir dönem bütün matbuat, Çin ve Rusya'da sansür edilmiştir. Devletin sansür müesseselerinden geçmeyen hiçbir gazete –masum dahi olsa– bir fikri neşredememiştir. En masum düşüncelerin altında dahi çeşitli şeyler aranmakta ve meselâ bir gazete, “Atomdan daha küçük partiküller var. Bunlar atomu teşkil eden parçacıklardır. Bu atomun parçaları, bilemediğimiz bir kanunla bir araya gelip atomu teşkil etmektedir.” şeklinde bir haber yapsa –ki bu

gayet masum bir haberdir– uyanık bir Marksist şöyle diyerek bu yayını engelleyebilmektedir: “Hayır, hiç de öyle değil; siz burada ‘Bilemediğimiz ve esrareniz bir şeyle bunlar bir araya geliyor’ deyince bize bir dış müdahalenin var olduğunu anlatıyorsunuz.”

Onun için, böyle ülkelerde değişik fikirler ve anlayışlar olamazdı. Olsa bile hemen engellenirdi. Ancak bizim gibi hür dünya blokunda yerini alan milletler, –burası memerr-i efkârdır– Avrupa, Rus ve Çin gibi dünyaların nâşir-i efkârı gazeteler, neleri varsa, rahatlıkla neşredebilirlerdi. Şimdi herhâlde bu kadar eracifin içine giren kalb ve dimağlarda sıhhat kalmayacak ve bir vâhid-i sahih teşkil edebilme durumu da mümkün olmayacaktır. Onun içindir ki, inanmış sineler sağlam bir vahdet teşekkül ettirerek kendilerini ifade etmeye çalışmalıdır. Böyle bir dönemde inananların sürtüşmesi dalâlettir, tuğyandır ve Allah’ın hakkımızda bir azabıdır. Öyleyse böyle bir zamanda mü’minler, gizli-açık düşmanları karşısında onlara mukabele edebilmek, millî bütünlüklerini koruyabilmek için sahih bir cemaat teşkil etmek ve cemaat hâlinde hareket etmek mecburiyetindedirler. Bu devirde Gavs-ı Âzam Abdulkadir Geylânî, Muhammed Bahaüddin Nakşibend ve İmam Rabbânî Hazretleri de olsaydı, onlar dahi böyle davranıp bu tür bir heyetin uzvu olmaya razı olacak ve cemaat hâlinde hareket edeceklerdi.

Şimdi de böyle bir mesele, cemaatin fertlerinin kıymetini yükseltir mi alçaltır mı meselesine gelelim. Kıymetli bir bütünü meydana getiren parçalar, kendi kendine kıymet kazanır. Nasıl ki dağdaki, sokaktaki ve taş ocağında ki taş, yerinde kaldığı müddetçe sadece bir taştan ibarettir. Ancak bu taş kubbede diğer taşlarla baş başa verdiği zaman binlerce lira değerinde bir kıymet kazanır. Bir güzelliği olan –meselâ nâfizü'l-kelim ve natûk (sözü tesirli ve güçlü hatip) olan– bir kimse aynı zamanda sağlam bir kalb yapısına sahip birisiyle yan yana gelirse, iki güzellik yan yana gelmiş olur. İki güzellik bir araya gelince, o onun güzelliğinden, o da diğerinin güzelliğinden istifade eder. Her biri iki güzelliğe sahip olur ve bu şekilde dört güzellik ortaya çıkar. Bunlardan bir tanesi servetiyle gelip onlara omuz verse, bir başkası ilmiyle destekte bulunsa, dört adam meydana gelmiş olur. Dört güzelliğin teatisiyle burada sekiz güzel ortaya çıkar. Dairevî olarak meseleyi ele alırsak nâmütenâhî güzellikler meydana gelebilir demek de mümkündür.

Hâsılı, kıymet şahs-ı mânevîye verilirse fertlerin kıymeti alçalmayıp yükselecektir. Kıymetli bir cemaat içinde her fert abdestle kılınan namazın her rûknünün kıymet kazanması gibi çok aziz ve kıymetler üstü kıymeti haizdir.

Uçan Daireler

Soru: Bir zamanlar gazetelerde şeytan üçgeni ve uçan dairelerden bahsedildi. Bunların bir aslı var mıdır? Varsa neye işaret eder?

Bazı sahih hadislerde şeytanın otağının denizler olduğu zikredilmektedir.⁹² Binaenaleyh şeytanlar bazı denizlerde saltanat kurup kendilerince manyetik bir alan meydana getirebilirler. Bu, bizim içinde yaşadığımız buudların dışında olabilir. Bu itibarla da bizim için harikulâde sayılan icraatlarda bulunabilirler.

İkincisi, şeytan üçgeniyle alâkalı o yerde, tamamen yer fiziği, yer çekimi ve mıknatısla alâkalı bir durumun bulunması da ihtimalden uzak değildir.

⁹² Müslim, sıfâtül-münâfıkîn 66, 67; Tirmizî, fiten 63.

Üçüncüsü, bütün esâtîrciler (efsane yazarları) Atlantik Okyanusu'nun içinde Atlantis diye bir medeniyetin yirmi dört bin sene evvel yaşadığından bahsetmektedirler. Yahudiler, Hıristiyanlar ve bir kısım İslâm müellifleri bir kısmı itibarıyla batan bu medeniyetin Hz. Nuh tufanıyla alâkalı olduğu hususu üzerinde dururlar. Vâkıa, Hz. Nuh tufanıyla alâkalı daha sonra başka nokta-i nazarlar ileri sürülmüş ise de bir ihtimal olarak bu meselenin de mütalaaya alınmasında fayda var. Gökten gelen çok korkunç bir gök cismi Atlantis medeniyetinin bulunduğu yere çarpar ve orayı yerle bir ediverir. Bu kızgın kütlenin denize girmesiyle sular kaynayır ve buharlaşmalar olur. Derken yağmurlar yağar, her yanı sular kaplar ve tufan meydana gelir.

Bunlar konunun esbap dairesindeki izahı. Hakikat-i hâle gelince bu, Allah'ın bir gazabıdır. Allah'ın bu gazabı Hz. Nuh devrine rastlamıştır. Hemen hemen bütün dinler bu hâdiseyi anlatırken ittifak hâlinedirler. Hz. Nuh'la alâkalı Kur'ân'ın ifadesi şüphesiz bizim için biricik gerçektir. Ancak bu vak'a, ne zaman cereyan etmiştir, onu Allah (celle celâluhu) bilir. Üstûreler bu vak'ayı mutlak mânâda Atlantis medeniyetinin denizin dibine battığı yer olan Bermuda Üçgeni'ne bağlarlar. Kim bilir belki de o batan yerde şeytanlara ait bir hükümrancılık teessüs etmişti ve onlar, bizim buudlarımızın dışında hükümlerini icra ediyorlardı.

Bu hususu teyit eden bir sahih hadiste Efendimiz, *“Helâk olmuş cemaatlerin yerine uğradığınız zaman ağlayarak uğrayın.”*⁹³ buyurur. Yine başka bir hadislerinde Allah Resûlü, Tebük’e giderken, *“Tebük’e gittiğiniz zaman ben gitmeden sakın Tebük suyundan içmeyin ve dışarıya çıkmayın. Helâk olmuş o cemaatin yerine de uğramayın!”*⁹⁴ buyurur. Ancak iki kişi, bu emri dinlemeyerek helâk olmuş o cemaatin yerine uğrarlar. Netice itibarıyla da onlardan birini korkunç bir fırtına alır ve çok uzaklara fırlatır. Diğerini ise ararlar fakat bulamazlar. Vak’anın bu ikinci kısmını Sahihayn (Buhârî, Müslim) anlatmasa bile megâzî yazarları naklederler.⁹⁵ Buradan da anlaşıldığı üzere günah ve cürümlerinden ötürü belâ ve musibete maruz kalmış Lut gölü veya Sodom ve Gomorre gibi yerlerde de şeytanlar saltanat kuruyor olabilirler. Evet, Bermuda Üçgeni’nde de böyle bir şeytan saltanatı bahis mevzu olabilir.

İşte bu ihtimaller içinde bunlardan biri biraz olsun hakikate yakın ise bana göre ötesinde bir şey söylene-
mez. Bununla beraber ileride yer fiziğiyle ciddî meşgul olan kimseler bu hususta değişik şeyler de ileri sürebilirler.

⁹³ Buhârî, *salât* 53, *enbiyâ* 17; Müslim, *zühd* 39.

⁹⁴ Buhârî, *enbiyâ* 17; Müslim, *zühd* 40.

⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Siratü’n-nebeviyye* 5/201; el-Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve* 5/240.

Uçan dairelere gelince; askerde bize on parmak daktilo yazmayı öğretmişlerdi. On parmak daktilo öğrenirken alıştırma yapmak için karşımıza koydukları metinde, uçan daireler vardı. Bunların yaklaştıkça kızıllaşan, git-tikçe mavileşen cisimler oldukları söyleniyordu. Bunları dört ay boyunca hep yazıp durduk. Askeriye gibi ciddi bir müessesenin bize bir şey öğretirken vesile olarak bunları kullanmaları o zaman benim dikkatimi çekmişti. Herhâlde hakikati olmayan bir yalan bu kadar genelleşemez. Fakat keyfiyetleri ne idi bu garip cisimlerin, hâlâ mütehayyirim.

Her şeyden evvel uçan daireler, bizim cismaniyetimiz gibi canlı varlıklar olamazlar. Zira atmosfer içine seri girme ve çıkmalar, ışık hızıyla hareket etmeler, yıldızlar arası seyahatler... evet, bütün bunlar ne feza ne hava ne küre-i arz fiziğiyle ne de küreler arası çekimle izah edilmesi mümkündür. Allahu a'lem, bazı kimselerin gözüne görünen bu görüntüler, ervah-ı habîsenin saltanatı adına onların donanma gecelerinde kendilerine has düzenle-riyle görünmelerinden ibarettir. Yani bunlar cin ve şey-tanlardır. Bu tür görüntülere şahit olduklarını söyleyen kimseler, "Kaldırdılar, götürdüler, falan yere attılar, kaybolduk!" gibi eskiden beri cin ve şeytan tayfası tarafından insanlara musallat oldukları zaman duyulup biline-gelen şeylerdendir.

Evet, uçan dairelerin bir aslı varsa bunları cin, peri ve şeytana irca etmek mümkündür. Tanrıların Arabaları yazarının iddia ettiği gibi göklerde büyük bir medeniyet olması, Ehramları onların ilham etmesi, Piri Reis'in haritasını hazırlamaları gibi esâtire, ilim dünyasında kimse inanma niyetinde değildir. Ayrıca bu türlü şeylerden bahsedenlerin bazıları halüsinasyon görüyor da olabilirler.

Osmanlı Sarayındaki Cariyeler

Soru: Osmanlı İmparatorluğu'nda hemen her padişah imparatorluk sınırları içine giren bölgelerden güzelliğiyle ünlü bazı kadınları saraya alarak cariye yapmıştır. Bu sizce uygun mudur? Uygunsa, bu tip cariyelerden bazılarının Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesinde büyük etkileri olmuş mudur? Bunu nasıl izah edersiniz?

Evvelâ, dünyanın her tarafında güzellik kraliçesi gibi güzelliğiyle ün salmış kimselerin Osmanlı sarayına getirilmesi meselesi kat'iyen doğru değildir. Böyle bir hâdise bilmem ki bir kere vâki olmuş mudur? Ama o günkü dünya şartları gereği savaşlar birbirini takip ediyor.. bu savaşlarda galipler, mağluplar oluyor.. o günün şartlarına göre savaş meydanında mağlup olan bir devletin bazen kadın ve çocukları da esir olabiliyordu. O zaman esir kampları ve buralarda insanları öldürme ve hapsedme

yoktu. Esir kamplarında âtil bırakmak yerine onlar esirleri hususî pazarlarında satıyorlardı. –Burada, şimdiki esirlere yapılan muameleyi düşünün!– Hitler’in binlerce insanı cayır cayır yaktığı ve 20. asırda buna benzer daha pek çok hâdisenin yaşandığı düşünülünce, eskiden olanların şimdikilerine göre çok daha insanî olduğu söylenebilir.

Evet, o devirde insanlar esir pazarlarında alınıp satılıyorlardı. Şayet Osmanlı pazarlarına da getirilmiş ve satılmış iseler, Osmanlılar da bu esirleri almıştır. Bunlar arasında cariyeler (kadın esirler) de vardır. Osmanlı padişahlarının bazılarının saraylarında esirler ve esireler vardır ve bunlar o saraylarda hizmet etmektedirler. O günkü şartlar yeniden tahakkuk etse ve yeniden harp esirleri ile karşılaşılrsa, zannediyorum, alternatif bir düşünce olarak bazı kimseler onu yine dillendirecektir.

Osmanlı hanedanı, esirleri saraylarına almış, onlara İslâm edep ve terbiyesini öğretmişler ve çok defa da bu kadınları başkaları ile evlendirmiş veya İslâm’ın köleler hakkındaki mükâtebe emrine uyarak onları belli bir ücretle serbest bırakmışlardır. Şöyle ki, esir, efendisiyle anlaşıp ona verdiği/vereceği bir miktar parayla hürriyetini satın alır ve esaretten kurtulur. Aynı şekilde dinin bir emri olması hasebiyle muhtelif ibadetlerin ve bazı hususî durumların keffareti olarak da esirleri hürriyete kavuşturma yolları vardır.

Ayrıca bu esirler, saraya girmiş, Osmanlı âdâp ve erkânını, İslâm ahlâk ve seciyesini öğrenmiş, Müslümanlarla temas etmiş ve bunlardan da çok istifadeleri olmuştur. Sonunda bir de hürriyetlerini elde etmişlerdir ki, bu onlar için “nûrun alâ nûr” olmuştur. Öyle ki bazen böyle esirlerin çoğunu Osmanlı serbest bıraktığında, onlar gitmiyorlarmış da hayatlarının geri kalan kısmını onların yanında geçirmek istiyorlarmış...

Esirler hakkında İslâm'ın bir hükmü daha var ki, buna göre insan, esiri bir mülk-i yemin olarak istifraş edebilir. İnsan, nikâhlısı ile zifafa girdiği gibi, aynı şekilde esir kadınla da zevciyet muamelesinde bulunabilir. Bunun sonucunda da ortaya şöyle bir hüküm çıkar: Cariyeden dünyaya gelen bir çocuk, annesini cariyelikten kurtarır. Çocuk, o efendinin öz oğlu sayılır ve artık annesi de satılmaz. Bir insanın, esirken bir evde kadınefendi olmasının ne zararı var? Cariye meselesi hep mübalâğa ile anlatılır ama, bir kadını sokaktan kurtarma çaresi olarak bunun hiçbir zararı olmadığı açıktır.

Osmanlı'nın saraya aldığı kadınlardan bazılarının, devletin gerilemesinde etkileri olduğu söylenmektedir ki, bunlar arasında Kösem Sultan, Hürrem Sultan, 3. Murad'ın zevcesi Venedikli Safiye Sultan gibi kimseler sayılabilir. Bunların tasvip edemeyeceğimiz, icraata karışma gibi bazı yanları olabilir –tabii olmayabilir de... Bu itibarla, Osmanlı sarayında bulunan her yabancı kadının zararlı olduğunu söylemek kat'iyen doğru

değildir; dahası, bunlar arasında çok faydalı olanlar da olmuştur. Meselâ, Yıldırım'ın Sırp Olivera ile evlenmesi, Osmanlılara Balkanlarda sadık bir destek olduğu gibi İstanbul'un kuşatılmasında Yıldırım'a bazı faydaları da olmuştur. 2. Murad'ın zevcesi olan, Fatih'in analığının da İstanbul'u fethetmede faydaları görülmüştür. Demek ki, onları her zaman entrikalarla beraber düşünmek kat'iyen doğru değildir.

Bence ille de bir geriletmeden söz edilecekse, Osmanlı'yı, bir kısım işlemeyen kafalar geriletmiştir. Kafa işlemediği, ilim erbabına sırt çevrildiği, meşveretle iş yapılmadığı, ihtilâf ve iftirakların ön aldığı durumlara bağlı olarak Osmanlı gerilemişse gerilemiştir. Binaenaleyh onun gerilemesinin, saraydaki birkaç kadın entrikasına bağlanması, Osmanlı'yı karalamaya matuftur ve doğru değildir.

Ayrıca şu hususun hatırlatılmasında da yarar var: Osmanlı'nın gerileme ve yıkılmasının en önemli sebeplerinden biri hiç şüphesiz Karlofça'dan sonra hasım dünyanın Devlet-i Âliye içindeki çıkardıkları fitnedir. Zira onlara göre Osmanlı bölgede bir baştır; o gidince etrafındakiler de paramparça olacaktır. Nitekim aynı şey olmuştur da. Osmanlı'yı bertaraf edince Hindistan, Afrika, Balkanlar, Fas, Cezayir, Tunus, Basra Körfezi memleketleri birer birer düşmüş ve koca bir dünya yabancılara yem olmuştur. O gün-bugün de farklı boyutta yem olmaktadır.

Burada ecdada saygı üzerinde de durmak istiyorum: Herkes ecdadına hürmetkâr olmalı. Avrupa'ya baktığımızda onların doğru-yanlış bir eser ortaya koyan bütün atalarına saygılı olduklarını görürüz. Ne acıdır ki, Türk milleti kadar ecdadına söven sayan başka bir millet gösterilemez. Öyle ki bugün ecdada sövme bu milletin hâsse-i lâzime-i gayr-i mufarıkası (ondan ayrılmaz bir özelliği) hâline gelmiştir.

Almanya'da, ilim ve teknoloji ile alâkalı bir müzeyi gezdiğimizde, orada her şeyin başladığı tarihten günümüze, sırasıyla parça parça aletlerin teşhir edildiği görülür. Aynı şekilde orada sırasıyla kâşifleri görmek de mümkündür. Bu kâşifler içinde bir hayli tespitleri doğru olmayan insanlar da vardır. Ama orada herkes saygıyla yâd edilmektedir. Kadirşinas düşünce orada Nevton'u tazimle andığı gibi, arkasından gelip çok şeyi değiştiren Einstein'ı da onun yanına koymuş ve âbideleştirmiştir. Yani Batılı yanlış şeyler söyleyenleri de saygıyla anar. Sadece bizdedir Fahreddin Râzî gibi büyük âlimlerin, yirminci asırda söylenmesi gereken sözü söylemediklerinden dolayı kınanması. Oysaki bugünkü durumumuz itibarıyla gelecek nesillerin bize tükürmemesi mümkün değildir. Gelecek tükürüğün yüzümüze gelmemesi için hiç olmazsa gelin ecdadımıza sövmeyelim. **“مَنْ دَقَّ دُقْ”** **“Kim ne yaptıysa aynısını görür.”** fehvâsınca, geçmişi sövüp de geleceğe kendimizi sövdürmeyelim.

Vesvese Hassas İnsanlarda Olur

Soru: İnsana sık sık vesvese gelmesinin sebebi nedir? Vesvesenin sebebi, mânevî gıdaların azlığı olabilir mi?

Vesvese, tereddüt, kafa karışıklığı itikatta ve amelde işin mahiyet-ü nefsü'l-emriyesine aykırı mülâhazaların hayale, tasavvura musallat olması demektir. Bazen itikatta ve ibadette olduğu gibi bazen de insanın aile hayatıyla alâkalı meselelerde olabilir.

Vesvesenin en tehlikelisi, akideyle alâkalı olanıdır. Evet, inanılması gereken şeyler hakkında bazen kalbe bir kısım is-pas ve sis-duman gelebilir. Şayet insan, bunların ne mânâ ifade ettiklerini bilmezse zarar edebilir. Ama bunları, tıpkı içinde yağmur ve kar taşımayan boş bulutlar gibi görür ve uğrayıp gideceklerini düşünürse, ona

ciddî zararı olmaz. O bakımdan vesvesenin iki yönü vardır: Birincisi, vesvesenin mahiyeti ve ona karşı davranışlarımız. İkincisi de, vesvesenin insana niçin musallat olduğu meselesidir.

Vesvese bir yönüyle özellikle de hassas ve asabî ruhlarda onların ömürlerinin sonlarına kadar terakkilerine medar olabilecek bir zemberek mahiyetindedir. Saati çalıtıran zemberek gibi, vesvese de onları daima hüşyar (uyanık) tutar; sağdan-soldan, önden-arkadan... yani bütün cihetlerden gelebilecek tehlikelere karşı insanı müteyakkız kılar.

Vesvesesiz insan, bazen kendini her şeye hâkim gibi görebilir ve âkıbetinden emin gibi davranabilir. Ama vesveseli insan, karşısında derras şeytanın, zalim ve gaddar bir nefis ve hevânın bulunduğunu düşünerek her an nöbet bekleyen bir asker gibi uyanık durur. Bu yönüyle vesvese, insanda bir bakıma şeytanın vazifesini yapar, onda Allah'a (celle celâluhu) sığınma duygusunu tetikler.

Ayrıca insanda, ilhamı ve vahyi alabilecek, duyabilecek, “mehbit-i ilham-ı ilâhî”ye mukabil bir de şeytandan gelen şeyleri alabilecek “lümme-i şeytaniye” vardır. Bunlardan birincisi, din-i mübin-i İslâm'ın ruhuna uygun, insana ışık tutucu mahiyette ilhamlar, sünuhat, tulûât ve bütün bunların üstünde vahiy ve vahyin çeşitleri; diğeri ise insanı baştan çıkaracak, onun hayatını katıp

karıştıracak şeytan vesveseleridir. Vesvese, lümme-i şeytaniyede, şeytanın müdahalesinin ve nefsi işlettirmesinin neticesinde meydana gelir.

Şeytanın müdahalesi sonucu olan vesvese, esasen insanı dikkatli ve uyanık tutar. Binaenaleyh insan, kendisi hakkında zararlı hâle getirmedeği müddetçe vesvesenin faydası olduğu da söylenebilir. Ancak bazen bir kısım asabî ruhlar, vesveseyi zararlı hâle getirebilirler. Böyle bir insan, şeytan karşısında ümitsizliğe düşer, şeytanın ara sıra içine attığı vesveseler karşısında, “Artık ben mahvoldum!” diyebilir ki işte böyle biri mağlubiyeti baştan kabullenmiş demektir. Ama karşı koyma güç ve iradesini, daha sonra da emniyetini kendinde hissettiği an da, ne cin ve şeytan ne de vesvese ona zarar verebilir.

Vesvese, daha çok iman mevzuunda terakki eden mü'minlerde olur. Yerinde sayan insanlara o, çok az musallat olur. İç âlemlerinde yükselip arşiye ve kavsiyeler çizen kimseler, yolun bazı noktalarında vesveseye maruz kalabilir, vesvese veren şeytanlarla yüz yüze gelebilir, onların manyetik alanlarına girerek onların dürtülerinin tesirinde kalabilir.

Bazı kimseler, ruhun semalarına doğru yükselirken şeytan onlara her menzilde tuzak kurar ve bekler. Hatta insanın ruhî terakkisi sayılan “seyr u sülûk”te her menzile girildikçe bazen şeytanın manyetik alanına da girilmiş olur. Şeytanın manyetik alanına girince de insanın

kalbinde –tıpkı bulutun altına giren kimsenin, güneşin ışıklarıyla irtibatı kesildiği gibi– Allah ile münasebetin kopuşu söz konusu olabilir. Haddizatında bu hâl gelip geçicidir, yağmursuz bir bulutun çekip gittiği gibi o da çekip gidecektir.

Müterakki olmayan kimselerde az görülen vesvese, sahabe-i kiramda çok olurdu. Bir keresinde sahabiler, Resûl-i Ekrem’e (aleyhissalâtü vesselâm) gelip, “Bazılarımızın aklından bir kısım vesveseler geçiyor ki, normalde bunu söylemenin günah ve küfür olacağına inanıyoruz.” diye sıkıntılarını bildirdiler. Allah Resûlü, “Gerçekten de bunları duyuyor musunuz?” diye onlara sordu. Onların, “Evet” cevabı üzerine de Efendimiz, “İşte bu, imanın kuvvetindendir.”⁹⁶ buyurdular. Buna şöyle de bakılabilir; şeytanın arkasından tıptış tıptış giden şeytan niye vesvese versin ki? Kim doğru istikamette gidiyorsa, o, onunla meşgul olur ve onu baştan çıkarmaya çalışır.

Hadis-i şeriflerde anlatılan hususlar kadar emniyet telkin etmese bile, menkıbelerde anlatılan bir hâdisedir ki bu hususu aydınlatma adına anlatılabilir. Bu tür hâdiselerin, aslından ziyade faslına bakmak lâzımdır, diyerek nakledelim:

Rahatına düşkün birisi rüyada şeytanı görür. Şeytan elinde pek çok iple bir tarafa doğru gitmektedir. “Nereye

⁹⁶ Müslim, *îmân* 209, 211; Ebû Dâvûd, *edeb* 108-109.

gidiyorsun?” diye sorar. “Mescitte bir kısım âbid ve zâhitler var. Bu gem ve ipleri başlarına geçirip onları iğfal edeceğim!” cevabını verir. Bunun üzerine adam sorar: “Benim ipim hangisi? Şeytan: “Sen böyle yaşamaya devam ettiğine göre senin için ipe gerek yok; sen zaten rahat rahat arkamdan geliyorsun!” diye cevap verir.

Evet, şeytan ısrarla kendini ibadete vermiş müterakki kimseler için vesvese peşinde koşar. Bu bir menkıbedir ama bize önemli bir hususu anlatmaktadır.

Vesvese, daha ziyade hassas ve asabî ruhlara musallat olur demiştik. Evet, işte bu bakımdan kendisine vesvese gelmeyen herkes baş aşağı gitmediği gibi, her vesveseye maruz kalan da muhakkak müterakki ve yükseliyor demek değildir. Ancak durum ekseriya böyle cereyan etmektedir.

Vesveseden kurtulmanın en önemli çaresi, Bediüzzaman Hazretleri’nin de dediği gibi vesvese üzerinde çok durmamaktır.⁹⁷ Herkes hayatının değişik dönemlerinde vesveseye maruz kalabilir. Kendi adıma, benim maruz kaldığıma kimsenin maruz kaldığını zannetmiyorum. Vesvese üzerinde her durduğumda o hayal gibi büyür ve âdeta bir heyula hâlini alırdı. Aksine vesvese hayal gibi olduğundan onu küçük gördükçe küçülür, büyük gördükçe de büyür. Üzerinde hassasiyetle durursanız,

⁹⁷ Bediüzzaman, *Sözler* s.291 (Yirmi Birinci Söz, İkinci Makam); *Lem’alar* s.96-97 (On Üçüncü Lem’a, Altıncı İşaret).

söküp atamayacağınız bir maraz hâline gelir; üzerinde durmaz, yağmur taşımayan bulutlar gibi uğrayıp geçeceğini düşünür ve “Benden bir şey koparamazsın!” derse-
niz o da çeker, gider. O bakımdan vesveseden kurtulma-
nın çaresi, üzerinde durmamak ve onu ciddî bir dert, bir
problem olarak görmemektir. Vesveseyi bir derttir diye
kabullenirseniz, zamanla mağlup olabilirsiniz. Vesvese si-
zin için bir hasımdır. Onu küçük görmek lâzımdır. Eğer
vesveseye karşı fikren “Allah’ın tevfiğiyle senin altından
vurur üstünden çıkarım!” dersiniz rahatlıkla onun üste-
sinden gelebilirsiniz.

İkinci çare de, vesvesenin kalbe ait ciddî bir maraz
ve dert olmadığını düşünmektir. Aksine o, kalbi rahat-
sız ve tedirgin eden bir marazdır ama kalbe ait bir maraz
değildir. Belki kalbe yakın belli bir noktaya şeytan tara-
fından atılan okların ifadesidir. Binaenaleyh insan, ira-
desi ve ihtiyârıyla vesveseye maruz kalmadığı için mesul
olmaz. Çünkü insanın iradesini aşkın ona musallat olan
bir hastalık, hakikî hastalık değildir. Suç da sayılmaz. O,
insanın iradesini aşan bir hâdisedir. Evet, o, şeytanın, in-
sanın kalbinin yanı başında, yani “lümme-i şeytaniye”ye
oklarını atmasıyla oradan bir kısım asılsız hayal ve tasav-
vurların oluşmasından ibarettir.

Bu itibarla da insan, vesveseye sahip çıkmamalı,
çünkü o, ona ait değildir. İnsan onu, kendi düşüncesi-
yle, iradesiyle yapmamıştır. O tasavvur ve tahayyülün, ne

plânı ne de hesabı ona aittir. O kendi kendine gelmiştir. Bu açıdan da insan ondan rahatsız olmamalıdır. Zaten işin en mühim yönü de, vesveseden insanın rahatsız olmasıdır. Vesvese, sana ait bir şey olsaydı hiç rahatsız olur muydun? İşte bundan dolayı kâfirin küfrü vesvese değildir. Meselâ, Allah'ı inkâr adına kalemi eline alıp yazı yazan biri, bu işin hesabı ve plânı içinde olduğundan onun ki vesvese değildir. Onunki, "küfr-i inadî"dir. Öyle ise o, yaptığı şeyden mesul olur. Mü'mine gelince o, yakışsız tahayyüllerden mesul olmaz. Çünkü işin içinde onun iradesi yoktur. Şeytan varsın istediği kadar vesvese versin. Sonunda bir şey koparamayacağını anlayınca vazgeçip gidecektir.

Şeytan, insanın kalbine çok farklı şekil ve miktarda dürtülerde bulunabilir. Meselâ, –Ben o vesveseyi bin hicap içinde söylüyorum– insanlık adına iftihar ettiğimiz Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında insî-cinnî şeytanlar, O'nun çok kadınla evlenmesini bir vesvese olarak ortaya atabilir. Bundan kurtulmanın iki çaresi vardır. *Evvelâ*, Resûl-i Ekrem 53 yaşına kadar bir kadınla yaşamış, bundan sonra vefatına kadar, 8-9 sene diğerlerini almıştır. Çoğu yaşlı olan bu kadınlarla belki kadın-erkek münasebeti bile olmamıştır. Demek ki Resûl-i Ekrem kat'iyen kadınlarla beşerî garizelerinden dolayı evlenmemiştir. Kaldı ki, ahirette ona eş olmak için

kendisini teklif eden kadınlar bile olmuştu. Mescitte bu şekilde bir vak'a aynıyla cereyan etmişti. Ancak Efendimiz ona iltifat buyurmamışlardı.⁹⁸ Evet, Resûl-i Ekrem'in bu mevzuda kat'iyen bir zaafı yoktu. Bu şekildeki bir izah, işin aklı ve mantıkî yönüyle alâkalıdır.

İkincisi, Kâinatın Efendisi'nin, kâinata neşrettiği nura bakmak lâzımdır. Öyle bir insan ki, akidede, amelde, ictisatta, içtimai hayatta ve siyasî hayatta o denli ciddî bir dalgalanma meydana getirmiştir ki, O'ndan sonra olan bütün gelişmeler, bir bulut gibi gelip geçici olmalarına rağmen O'nun getirdikleri hâlâ yepyenidir. Günümüzde ortaya çıkan bazı sistemlere bakın. Ortaya çıktıkları günden bugüne bir sürü enternasyonal ve bir sürü revizyona rağmen bugün onların yerinde yeller esiyor. Oysa Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) getirdiği sistem, hayat-ı içtimaiyeyi on dört asır idare ettiği hâlde hâlâ terütaze, olabildiğine canlı, beşerin bütün ihtiyaçlarını karşılamada kâfi ve vâfi olduğunu görecektir ve bu husustaki vesveselerin dayanaksız olduğunu anlayacaksınız.

Keza Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ı, sıfatları, esmâsı hakkında da insanın aklına bir şey gelebilir. –Hâşâ– Allah'a insanî vasıflar nisbet etme vesvesesi gibi... İnsan, böyle bir vesveye maruz kaldığında hemen Allah'ın eşi, ortağı, menendi olmadığını düşünmelidir; çünkü bunlar insanlarda çoğalmak için bir kısım ihtiyaçların ve zaafıların

⁹⁸ Bkz.: Buhârî, *tefsîru sûre* (22) 1; Nesâî, *nikâh* 41

ifadesidir. Vâcibü'l-Vücud, kâinatı kabza-i tasarrufunda tutuyor. Her şey, “اللَّهُ الصَّمَدُ”⁹⁹ in kabza-i tasarrufundadır. İnsan, kâinattaki Allah'ın tasarrufuna bakarak O'na acz ve zaaf isnat etmekten uzaklaşmalıdır. Zira bu türlü şeyleri Allah'a isnat etmek kat'iyen aklî ve mantikî değildir.

Bunun gibi, ibadete de vesvese musallat olabilir. Meselâ, abdestte bazı yerlerin kuru kalıp kalmadığı şeklinde sık karşılaşılan bir vesvese vardır. Şayet bu durum, sık sık tekrar ediyorsa, burada yapılacak şey “Abdestim hak mezheplerden birine göre olmuştur.” deyip artık üzerinde çok fazla durmamaktır.

İbadetlerden muamelâta hayatın her sahasında muhtelif vesveseler olabilir. Bunlardan kurtulmak için, üzerlerinde çok durup onunla uğraşmamak ve bunların kalbe arız olan geçici bir durum olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir.

Soruda bir de vesvesenin sebebinin mânevî gıdaların eksikliği olup olmayacağı soruluyor. Tabii ki bu da bir sebep olabilir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, çok müterakki insanlarda da vesvese olabilir. Hatta sahabe-i kîrama vesvese geldiği gibi, onlardan sonra çok büyük bir hüviyeti haiz bulunan İmam Rabbânî Hazretleri'ne dahi vesvese gelebilir; ama bunlar gelip geçicidir; gelmeleri, ömrün sonuna kadar insanın müteyakkız olması içindir.

⁹⁹ “O Samed'dir (herkesin muhtaç olduğu bir müstağni).” (İhlâs sûresi, 112/2).

Vesvese, İmam Rabbânî’de oluyorsa, başkalarında olması gayet normaldir. O bakımdan mânevî gıdasızlık, tam bir sebep değildir vesveseye. Bazen fazla gıda alanlarda da vesvese olabilir. Bunun için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *“Eğer siz hiç günah işleseydiniz; Allah, sizi helâk eder ve yerinize günah işleyecek (fakat tevbeleri sebebiyle) mağfirete erecek kimse-ler yaratırdı.”*¹⁰⁰ buyururlar. Zira bazen insan kendini günahtan sanmakla gurura düşüp aldanabilir. Bu da insanın farkına varamayacağı ledünnî bir hastalıktır. Bu ledünnî hastalık daha tehlikeli olduğundan insan, kendi nefsinin levmedeceği, kınayacağı, beğenmeyeceği yola kendisini sevk edecek bir kısım vesileler bulması lâzımdır. O da, küçük bir iki zelleyle insanın bilerek veya bilmeyerek sürçmüş veya düşmüş olması gibi şeyler olabilir. Bu durumda insan, kendini beğenme hastalığına da düşmemiş olur.

¹⁰⁰ Müslim, *tevbe* 11; Tirmizî, *cennet* 2.

Muvakkat Dünya Hayatı İçin Ebedî Cehennem Adalet Mi?

Soru: Altmış yaşında ölen bir kâfir, çocukluk çağını çıkardığımız zaman yaklaşık kırk beş yıl küfür işliyor ve işlediği bu mahdut küfürle ebedî Cehennem’le cezalandırılıyor. Bunu adalet-i ilâhî ile nasıl bağdaştıracağız?

İsrailoğulları böyle bir mülâhazadan hareketle “Cehennem ateşi, sayılı birkaç gün dışında bize asla dokunmayacak!”¹⁰¹ demişlerdir. Aslında, amel ve âkibet arasındaki bu tür münasebete göre Cennet’te de yapılan salih ameller müddetince kalmak gibi bir husus karşımıza çıkar..!

İmanda da küfürde de asıl mesele, niyet ve azme bağlanmıştır. İnsan, üç-beş senelik muvakkat hayatında

¹⁰¹ Bakara sûresi, 2/80.

imanı ve salih ameliyle ebedî Cennet'i kazanabilir. Öyle ki biz, amellerimizle Cennet'e ehil hâle gelemeyebiliriz, ama ciddî bir niyetimiz, cehdimiz vardır. Her sabah, ezanlarla beraber namaza kalkar, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davetine icabet eder, mescide koşar; böylece bu fâni dünyada fâni adımlarımızı, ibadetlerimiz ve Hakk'a teveccühlerimizle ebedileştirebiliriz. Zira ertesi gün ömrümüz olursa yine kalkma niyeti içindeyizdir.. ve bizde, ebedî olan Allah'a ebedî kulluk yapma arzusu vardır. Yani Allah bizi bu vaziyette bin sene yaşatsa, ciddî bir neşve ve aşk içinde bin sene O'na kulluk yapmayı düşünürüz. Bizim ebedî kulluk niyetimizi Allah, olmuş gibi kabul buyurur, "*Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır.*"¹⁰² fehvâsınca bizi ebedî Cennet'le serfiraz kılar.

Kâfire gelince o, korkunç bir cinayet içindedir. Evet, ne kadar meziyet ve faziletleri de olsa o, kâinatın Sahibi'ni inkâr ve tezyif etmektedir. Her yanda Allah'ın isim ve sıfatları âsârıyla O'nu ilân ettikleri hâlde münkir kalbiyle Allah'ı inkâr etmektedir. Bu, büyük bir cinayettir. Bazıları, falan ilim adamı, filân ilim adamı gibi kimse-lerin avukatlığını yaparak "Onlar Cehennem'e mi gidecek?" diyedursunlar; evet, eğer onlar da Allah'ı inkâr ediyor, Sahib-i kâinat'ı tanımıyorlarsa elbette Cehennem'e gideceklerdir. Bu mevzuda küfrün şiddetini göstermek

¹⁰² et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/185-186; el-Beyhaki, *es-Sünenü's-suğrâ* s.20.

için şu basit misali arz etmekte fayda mülâhaza ediyorum:

Bir ülkenin şöyle böyle bir idaresi olsa ve bu idarenin insanî hak ve hürriyetlere de saygısı bulunmasa; masum insanlara ilişilmenin yanında, sokaklar eşkıya ile kaynayıp dursa.. bazı güç odakları sürekli millet malını hortumlasa.. kavî zayıfı ezse.. mazlum kendini ifade edemese... se.. se.. se... Şimdi böyle bir idare karşısında dahi Einstein çapında bir dâhi veya böyle bir dâhiler topluluğu çıksa; çıksa ve size dehâ ürünü bir kısım projeler sunsa, ezcümle: “Size yirmi dört saat içinde bir füze üssü tesis edeceğim. Bunun bütün masrafları da bana ait olacak.. bununla sizi semavî saltanatlara yükselteceğim; ama bir şartım var: Ben sizin hükümeti tanımiyorum. Kimseye hesap vermek de istemem.”

Böyle bir şart karşısında zannediyorum Türkiye, kendisine çok şey kazandıracak bu adama ne bu imkânları verir ne de istediği bu tavizi kabul eder. Çünkü hikmet-i hükümet hâkimiyet ister. Her şey hükümetin inisiyatifiyile olsun ister. Evet, hükümet, Türkiye’yi fezalara çıkarmak bu zatın çalışmasına mâni olur ve belki de ona şöyle der: “Ne yapıyorsan yap ama bizi dinleyecek ve bize itaat edeceksin. Bu meselenin bize göre bir plânlamadan çıkması ve devlet reisinin imza atması gerekir. Çünkü buranın hâkimi biziz. Hâkimi tanımadıktan sonra senin ne meziyetinin ne de faziletinin hiçbir kıymeti yoktur.”

Aynen bunun gibi, şu kâinat, âdeta işleyen muhteşem bir fabrikadır. Tıkır tıkır çalışmakta ve Sahibini ilân etmektedir. Kâfir ise bu muhteşem mekanizma, makine veya saat karşısında bunun yapıcısını ve ustasını tanıamaktadır. Allah inancı olmayan birisi, kalbimizden hücrelerin kalbine kadar her şeyi her an kabza-i tasarrufunda tutan, sevk ve idare eden bir kudret ve kuvvete sahip bulunan, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” ile kalbimizi, zerrat-ı vücudumuzu ve kâinattaki bütün sistemleri aynı anda hareket ettiren, kontrol eden, muvazene ile yürüten bir Sultan-ı Zışan’ı inkâr etmektedir. İşte küfür böylesine korkunç bir cinayettir ve onun affedilmesi de söz konusu değildir.

Evet, kâfir, kâinattaki bütün güzellikleri tezyif etmektedir. Şöyle ki, antika sanatların dizili olduğu bir meşhergâh (sergi yeri) düşünün. Bu meşherin Sanatkâr’ı, bunları, buradaki gölgeleri görsünler de ahirete ait onların asıllarına iştihaları açılsın diye dizmiştir. Kâfir bu meşhere girmekte ve “Bunların hepsi tesadüftür, esbap ürünüdür, müessir tabiattır.” demekte ve Sanatkâr’ı hiç hatırına getirmemektedir. Bu şekilde, avizeyi idare eden düğmeye dokunulmuş da ortalık karanlıkta kalmış gibi, bu meşhergâh-ı âlemde teşhir edilen o muhteşem sanatların hepsi karanlığa dökülmüş gibi olmaktadır.

Ayrıca kâinat da “Kâfirin bizi tezyife hakkı yoktur!” diyerek bütün zerrâtı ve seyyârâtıyla onun hakkında

davacı olma ihtimali vardır. Bu bakımdan bir lahza küfür, bütün kâinatın hukukuna tecavüz olduğundan, kâinatın zerrâtı adedince büyük bir cinayeti tazammun etmektedir. Kâfir de bilerek veya bilmeyerek işte böyle bir cinayeti işlemektedir. Aynı zamanda o sadece böyle bir cinayet işlemekle de kalmayıp, her akşam ve her sabahki inkârıyla, meşhergâh-ı âlemi tezyifte ısrarcı olmakla o mütemadî niyetinin cezasını da görecektir. Eğer o, “Ben bundan dönüyorum” dese kurtulur. Evet, hayatının en son lahzasında dönen kimse de mutlaka kurtuluşa erer. Uhud’da bu hakikati teyit eden şöyle bir hâdise yaşanmıştır:

Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini duymuş, Medine’de olduğunu öğrenmiş ve O’nun yanına gitmeye karar vermiş Muhayrik adında bir haham vardır. Bu haham, Yunus’un saf bir Anadolu havası içinde dediği gibi,

*“Araya araya bulsam izini,
İzinin tozuna sürsem yüzümü,
Hak nasip eylese görsem yüzünü,
Yâ Muhammed canım arzular seni!”*

diyerek araya araya Allah Resûlü’nün izini bulmuş, izinin tozuna yüzünü sürmüş, özlediği cemalini görmek üzere Medine’ye varmıştır. Ama o sırada Medine’de Uhud savaşı olmaktadır. Orada Efendimiz’in şehit olduğu söylentisini duyunca, “Aradığımı buldum fakat

kaybettim. Ben niye duruyorum ki...” deyip kılıcını çeker, Allah Resûlü’nü görmeden savaşı ve neticede de şehit düşer.¹⁰³ Bu haham, bazı yerlerde “Allah Resûlü’nü görmediği hâlde Müslüman olan, Uhud’da şehit düşen ve bir ölçüde sahabe olmayan kişi kimdir?” diye lugaza olarak sorulur. Bu kutlu şahıs için bir lahzada çok şey olmuş ve onun bütün hayatı nurlanmıştır. Cenâb-ı Hak bizzim de encamımızı hayretsin!

¹⁰³ İbn Hişâm, *es-Sîratü’n-nebeviyye* 3/51, 4/37.

Besmelesiz ve Hamdelesiz İşler Neticesizdir

Soru: “Bismillâh ile başlanmayan her önemli iş güdüktür (hayrı kesiktir).”¹⁰⁴ hadisi ile “Elhamdülillâh ile başlanmayan her önemli işin de hayrı eksiktir.”¹⁰⁵ hadisinin vech-i tevfiği nedir?

Metinleri birbirine benzeyen bu iki hadis-i şerifin bazı rivayetlerinde aynı mânâlara gelen farklı kelimeler kullanılmıştır. Bazı lafızları itibariyle tenkide uğrayan bu iki hadis, farklı kelimelerle ashab-ı sünen tarafından da rivayet edilmiştir.¹⁰⁶ Besmeleyle alâkalı olan rivayette hem

¹⁰⁴ Bkz.: Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi’ li ahlâki’r-râvî ve âdâbî’s-sâmi’* 2/69-70; el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn* 1/206.

¹⁰⁵ İbn Mâce, *nikâh* 19; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 1/173; en-Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* 6/127.

¹⁰⁶ Bkz.: İbn Mâce, *nikâh* 19; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/359; en-Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* 6/127; ed-Dârakutnî, *es-Sünen* 1/229.

أَبْر hem de أَفْطَع lafızları kullanılmıştır ki, bu iki lafız da güdük, kesik, bereketsiz mânâlarına gelmektedir. Yani iş diyebileceğimiz herhangi bir şey, Besmele'yle başlanmazsa onun sonu gelmez, bereketi olmaz; başladığı gibi bereketsiz biter.

Diğer rivayette ise, “İş diyebileceğiniz herhangi bir şeye ‘Elhamdülillâh’ ile başlamadığınız zaman, kesik ve eksik kalır, o da sonuçsuzdur.” buyruluyor. Sorulan mesele ise, “sonu gelmez” denilen işlerin biri “Besmele”yle, diğeri de “Elhamdülillâh” ile alâkalıdır. Bu durumda bir işe “Bismillâh” diyerek başlasak, “Elhamdülillâh” ile; “Elhamdülillâh ile başlasak “Bismillâh” ile başlamamış olacağız. Bunları birbiriyle nasıl telif ederiz? Öyle olmalı ki, insan hem “Bismillâh” desin, hem de “Elhamdülillâh”ı unutmasın.

Bu karışıklığı önlemek için selefin, ikisini cem eden bir âdeti vardır. Onlar hayırlı bir işe başlarken, “Bismillâhirrahmânirrahîm Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn” diyerek hem Besmele hakkındaki emri hem de Elhamdülillâh'la alâkalı emri ve hükmü yerine getirmiş oluyorlardı.

Bu hadiste geçen bazı kelimelerden bir kısım ipuçları daha yakalamak mümkündür. Meselâ, “Besmele'yle başlanmayan iş ebterdir.” buyruluyor. Araplarda “ebter” daha ziyade nesli devam etmeyen kimseye derlerdi.

Nitekim Âs İbn Vâil, Efendimiz'e o küstahça ifadesiyle ebter demişti ki, Kevser sûresi bu münasebetle nâzil olmuştu. Allah bu sûrede Efendimiz'e *“Biz sana kevseri verdik. Öyle ise sen de namaz kıl, kurban kes. Seni kınayıp ayıplayan ve hakkında çirkin söz söyleyen, ebterin ta kendisidir.”*¹⁰⁷ buyurmaktadır. O müşrik, Efendimiz'in oğlu olmadığından dolayı, nesli devam etmeyecek mânâsına O'na “ebter” diyordu. Kelimenin bu mânâsından hareketle Besmele'yle başlanmayan bir işin devam etmeyeceğini, bir yere kadar gitse de ondan tam netice alınamayacağını anlamak mümkündür.

Besmele hakkında bildiğimiz şeyleri de düşünerek şunu söyleyebiliriz:

Bismillâh her hayrın başıdır. Hangi hayırlı iş olursa olsun, mutlaka insanın “Bismillâh” ile başlaması gerekir. “Bismillâh”, *Allah'ın adıyla* demektir. Allah'ın adıyla başlayan bir iş ise, meyveleriyle öbür âlemde de devam eder. Burada Allah adına yaptığınız şeylerden dünyevî netice alamasanız dahi işin bereketi öbür âlemde devam edip gitmektedir. Binaenaleyh, Besmele'yle başlanmayan iş, bir yere kadar gitse de belli bir yerde kalır ve daha ileriye gitmez. Meselâ, işini, Allah adına, hasbî ve ihlâsla çalışmayan herhangi bir kimse, işini bir yere kadar götürse de sonuçta bir yerde kalır ve daha ileriye gitmez. Ancak Allah'a dayalı işlerdir ki, –burada her zaman

¹⁰⁷ Kevser sûresi, 108/1-3.

olmasa da– öbür âlemde devam edip durur ve semere-leri itibarıyla kat’iyen kesilmez. Yani onun mütemadî bir yümün ve bereketi olur.

Bunu anlamak için Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah adına, Besmeleli işine bakılması yeterlidir. Kâinatın Fâhrı, maddî hükümrânlık, nübüvvet ve kalblere hâkimiyet vaadiyle gelmiş, kalblerin sevgilisi, kafaların da mürebbi ve musarrifi olmuştur. Allah adına olduğundan dolayı da O gönüllere taht kurmayı bilmiş ve âlemin sevgilisi olmuştur. Ve O’nun hâkimiyeti dış yönüyle İsm-i Zâhir’in cilvesi olarak asırlarca devam etmiştir.

Her ne kadar yirminci asırda O’nun şahs-ı mânevî olarak tam hâkimiyeti göze çarpmıyorsa da, bir mânâda yeryüzündeki bütün sistemler Efendimiz’in getirdiği yümün ve bereketten istifade etmişlerdir/etmektedirler. Meselâ, devlet ve devletçilik adına, işçi sınıfının haklarını koruma konusunda insanlığın O’ndan alacağı çok şey olduğu gibi, kapital mevzuunun dengeli ele alınmasında da O tam bir rehberdir. Tarih boyunca O’nun getirdiği sistem –bu sistem bazen suistimal edildiğinden dolayı ifrat ve tefritlere girilse de– hep denge unsuru olmuştur. İşçi-patron münasebetini ilk defa ele alan Efendimiz’dir. İşçi-patron ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hususunun Avrupa’ya Endülüs yoluyla geçmiş olduğu düşüncesini paylaşan bir hayli ilim adamı vardır. İhtimal O’ndan

sonra, sınıflar arasında muvazene kurulamadığından dolayı kavga ve anarşiye meydan açılmış ve peşi peşine ayaklanmalar olmuştur.

Elhamdülillâh'la başlama mevzuunda bir de أَقْطَع tabiri vardır ki, *bitik, kesik* mânâlarına gelir. Ümmet-i Muhammed, Tevrat'ta "Hammâdûn" yani çok hamdedenler diye anlatılır.¹⁰⁸ Efendimiz de çok hamdeden ümmetin, "Muhammed" isminde çok hamdedilen, övülen, "Mahmud" isminde övgüye mazhar, "Ahmed" isminde ziyade öven, medheden ve hamdeden bir peygamberidir. Bundan anlıyoruz ki, "Hammâdûn" olan bir ümmetle "Muhammed", "Ahmed" ve "Mahmud" olan o ümmetin Peygamber'i arasında çok sıkı bir münasebet bulunduğu gibi, bütün kitapları hulâsa eden, Elhamdülillâh ile başlayan ve namazda beş defa tekrarlanan ve Elhamdülillâh ile anlatılan ümmet-i Muhammed arasında ciddî bir münasebet var. Öyle ise bu ümmet hamdetmelidir; bu ümmetin ilk sözü hamd¹⁰⁹, Cennet'e dahil oldukları zaman son sözleri de yine hamd olacaktır.¹¹⁰ Bundan dolayı burada işlerini hamd ile yürütmeyen, hamd ile başlatmayan bir insan için dünyada bu nimetler bitiverdiği gibi, ahiret adına bereketi de devam etmez.

¹⁰⁸ Dârimî, *mukaddime* 2; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 10/89.

¹⁰⁹ Bkz.: Fâtiha sûresi, 1/1.

¹¹⁰ Bkz.: Yûnus sûresi, 10/10.

Dünyada bu şekilde hamd etmeyenler, ahirette dirildikleri zaman, *“Hamdolsun bizi bu Cennet’e erİştiren Allah’a! Eğer Allah bizi muvaffak kılmasaydı, biz kendimizden yol bulamazdık. Rabbimiz’in elçilerinin gerçeği bildirdikleri bir kere daha kesinlikle anlaşılmıştır.”*¹¹¹ diyemezler. Esasen orada bunu diyebilmek çok önemlidir. Bunun için de dünyada “Besmele” ve “Hamdele” asla terk edilmemelidir.

¹¹¹ A’râf sûresi, 7/43.

Allah Resûlü'nü Rüyada Görmek

Soru: Allah Resûlü'nü rüyasında gören kimse sahabi olur mu?

Bu soruya latîfemsi bir ifadeyle cevap verecek olursak şöyle denebilir: Böyle bir kimse *rüya sahabisi* olur, hakikî sahabi olmaz...

Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) rüyada görmek, muhakkak bir hayır ve bereketin ifadesidir. Ben çocukluğumda kibleye doğru yatar, âdeta dileniyor gibi iştiyakla "Ne olur yâ Resûlallah, Seni bir rüyamda görmek istiyorum!" deyip inlediğim olmuştur. Belki aynı iştiyakı şimdi de vicdanımda hissediyordumdur..? Hissetmiyorsam demek ki kalbim pek kararmış. Cenâb-ı Hak, kalb kasvetini izale buyursun!

Efendimiz'i görmek çok mühimdir. Resûl-i Ekrem bir hadislerinde “Beni rüyasında gören hakkıyla görmüş demektir.” buyurur. Bazıları bu hadisi, “Efendimiz'i (aleyhissalâtü vesselâm) burada gören orada da görür; görür ve şefaatten istifade eder. Havz-ı Kevser'inin başına gider, orada O'nun eliyle Kevser içer.” şeklinde yorumlamışlardır. Bazıları da hadisi, “Efendimiz'i rüyada gören, aynıyla görmüş demektir.” şeklinde anlamışlardır. Zira hadisin sonunda, “Şeytan benim suretime giremez.”¹¹² buyrulmaktadır.

Bununla beraber ulema tarafından meselenin daha farklı yorumları da vardır. Yorumlardan biri şöyledir: Efendimiz, herkese değişik şekilde görülür. Hatta Efendimiz'i birkaç defa rüyasında gören bir kimse, O'nun farklı ruh hâletleri itibarıyla her defasında farklı suretlerle görmüş de olabilir. Meselâ, bir defasında tıraşlı bir çehre olarak, bir defasında büyük gözlü, mukavves burunlu, açık alınlı, siyah saçlı.. ve başka bir defasında da saçlarında beyazlık olarak görmüş olabilir. Bundan dolayı, “Efendimiz'i her gören onu görmemiştir.” diyenler de olmuştur. İmam Rabbânî gibi bazı müdakkik ve muhakikler, “Efendimiz'i doğru görebilmek için evvelâ O'nu Ravza-i Tâhire'de, sâniyen şemailine uygun olarak görmek gerekir.”¹¹³ demişlerdir.

¹¹² Buhârî, *ilm* 38; Müslim, *rüya* 10.

¹¹³ İmâm Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/112 (107. Mektup).

Vâkıa, Efendimiz'in belli bir sûreti ve şemaii vardır. Allah Resûlü, orta boyludur. İri kemiklidir. Parmakları kalındır. Âdeta bir pehlivan tipindedir. Göbekli değildir. Göğsüyle karnı aynı hizadadır. Alnı gayet geniştir. Burnunda tatlı bir kavis vardır. Yüz hatlarıyla fevkalâde sevimlidir. Dişleri inci gibidir ve hiç dökülmemiştir. Dudakları lâl ü güher gibi bir parlaklık içindedir...¹¹⁴ İşte İmam Rabbânî, Allah Resûlü'nün bu şekilde şemaiine uygun olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak cumhur, bir kimsenin Efendimiz diyerek rüyasında gördüğü kişinin Allah Resûlü olduğunu söyleyegelmişlerdir.¹¹⁵ Zira bizzat Efendimiz, “Şeytan benim suretime giremez,” buyurmuştur.

Allah Resûlü'nün rüyalarda farklı suretlerde görülmesi meselesine gelince, herkes O'nu rüyasında biraz mir'ât-ı ruhuna göre, biraz da altında kaldığı hâdiselerin tesirine göre görür. Kiminin mir'ât-ı kalbi dev aynası gibidir, o ona göre görür. Kimisinininki mukavves bir ayna gibidir, o da ona göre müşâhede eder. Bunları bir ölçüde mir'ât-ı ruh belirler. Kimisinin kalbi dupdurudur, berraktır, orası apaçık bir visal koyudur; o, böyle dupduru bir keyfiyetle görür. Kimisi de bir kısım is ve pas içindedir, böyleleri için de bu tür isler, görmeyi bulandırır.

¹¹⁴ Bkz.: et-Tirmizî, eş-Şemâil s.32-35

¹¹⁵ Bkz.: Tirmizî, menâkıb 8; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 6/328.

Tekrar soruya dönecek olursak, Efendimiz'i rüyada gören değil, Saadet Asrı'nda hakikaten gören kişi sahabi olur. En makbul sahabi tarifini yapan İbn Hacer, sahabiye şu ifadelerle tanımlamıştır: *Sahabi, Efendimiz'i gören, kurb-u huzura müşerref olan, sohbet-i nebeviden az dahi olsa istifade edip Müslüman olarak vefat eden kimsedir.*¹¹⁶

Devr-i Risaletpenâhîyi idrak edip Müslüman olduğu hâlde Efendimiz'i görmeden şehit olmuş bazı kimseler vardır ki, ashab-ı kiram onları sahabi saymamışlardır. Bu sebeple sahabi olabilmek için Allah Resûlü'nü bizzat görmek şarttır.

Dahası, bir kimse, değil rüyada, temessül etmiş olarak bile Efendimiz'i görse, sahabi olmaz. Meselâ Hâfız Süyûtî, Allah Resûlü'yle yetmişin üstünde temessülen görüştüğünü ifade etmektedir.¹¹⁷ Süyûtî, bir ruh degajmanı (ruhun bedenden infisaliyle) doğrudan doğruya Efendimiz'le buluşma temin ettiğini ve açıktan açığa konuştuğunu dile getirmektedir ki, bu bir rüya değildir. Bu, ruh âlemine ait bir şey de değildir. Belki hakikat-i Ahmediye ile Süyûtî'nin hakikati yüz yüze gelmiştir. Buna rağmen Hâfız Süyûtî sahabi değildir. Pek çok kimse Süyûtî gibi temessülen Efendimiz'i görmüştür.

¹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/7.

¹¹⁷ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb* 4/54; en-Nebhânî, *Câmiu kerâ-mâti'l-evliyâ* 2/158.

Bunlardan biri de Hallac-ı Mansur'dur. Hallac bir müşâhededini şöyle anlatır: Kürsüde “Benim şefaetim, ümmetimden günah-ı kebâir işleyenleredir.”¹¹⁸ hadisini okurken aklımdan şöyle bir şey geçti: “Yâ Resûlallah, niye himmetini dün tutuyorsun? Kûfür işleyenlere de şefaet ederim, demiyorsun da sadece günah-ı kebâir işleyene şefaet ederim diyorsun?” O esnada Resûl-i Ekrem karşımda temessül etti. Başımdan sarıgımı açtı, boynuma doladı ve şöyle buyurdu: “Zannediyor musun ki söylediğimi Ben söylüyorum? Bunu başınla öde!”

Evet, ehl-i tahkik, Hallac'ın idamına bu hâdisenin sebebiyetverdiği kanaatindedirler. Daha niceleri Efendimiz'i bu şekilde temessülen görmüştür ki, Şah Veliyyullah, İmam Gazzâlî ve İmam Rabbânî'nin kitaplarında sık sık bahsettiği âlem-i misal, eşyanın semboller hâlinde görünmesi, insanın hakikatının de bir sembol hâlinde görünmesidir ki, biz bunların hepsine “temessülât” diyoruz.

Hâsılı, Efendimiz'i rüyasında veya temessülen gören bir kimse sahabi olmaz. Sahabi olabilmek için on dört asır ötede yaşamak gerekir. Ancak sahabinin arkasında olunabilir ki, o da bu asırda din-i mübîn-i İslâm'a hizmetle mümkündür. Allah (celle celâluhu) bizi mazhariyetlerimizden şükrünü edaya, selef-i sâlihîne karşı da saygı ve vefaya muvaffak kılsın!

¹¹⁸ Tirmizî, kıyâmet 12; Ebû Dâvûd, sünnet 21; İbn Mâce, zühd 37.

Dua Nedir? Rabbimiz'e Nasıl Dua Edilir?

Soru: Dua nedir? Rabbimize nasıl dua edilir? Belli zamanlarda duanın daha fazla kabul edildiği, ayrıca duadan sonra rahmânî bir ürperiş, hapşırma gibi şeyler duanın kabul edilişinin işaretleridir deniyor, doğru mudur?

Dua, Rabbimiz'e karşı yapılan çok sırlı, gizli ve kudsî bir ubûdiyettir. Evet o, en hâlis bir kulluk tavrıdır. Dua, insanın ihlâs ve samimiyetle Rabbisine yönelip O'ndan bir şeyler dilemesi hâlidir. Kur'ân-ı Kerim, “*Kullarım Beni senden soracak olurlarsa, bilsinler ki Ben pek yakı-
nım. Bana dua edenin duasına icabet ederim.*”¹¹⁹, “*Bana*

¹¹⁹ Bakara sûresi, 2/186.

dua edin ki size icabet edeyim."¹²⁰, "*Duanız olmazsa Allah indinde ne ifade edersiniz ki!*"¹²¹... gibi âyet-i kerimelerle duanın ehemmiyetini dile getirmektedir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ümmetine dua etmeleri mevzuunda sık sık tavsiyelerde bulunur ve kendisi de hayatı boyunca yaptığı mübarek dualarla, ondan hiç dûr olmaz. Hatta Peygamber Efendimiz'in yaptığı dualara bakıldığında O'na "O, bir dua adamıdır." demek de mümkündür.

Bu kadar tahşidatla anlatılan dua, mü'minin hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Dua ile Rabbine ellerini kaldıran bir kul, âdeta O'na şöyle demektedir: Esbap bütün bütün sukût edebilir. Tabiatdaki hâdiselerin hiçbir tesiri olmayabilir.. ve kimse bana el uzatıp, dertlerime derman olmayabilir. Ben her zaman sesimi duyan, soluklarımı işiten ve bana şah damarından daha yakın olduğunu ihtarla bana yakınlığını hatırlatan, sonra da duama icabet edeceğini vaad eden ve vaad ettiği şeyleri yapmaya gücü yeten, söz verip de ne yapayım gücüm yetmedi demeyen, O Yüceler Yücesi Zât'a ellerimi kaldırdım ve O'na dua ediyorum."

Kul, duasıyla, görmese bile, âsârıyla gördüğü Allah'a O'na hitap edecek kadar bir kurbet hissiyle yönelir. Biz, güneşe uzak olduğumuz gibi O'ndan da uzak olabiliriz.

¹²⁰ Mü'min sûresi, 40/60.

¹²¹ Furkan sûresi, 25/77.

Ancak O, tıpkı güneş gibi rahmetinin şualarıyla her zaman başımızı okşamakta, her hâlimize nıgehbân bulundurmakta ve Kendisine açılan elleri boş çevirmemektedir. Evet O, kuluna kendi anne ve babasından daha şefkatlidir. Allah Resûlü bu hakikati etrafındaki sahabilerine şöyle bir tabloyu göstererek anlatmaktadır:

Bir savaş sonrası esirler arasında çocuğunu arayan bir kadın, çocuğunu bulmak için sağa sola koşuşturup durmaktadır; koşturup durmakta ve kendi çocuğu diye bazı çocukları alıp bağrına basmaktadır. Kendi çocuğu olmadığını görünce onu da bırakıp aramasını sürdürmektedir. Arayan bulur fehvâsınca nihayet o da çocuğunu bulur, onu bağrına basar ve koklamaya durur. İşte o esnada Allah Resûlü, sahabilerine bu tabloyu gösterir ve “*Şu anneyi görüyor musunuz? O, bağrına bastığı bu çocuğunu hiç Cehennem’e atar mı?*” der. Ashab cevaben, “*Atmaz yâ Resûlallah.*” derler. Bunun üzerine Allah Resûlü de, “*Allah kullarına karşı o anneden daha merhametlidir.*”¹²² buyurur.

Sorudaki “*Rabbimiz’e nasıl dua edilir?*” meselesine gelince, özetle şunları söyleyebiliriz: Dua ederken, *evvelâ* Cenâb-ı Hakk’ın kabul edeceğine gönülden inanarak ve ciddî bir itminan içinde dua edilmelidir. “Olsa da olur, olmasa da olur” veya “Falan şeyi bana verir misin yâ Rabbi?” şeklinde dua edilmemelidir. Çünkü

¹²² Buhârî, *edep* 18; Müslim, *tevbe* 22.

Allah'ın hazinesi çok geniştir ve O'nun her şeye gücü yeter. İsterse bir an ve bir lahzada gedayı sultan eder. Onun için dua ederken himmetler âlî tutulmalı ve O'ndan yüce şeyler talep edilmelidir. Meselâ, Allah'tan Cennet yerine Firdevs istenmelidir. İşte bu şekilde dua etmeyi bize Allah Resûlü öğretmektedir.¹²³

Sâniyen, biz, istediğimiz şeyleri yerine getirir diye Allah'ın kudret ve kuvvetini kabul ediyoruz. Yine biz, “Cennet gibi bir âlemi hazırlamasına O'nun gücü yeter.” diyor ve O'ndan Cennet'i istiyoruz. Bu, sadece dua etmek ve birine hâlimizi arz etmek değildir, bu, derin bir arzuhâl ve bu arzuhâl içinde Cenâb-ı Hakk'ın bütün evsâf-ı kemaliyesi ve esmâ-i hüsnâsıyla ifade edilmesi demektir. İşte böyle bir dua, hâlis bir ubûdiyettir ve kat'iyen reddedilmez.

Ayrıca dua ederken insan gevşek durmamalı, özenerek dua etmelidir. Hani camilerin önünde dilencilik yapan insanlar vardır; onlar, bazen öyle içli laflar ederler, öyle gönülden isterler ki, insan mutlaka onlara bir şey verme zaruretinin hisseder. İşte bizler de kul olarak Rabbimiz'e öyle yalvarmalıyız ki, bu yalvarışlar Rabbin rahmetini ihtizaza getirsin. Bazı insanlar, yapmış oldukları bu içli yalvarışlarla kurtulmuşlardır. Meselâ, birisi aşkla coşunca, “Yâ Rabbi! Kendimi biliyorum. Ben bu amelimle Cennet'e zor girerim ama Sen lütfedersen olur.

¹²³ Bkz.: Buhârî, *cihad* 4; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/471-472.

Beni Cehennem'e de koysan, Sana öyle tutkunum ki, ben oradakilere de hep Seni anlatırım!" Bir başka Hak âşığı ise şöyle der: "Yâ Rabbi! Ben Sana baktım, bir de kendime baktım. Bana günahlar yakışmıyor ama Sana af öyle yakışıyor ki!"

Evet, bu tür yürekten ifadeler rahmeti ihtizaza getirir ve Cenâb-ı Hak da Kendine yakışanı yaparak bu duaları onların affına vesile kılar.

Duada böyle hâlis bir ubûdiyet ruhundan ötürüdür ki, insanlar, hiçbir zaman duadan dûr olmamalıdır. Allah mutlaka insanların sesini duyar ama onlar, bazen yanlış şeyler isterler, Allah da o istedikleri şeyi vermeyip haklarında daha hayırlı olanı lütfeder. Bediüzzaman'ın ifadesiyle kul, bir erkek evlâdı ister, Allah ona Hz. Meryem gibi onun için daha hayırlı olacak bir kız evlâdı verir.¹²⁴ Evet, İmrân ve hanımı Allah'tan bir erkek evlâdı istemişlerdi. Allah, onlara Hz. Meryem'i vermişti.¹²⁵ Hz. Meryem, beş-altı asır insanlığın yarısına yakını ten-vir edebilecek büyük bir hakikati içinde mayalamış ve Hz. Mesih'i dünyaya getirmişti. Hz. Mesih, aynı zamanda Efendimiz'e giden yolları açmış ve Allah Resûlü'nün imamlık yaptığı Peygamberlik cemaati içinde, o cemaatin müezzinlik vazifesini üstlenmişti. Aynı zamanda Hz.

¹²⁴ Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.341 (Yirmi Dördüncü Mektup, Birinci Zeyl, Üçüncü Nükte).

¹²⁵ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/35-37.

Mesih, ahir zamanda da ruh, mânâ ve hakikat olarak ahlâken Muhammedilik ile omuz omuza verecek ve din-i mübîn-i İslâm'ın şehbal açmasında yardımcı olacaktır.

İşte Hz. Meryem böyle bir insana annelik yapmıştır. Binaenaleyh biz de bazen dua ederiz ama Cenâb-ı Hak istediğimizi vermez, hakkımızda hayırlı olanı verir. Evet, Mevlâna ifadesiyle akıllı, O'na ve O'nun emirlerine ve icraatına kurban etmek lâzımdır.¹²⁶ Nitekim akıl, O'nu anladığı nispette kıymetlidir. O'nu anlamayan akılda hayır yoktur. Rabbim, Kendisini idrak akılla bizleri şerefleendirsin.

Bir de soruda “*Dua ettikten sonra insanda bir ürperti ve hapşırma gibi şeyler duanın kabulüne vesile midir?*” diye soruluyor. Ben, Kitap ve Sünnet'te böyle bir şey görmedim. Hatta Sünnet'ten sonra sözleri hüccetimiz olan imamlarımızın sözlerinde de böyle bir şey görmedim. Vâkıa, hapşırma, insana “Elhamdülillâh” dedikten mübarek bir reflekstir. Ancak mutlaka bundan böyle bir hayır çıkarma, yani fa'l-i hayırda bulunma diye bir esas yoktur. Bununla beraber madem neticesinde “Elhamdülillâh” diyoruz, “Böyle güzel yerlerde insanın hapşırması, iyi şeylere bir vesile ve mukaddimedir.” demede de –inşâallah– bir beis yoktur. Fakat şunu da ifade etmek gerekir ki böyle şeylere bel bağlama, onlarla kabul oldu deme doğru değildir. Hafizanallah, şeytan,

¹²⁶ Mevlâna, *Mesnevî* 4/483.

omağını insanın burnuna sokar, onu hapşırtıp yanıltabilir. Bu sebeple bu türlü Şeylere bel bağlama, dinimizin bize öğrettiği hakikatlere muhaliftir ve objektif değildir.

Dr. Ferihsullah Gülen

PRİZMA

2

PRİZMA

Dr. Ferihsullah Gülen

2

M. Fethullah Gülen

PRİZMA

PRİZMA

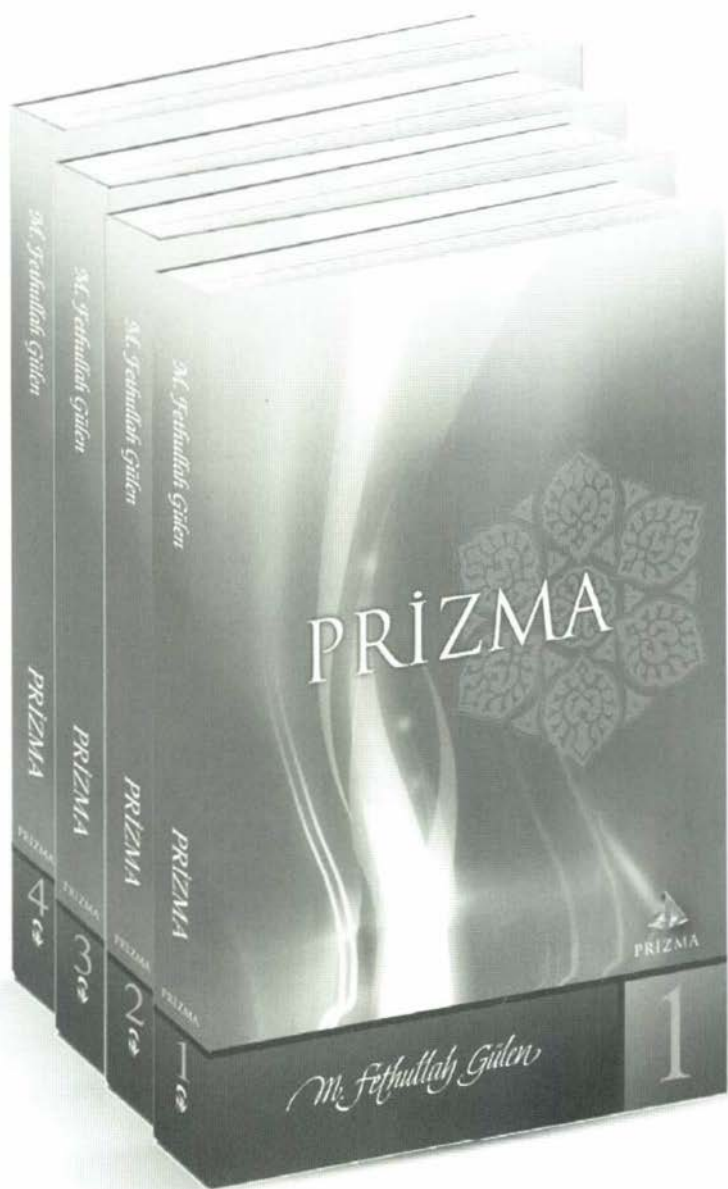
3

M. Fethullah Gülen

Ulu Zeynep'in Çeyizi

3

PRİZMA

Hayatını din aleyhtarlığına vakfetmiş bir kısım inançsızların, hiç olmazsa dinsizliğin neye yaradığını, bir kısım meyveleriyle göstermeleri gerekmez miydi?

* * *

Bütün güzel çiçekler, dinin bağ ve bahçelerinde yetişmiştir. İşte onun prensipleri ve işte enbiyâ, evliyâ ve asfiyâ gibi pırıl pırıl meyveleri..! İnançsızlar, bu meyveleri görmezlikten gelseler de, onları ne kitapların sayfalarından, ne de insanların sinelerinden silmeye güçleri yetmeyecektir.

ISBN 978-605-5468-43-9

9 786055 468439

www.mustu.com

7.90 TL